

”KANSALAISET JA MUUT UNIONISSA ASUVAT”

– maahanmuuttajat Euroopan unionin kulttuuripolitiikassa

Tuulia Väliheikki
Pro gradu -tutkielma
Kulttuuripolitiikan maisteriohjelma
Yhteiskuntapolitiikka
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2011

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Tekijä Tuulia Väliheikki	
Työn nimi ”Kansalaiset ja muut unionissa asuvat” – maahanmuuttajat Euroopan unionin kulttuuripolitiikassa	
Koulutusohjelma / Oppiaine Kulttuuripolitiikka / Yhteiskuntapolitiikka	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Työn ohjaajat Miikka Pyykkönen	
Aika Joulukuu 2011	Sivumäärä 105
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkimuksen tehtävänä on selvittää diskurssianalyttisin keinoin miten Euroopan unionin kulttuuripoliittisissa dokumenteissa rakennetaan Euroopan yhtenäisyyttä, miten hahmotetaan sen kulttuurista monimuotoisuutta ja minkälaista roolia dokumenteissa rakennetaan unioniin tulleille maahanmuuttajalle ja heidän kulttuureilleen.</p> <p>Tutkimuksen viitekehyksessä hahmotetaan perustoja, joiden varaan Euroopan yhtenäisyyttä on rakennettu. Lisäksi käsitellään Eurooppaa pysyvänä ja toisaalta muuttavana kokonaisuutena, Euroopan integraatioprosessin kulkua ja Euroopan unionia kulttuuripoliittisena toimijana. Relevantteja käsitteitä tutkimuksen kannalta ovat myös yksilöiden ja ryhmien identiteetit sekä niiden rakentaminen. Viitekehyksessä keskustellaan tämän lisäksi kansainvälisestä muuttoliikkeestä ja sen vaikutuksista globaalisti ja Euroopan tasolla.</p> <p>Lähestyin aineistoani kolmen Monika Sassatellin muodostaman diskurssin kautta: Euroopan yhtenäisyyttä korostavan unity-diskurssin, Euroopan monimuotoisuutta korostavan diversity-diskurssin sekä Euroopan yhtenäisyyttä moninaisuudessa näkevän unity in diversity -diskurssin kautta. Tutkimus osoittaa, että Euroopan unionin toimijat rakentavat Euroopan yhtenäisyyttä pitkälti yhteisen historian, kulttuuriperinnön ja niistä kumpuavan eurooppalaisen identiteetin ja kansalaisuuden varaan. Eurooppalainen kulttuuridiversiteetti käsitetään aineistossa unionin sisäisenä diversiteettinä, johon kuuluvat kansalliset ja alueelliset kulttuurit. Maahanmuuttajakulttuureja ei sen sijaan ajatella osaksi Euroopan moninaisuutta. Maahanmuuttajia ei myöskään nähdä Euroopan unionin kulttuuripoliittisten toimien ja linjausten kohderyhminä. Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajakulttuurit eivät rakentuneet analyysissa osaksi unity, diversity tai unity in diversity diskursseja, vaan niistä puhuttiin aineistossa rasismiin, syrjintään ja muukalaisvihaan sekä turvallisuuteen ja terrorismiin liittyen.</p>	
Asiasanat Euroopan unioni, kulttuuripolitiikka, maahanmuuttajat, kulttuuridiversiteetti, identiteetti	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto	

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
1.1. Tutkimuskysymykset.....	2
1.2. Tutkimuksen rakenne.....	3
2. TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA LÄHTÖKOHDAT	5
2.1. Yhteinen Eurooppa?	5
2.2. Euroopan unionin kulttuuripolitiikka.....	12
2.3. Identiteetti ja Eurooppa	22
2.4. Kansainvälinen muuttoliike.....	29
3. TUTKIMUSKOHDDE JA -AINEISTO.....	42
3.1. Tutkimuskohde	42
3.2. Tutkimuksen aineisto	45
4. METODI	50
4.1. Diskurssianalyysi	50
4.2. Unity, diversity ja unity in diversity diskurssit.....	55
5. ANALYYSI.....	60
5.1. Unity-diskurssi	60
5.2. Diversity-diskurssi	72
5.3. Unity in diversity -diskurssi.....	80
5.4. Maahanmuuttajapuhe	89
5.5. Vuoropuhelu: unity, diversity, unity in diversity ja maahanmuuttajapuhe	93
6. JOHTOPÄÄTÖKSET	97
AINEISTOLÄHDELUETTELO	100
LÄHDELUETTELO.....	101

1. JOHDANTO

Eurooppalaisilla mailla nähdään perinteisesti olevan vahvat kulttuuriset ominaispiirteensä. Voimme helposti nimetä mikä on stereotyyppisesti ajatellen tyypillistä esimerkiksi italialaiselle, ruotsalaiselle tai itävaltalaiselle kulttuurille, ja samalla miten nämä kulttuurit eroavat toisistaan. Onko eroavaisuuksien lisäksi kuitenkin olemassa myös jonkinlaista perustavanlaatuaista eurooppalaista yhteneväisyyttä? Onko olemassa yhteistä ”eurooppalaista kulttuuria” – sateenvarjoa jonka alle kaikki nämä maanosan eri kansalliset kulttuurit mahtuvat?

Kansallisten kulttuurien muodostaman diversiteetin lisäksi Eurooppalaisessa kulttuurisessa moninaisuudessa on myös muita kerroksia. Eurooppalaisten valtioiden sisältä on löydettävissä alueellisia ja paikallisia kulttuureja sekä kansallisia vähemmistökulttuureja. Niiden lisäksi moninaisuutta kasvattavat vielä maahanmuuttajien mukana Eurooppaan sen ulkopuolelta saapuneet kulttuurit.

Eurooppalaisten maiden toimintaa monilla yhteiskunnallisilla sektoreilla harmonisoinut Euroopan unioni (EU) sai vuonna 1992 allekirjoitetussa Maastrichtin sopimuksessa oikeutuksen toimia myös kulttuurin kentällä. Samassa sopimuksessa kulttuurista tehtiin myös unionin politiikan läpileikkaava tekijä, mikä tarkoittaa, että kulttuurinen näkökulma on otettava huomioon kaikessa unionin päätöksenteossa. Euroopan Unionin kulttuuripoliittiseksi suuntaviivoiksi sopimuksessa määriteltiin kulttuuridiversiteetin arvostaminen, mutta samalla esille halutaan nostaa myös yhteistä eurooppalaista kulttuuriperimää.

Euroopan unionista on siis tullut kulttuuripoliittinen toimija, joka pyrkii samanaikaisesti korostamaan sekä yhtenäisyyttään että moninaisuuttaan.

Euroopan unioniin sen ulkopuolelta (eli niin sanotuista ”kolmansista maista”) saapuneet maahanmuuttajat muodostavat yhä kasvavan osan unionin jäsenmaiden väestöstä. Mielenkiintoista onkin, onko tämä demografinen muutos heijastunut myös unionin kulttuuripoliittiseen päätöksentekoon. Tämä kysymys on ollut pro gradu -tutkielmani aiheen valintaan vaikuttanut tekijä, muodostaen sen alkuperäisen tutkimusongelman.

1.1. Tutkimuskysymykset

Haluan tutkimuksessani selvittää diskurssianalyttisin keinoin minkälaista roolia ja minkälaisia merkityksiä poliittista valtaa käyttävät Euroopan parlamentti, Euroopan komissio ja Euroopan unionin neuvosto rakentavat virallisissa kulttuuripoliittisissa dokumenteissaan maahanmuuttajille ja maahanmuuttajakulttuureille – esimerkiksi missä yhteyksissä maahanmuuttajat kulttuuridokumenteissa mainitaan, missä yhteyksissä heidät puolestaan jätetään mainitsematta. Samalla selvitän myös tuotetaanko aineistossa ”yhteistä Eurooppaa”, ja jos tuotetaan, millä keinoin - esimerkiksi herätetäänkö henkiin jonkinlaisia keskinäisiä eroja ”eurooppalaisten” ja ”maahanmuuttajien” välillä.

Teoreettinen lähtökohta tutkimuksessani on, että kieli ei ole sosiaalisen todellisuuden neutraali heijastaja, vaan osaltaan myös rakentaa sosiaalista todellisuutta. Euroopan Unionin toimielimet siis tuottavat dokumenteissaan eurooppalaisuuteen, identiteettiin sekä maahanmuuttajiin ja maahanmuuttajakulttuureihin liittyvää todellisuutta, muokaten omaa versiotaan tästä todellisuudesta ja pyrkien saavuttamaan niihin liittyviä omia päämääriään.

Lähestyn aineistoani Monica Sassatellin muodostamien kolmen diskurssin - unity, diversity ja unity in diversity – avulla. Selvitän miten diskurssit elävät tässä aineistossa ja millä keinoin ne esimerkiksi rakentavat Euroopan yhtenäisyyttä tai kuvailevat sen kulttuurista monimuotoisuutta. Haluan myös tarkastella miten nämä kolme diskurssia suhtautuvat maahanmuuttajiin ja maahanmuuttajakulttuureihin. Tarkoitukseni on lisäksi analysoida onko jokin näistä diskursseista saavuttanut vahvan, hegemonisen aseman, ja miten näitä diskursseja tuotetaan ja uusinnetaan aineistossani.

Jokinen, Juhila ja Suoninen (1993, 78) korostavat, että mikäli tutkimuskysymystä tarkennetaan jo aineiston lukuvaiheen alussa, kuten olen tehnyt valitsemalla lukevani aineistoani nämä kolme diskurssia mielessä pitäen, ei tutkijan kiinnostus kohdistu kaikkiin mahdollisiin aineistosta paikannettavissa oleviin diskursseihin, vaan näkökulma on rajatumpi. Tämä on tietoinen rajaus tutkimuksessani. Vaikka päähuomioni keskittyykin unity, diversity ja unity in diversity diskurssien toteutumiseen aineistossani, pyrin kuitenkin tarkastelemaan analysoimiani dokumentteja myös niiden ulkopuolelta, huomioidakseni sieltä mahdollisesti esiin nousevat muut diskurssit.

Kiinnitän huomiota myös siihen, poikkeavatko kolmen Euroopan unionin toimielimen, Euroopan komission, Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston ilmaisut ja

tuottamat sisällöt toisistaan, vai pyrkivätkö toimielimet puhumaan erilaisista poliittisista rooleista huolimatta mahdollisimman yksinäisesti.

Tutkimukseni aineiston muodostavat Euroopan unionin kulttuuripoliittiset päätösasiakirjat vuosilta 1998–2008. Ne liittyvät EU:n kulttuurin puiteohjelmiin Kulttuuri 2000 ja Kulttuuri 2007, Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoteen sekä Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevaan Euroopan toimintasuunnitelmaan. Kuvailen tutkimuksen aineiston tarkemmin kappaleessa 3.2.

1.2. Tutkimuksen rakenne

Tutkimus alkaa viitekehyksen ja lähtökohtien esittelyllä. Käyn läpi tapoja ja perustoja joiden varaan eurooppalaista yhtenäisyyttä on rakennettu, sekä kuvailen Euroopan yhdentymisen institutionaalista kulkua hiili- ja teräsyhteisöstä Euroopan unioniksi. Pohdin myös Euroopan rajoja sekä sen luonnetta pysyvänä ja toisaalta muuttavana kokonaisuutena. Tarkastelen myös Euroopan unionia kulttuuripoliittisena toimijana ja pohdin, miksi kulttuuri on noussut unionin poliittiselle agendalle. Identifikaation ja eurooppalaisen identiteetin yhteydessä käsittelen identiteettejä, niiden rakentamista ja niihin liittyvää problematiikkaa. Tutkimuksen lähtökohtia esittelevän osion päättää tarkastelu kansainvälisestä muuttoliikkeestä, maahanmuutosta ja niiden vaikutuksista Eurooppaan. Tutkimuksen ensimmäinen osio kokonaisuudessaan luo viitekehyksen, johon tukeutuen käsittelen analyysissä esiin nousevia havaintoja.

Seuraavassa luvussa esittelen tutkimuskohteena olevat Euroopan unionin toimielimet, Euroopan parlamentin, Euroopan komission ja Euroopan unionin neuvoston, sekä tutkimuksen aineiston muodostavat Euroopan unionin kulttuuripoliittiset ohjelmat.

Luvussa neljä luon katsauksen käyttämäni tutkimusmetodiin, diskurssianalyysiin, sekä esittelen unity, diversity ja unity in diversity diskurssit, joiden avulla olen lähtenyt analysoimaan tutkimusaineistoani.

Tutkimuksen viides luku on omistettu aineiston analyysille. Analyysin aloittavat diskurssit unity, diversity ja unity in diversity: pyrin nostamaan kunkin diskurssin osalta niitä tukevat ainekset, teemat ja toimijat esille aineistosta. Tämän jälkeen keskityn analysoimaan aineistosta noussutta maahanmuuttajapuhetta. Osion päättää diskurssien ja maahanmuuttajapuheen vuoropuhelu, jossa analysoin niiden yhtymäkohtia ja rajapintoja.

Tutkimuksen päättää luku kuusi, joka on tiivistävä ja tutkimuksen johtopäätökset esittelevä luku. Hahmottelen luvussa myös tämän tutkimuksen pohjalta kumpuavia mahdollisia jatkotutkimusaiheita.

2. TUTKIMUKSEN VIITEKEHYS JA LÄHTÖKOHDAT

2.1. Yhteinen Eurooppa?

Ajatus Euroopasta kokonaisuutena on hyvin vanha. "Eurooppa" on historian kuluessa muuttanut muotoaan useaan kertaan, ja sen rajat siirtyvät edelleen sen mukaan määritelläänkö Eurooppa institutionaalisten rakenteiden, maantiedon vai sosiaalisen, taloudellisen ja kulttuurisen kanssakäymisen perusteella. Mikä on kokonaisuus, jota kutsutaan "Euroopaksi"? Kuinka se voidaan käsitteellistää ja mitkä ovat ne tunnistettavat erityispiirteet jotka erottavat Euroopan muista maailman alueista?

2.1.1. Eurooppalainen perintö

Eurooppalaista yhtenäisyyttä voidaan ja on rakennettu hyvin moninaisille perustoille. Yksi niistä on Euroopan yhteinen historia. Yhteisestä historiasta ammentavan näkemyksen mukaan nyky-Euroopan integraatiokehitys on luonnollinen jatkumo eurooppalaisen historian kehityskululle ja yhteiselle eurooppalaiselle perinnölle.

Etymologisesti sanan "Eurooppa" alkuperä on epäselvä. Perinteisen käsityksen mukaan se juontuu assyrian kielen sanoista erib tai eribu, jotka tässä yhteydessä merkitsevät auringon laskua. Vastaavasti sanan "Aasia" on selitetty juontavan juurensa assyrian sanasta asu tai acu eli "nouseminen". Kreikkalaisessa mytologiassa "Europa" tunnetaan myös erisnimenä. (Häkkinen 2004) Kuuluisassa antiikin mytologian myytissä "Europan ryöstö" valkean härän hahmon ottanut Zeus-jumala kaappaa kauniin kuninkaantytären Europan ja kuljettaa neidon selässään Kreetan saarelle (Ruonala 2008, 15). "Eurooppa" on jo antiikin aikana vakiintunut myös maantieteelliseksi termiksi. Historiankirjoituksissa 400 eKr. maailma on jaettu kolmeen pääosaan: Eurooppaan, Aasiaan ja Libyaan, joka vastaa nykyistä Afrikkaa. (Häkkinen 2004)

Kreikkalaisen antiikin sivilisaation perintö on nähty kiistattomana osana eurooppalaisuutta. Sen vaikutusten sanotaan olevan nähtävissä mm. Aristoteleen ja Platonin varaan rakentuneessa eurooppalaisessa nyky-filosofiassa. Osallistumista ja aktiivista kansalaisuutta korostavan eurooppalaisen demokratian on katsottu juontavan juurensa eurooppalaisten kaupunkien itsehallintomallista, joka kukoisti erityisesti antiikin Kreikassa ja renessanssin aikana Italiassa. (Pedersen 2008, 128–130)

Myös Rooman valtakunnalla sanotaan olleen voimakas vaikutus eurooppalaiseen perintöön, erityisesti roomalaisella käsityksellä laista ja hallinnosta sekä siellä laajalti käytetyllä latinan

kielellä. Roomalainen perintö on nähtävissä myös eurooppalaisessa arkkitehtuurissa, joka on suurelta osin tuon aikakauden inspiroimaa. (Pedersen 2008, 128–130) Rooman valtakunnan luhistumisen jälkeen Kaarle Suuren johtaman Frankkien valtakunnan katsotaan 800 jKr. pysäyttäneen Euroopan hajaannuksen, ja toimineen näin Rooman valtakunnan perillisenä ja eurooppalaisen perinteen säilyttäjänä. (Ruonala 2008, 15)

Historiasta ammentavan näkemyksen mukaan eurooppalaisen yhteenkuuluvuuden juuret ovat vahvasti myös kristinuskossa. 1700-luvulle saakka ”Eurooppa” käsitettiin jopa kristinuskon synonyyminä. (Pedersen 2008, 128–130) Arabien valta-alueen laajeneminen Välimeren piirissä 600-luvulta alkaen nosti kristittyjen tietoisuutta yhteenkuuluvuudesta uhan alla (Mikkeli 1994,29). Uskonnon merkitys yhdistävänä tekijänä korostuu tarkasteltaessa sitä tapaa, jolla Euroopan on ajateltu muotoutuneen yhteenotoissa erityisesti islaminuskoisten alueiden kanssa. Euroopan yhdentymisen katsotaan olleen vastaus muslimien alueelle aiheuttamaan uhkaan, jonka muodostivat mongolit ja tataarit pohjoisessa sekä arabit ja turkkilaiset etelässä. (Kumar 2003, 36) Vasta myöhemmin on tunnistettu esimerkiksi juutalaisuuden vaikutukset eurooppalaisen perintöön (Stamselberg 2009, 130).

Renessanssin ja sen perillisen valistusajattelun on ajateltu myös muodostavan historiallisesti tärkeän osan eurooppalaisuutta. Niiden kuvaillaan yhdistäneen kreikkalaisen itsereflektoinnin perinteen kristillisen sisäisen dialogin ja yksilön omatunnon kanssa, muodostaen eurooppalaisesta sanomasta ainutlaatuisen. Huolimatta joidenkin eurooppalaisten valtioiden kolonialistisesta ja imperialistisesta historiasta, Euroopan kantavina arvoina on haluttu nähdä ennen kaikkea suvaitsevaisuus ja ihmisarvon kunnioitus. (Pedersen 2008, 128–130) Näiden eurooppalaisen yhteenkuuluvuuden juurien, kristinuskon, renessanssin ja valistusajattelun, katsotaan johtaneet eurooppalaisen demokratian, kansalaisyhteiskunnan ja oikeusvaltion kehittymiseen sellaisiksi, kuin nykypäivänä ne tiedämme. (Stamselberg 2009, 130)

Eurooppalaista perintöä etsiessä on mahdotonta sivuuttaa, että Eurooppa on myös kansallisvaltion, nationalismin ja valtioiden suvereniteetin koti. (Shore & Black 1994, 277) Ranskan vallankumouksen ja Napoleonin sotien myllerryksen jälkeen kansallisuusaate loi uuden, Euroopan poliittista yhtenäisyyttä hajottavan tekijän, nationalismin. (Mikkeli 1994, 185) Käsite ”kansakunta” onkin modernissa ja poliittisessa merkityksessä historiallisesti hyvin nuori. Se kumpuaa vallankumouksen ajan keskusteluista, tarkoittaen valtion, alueen ja kansan kytkemistä toisiinsa. Vallankumouksen ”kansakunta” muotoutui myöhemmin 1800-luvulla nationalistisiksi ohjelmiksi, jotka määrittelivät kansallisvaltion kriteereiksi etnisyyden,

yhteisen kielen, uskonnon, maa-alueen ja yhteiset historialliset muistot. (Hobsbawm 1994, 27–30). Hobsbawm (1994, 185) katsoo nationalismin voiman olleen suurimmillaan Ranskan vallankumouksesta lähtien, imperialistisen siirtomaa-ajan loppuun saakka toisen maailmansodan jälkeen. Silloin muutoksen keskeinen tekijä ns. kehittyneissä maissa oli kansakuntien rakentaminen, jossa yhdistyivät niin kansallisvaltio kuin kansantalous.

Eurooppa voidaankin yhtenäisyyden sijasta nähdä myös ”paksujen” perinteisten kulttuurien tilkkutäkkinä. Euroopan kulttuureja erottavat toisistaan sekä kielet että sosiaaliset tavat. Ne kuvastavat juurtuneiden ihmisten maanosaa, jolla on vahvat kansalliset ja paikalliset identiteetit, joihin eurooppalaiset instituutiot tai globalisaatio eivät vaikuta. (Favell 2009, 168)

2.1.2. ”Eurooppa” viime vuosisatojen aikalaiskeskusteluissa

Kaelblen (2009, 194–195) mukaan lähihistoriassa on tunnistettavissa erilaisia ajanjaksoja, perustuen ”Euroopan” läsnäoloon ja sen saamiin merkityksiin kunkin aikakauden keskusteluissa.

”Eurooppa” oli hyvin intensiivisesti läsnä valistuksenajalla 1700-luvulla, jolloin esillä olivat ajatukset Euroopan kuningaskuntien ja tasavaltojen muodostamasta kansanliitosta ja ikuisesta eurooppalaisesta rauhasta (Mikkeli 1994, 65), mutta hävisi sen jälkeen keskusteluista eurooppalaisen nationalismin noustessa ja eurooppalaisten valtakuntien rakentuessa.

”Eurooppa” nousi uudelleen esiin 1800-luvulla, kahdesta syystä: ensin vastareaktionä USA:n nousuun suurimmaksi taloudeksi ja moderneimmaksi yhteiskunnaksi, ja toiseksi Euroopan maaperällä myöhemmin käytyjen maailmansotien aiheuttaman ekonomisen ja moraalisen kriisin vuoksi. (Kaelble 2009, 194–195) 1800-luvun keskeinen kysymys oli, miten yhdistää ajatus valtioiden vapaudesta Euroopan kaavaillun hallinnon rakenteisiin, eli miten itsenäisten valtioiden suvereenisuus saataisiin turvattua keskitetyssä eurooppalaisessa liittovaltiossa (Mikkeli 1994, 101).

Ajatus Euroopan taloudellisesta yhdentymisestä ja rauhan säilyttämisestä Euroopassa heräsi vahvasti henkiin toisen maailmansodan jälkeisinä vuosina (Mikkeli 1994, 84, 122).

Käsitteellinen keskustelu ”Euroopasta” kuitenkin heikentyi toista maailmansotaa seuranneen kylmän sodan aikana, poliittisen mielenkiinnon siirryttyä kohti länttä. Tämä tarkoitti fokuksen keskittymistä Pohjois-Amerikkaan ja jakaantuneen Euroopan länsiosaan, Itä-Euroopan

jäädessä paitsioon. (Kaelble 2009, 194–195) Kylmän sodan aikaisille Eurooppa-pohdinnoille oli tyypillistä tarkastella maanosan asemaa kahden suurvaltablokin, Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välissä. Euroopan tulevaisuuden katsottiin määräytyvän sen mukaan, miten hyvin se kykenisi hoitamaan suhteensa molempiin. (Mikkeli 1994, 92)

Viimeisimmän ”Euroopan” uudelleenlöytämisen voidaan katsoa tapahtuneen 1980-luvulla, jolloin ”Eurooppa” nousi keskusteluihin Neuvostoliiton hajoamisen ja Euroopan Unionin lisääntyneen vallan myötä. (Kaelble 2009, 194–195)

Yleisesti määrittelyjen yhteisestä Euroopasta tai eurooppalaisuudesta voidaan kuvailla huipentuneet aikakausina, jolloin maanosan katsotaan olleen jonkinlaisen ulkoisen uhan alaisena. Tällaisen yhdistävän uhan ovat historian kuluessa muodostaneet esimerkiksi turkkilaiset ja venäläiset, nousseet ja nousevat talousmahdit Yhdysvalloissa ja Aasiassa sekä uskonnoista islam. Euroopan ja eurooppalaisuuden voidaan siis sanoa muotoutuneen osittain negatiivisten ja uhkien kautta. (Lähdesmäki 2010, Mikkeli 1994)

2.1.3. Euroopan Unioni

Visioilla yhdistyneestä Euroopasta voidaan sanoa olevan pitkä historia ja huomattava ideologinen potentiaali, erityisesti eurooppalaisten intellektuellien ja poliittisten eliittien keskuudessa. Historia tuntee useita yrityksiä Euroopan yhdistämiseksi, aina Rooman valtakunnan luomisesta Napoleoniin ja Hitlerin Kolmanteen valtakuntaan. Toisen maailmansodan jälkeinen tuho antoi jälleen uuden sysäyksen kohti yhdentymistä, joka perustui tällä kertaa osapuolten yhteistyöhön ja suostumukseen, invaasion ja pakon sijasta. (Shore & Black 1994, 277) Tämän eurooppalaisen rauhanprojektin katsotaankin onnistuneesti kietoneen yhteen Euroopan kansat (Bruun & Kuusela 2009, 25). Eurooppa on viimeisten viiden vuosikymmenen aikana muuttunut kansojen välisen vihanpidon ja sodan runtelema maanosasta rauhaisaksi ja varakkaaksi alueeksi, jolla on uudenlainen, kansallisvaltioiden yhteistyöhön perustuva hallintojärjestelmä, Euroopan unioni. (Checkel & Katzenstein 2009, 4)

Ensiaskel Euroopan yhdentymisen tiellä oli Euroopan hiili- ja teräsyhteisön (EHTY) perustaminen vuonna 1952. Hiili ja teräs olivat Euroopan raskaan metalliteollisuuden ja asetuotannon perusta, ja niiden markkinahallinta tarkoitti sekä poliittista että taloudellista valtaa. (Ruonala 2008, 21) Mukana EHTY:ssä olivat Ranska, Italia, Saksan liittotasavalta,

Hollanti, Belgia ja Luxemburg. Samalla perustettiin nykyisen unionin toimintaelimet kuten komissio ja ministerineuvosto. (Bruun & Kuusela 2009, 16)

Kylmän sodan kiristämä kansainvälinen ilmapiiri ja esimerkiksi Unkarin kansannousun verinen tukahduttaminen vuonna 1956 nopeuttivat osaltaan Euroopan yhdistymistä. Euroopan talousyhteisön ja Euroopan atomienergiayhteisön perustamissopimukset allekirjoitettiin vuonna 1957. (Ruonala 2008, 21–22) Luodut yhteistyön rakenteet sulautettiin yhteen vuonna yhteen vuonna 1967, kun niistä muodostettiin Euroopan yhteisö (EY). EY laajenee ensimmäisen kerran vuonna 1973, Tanskan, Irlannin ja Iso-Britannian liittyessä yhteisöön. Kreikasta tuli yhteisön jäsen vuonna 1981. Viisi vuotta myöhemmin Euroopan yhteisöön liittyvät myös Espanja ja Portugali. (Bruun & Kuusela 2009, 16)

Euroopan unioni syntyi vuonna 1992 allekirjoitetun ja 1993 voimaan astuneen Maastrichtin sopimuksen myötä. Sopimus toi yhteisön politiikkaan kaksi uutta elementtiä: ulko- ja turvallisuuspolitiikan sekä oikeus- ja sisäasiat, joihin sisältyvät muun muassa maahanmuuttoa koskevat asiat. (Bruun & Kuusela 2009, 16; Ruonala 2008, 25) Myös ylikansallinen kompetenssi kulttuurin kentällä astui voimaan Maastrichtin sopimuksessa. Kulttuuria koskevien uudistusten onkin Euroopan unionin kansalaisuuden perustamisen ohella katsottu olevan sopimuksen tuomia suurimpia uudistuksia. (Sassatelli 2006, 27)

Unioni laajenee jälleen vuonna 1995, Suomen, Ruotsin ja Itävallan liittyessä sen jäseniksi. Samana vuonna ryhdytään myös soveltamaan ihmisten liikkuvuutta koskevaa Schengen-sopimusta (Bruun & Kuusela 2009, 16). Sopimus vapautti ihmisten liikkumista unionin sisällä poistamalla järjestelmälliset rajatarkastukset yhteisillä rajoilla eli Euroopan unionin sisärajoilta (Valtioneuvosto [online] 2011).

Vuonna 2004 Euroopan unioniin liittyi suurimman kertalaajentumisen seurauksena kymmenen uutta maata: Kypros, Latvia, Liettua, Malta, Puola, Slovakia, Slovenia, Tšekki, Unkari ja Viro. Nykyisen kokonsa unioni saavutti vuonna 2007, Bulgarian ja Romanian liittyttyä sen jäseniksi (Bruun & Kuusela 2009, 1; Euroopan komissio [online F] 2010).

Eurooppa on siis viidessä vuosikymmenessä yhdistynyt kuuden maan muodostamasta Euroopan hiili- ja teräsyhteisöstä yhteismarkkinoiksi, yhteismarkkinoista Euroopan

talousyhteisöksi, Euroopan talousyhteisöstä Euroopan yhteisöksi ja Euroopan yhteisöstä 27 jäsenmaan Euroopan unioniksi (Shore 2000, 1).

2.1.4. Euroopan rajat ja EU:n laajentuminen

Euroopan henkisistä ja maantieteellisistä rajoista on keskusteltu kautta aikain – kuuluuko esimerkiksi Englanti tai Turkki Eurooppaan, miten Venäjään tulisi suhtautua tai mihin Euroopan itäraja tulisi piirtää. (Mikkeli 1994, 185)

Esimerkiksi Rooman valtakunta, jonka katsotaan olleen tärkeä eurooppalaisen lain ja hallinnon muodostamiselle, ei käsittänyt laajoja alueita nykyisestä Keski-, Pohjois-, tai Itä-Euroopasta, mutta toisaalta sisälsi alueita nykyisestä Lähi-idästä. Ortodoksinen Eurooppa ei puolestaan ollut osana jakamassa renessanssin, uskonnollisten reformien, tieteen vallankumousten ja valituksenajan kulttuurisia kokemuksia, joiden on katsottu yhdistäneen Eurooppaa. Teollistuminen puolestaan jakoi Euroopan kehittyneeseen läntiseen puoliskoon ja takapajuiseen ja talonpoikaiseen itäosaan. (Checkel & Katzenstein 2009, 213) Toisesta maailmansodasta 1990-luvulle saakka Euroopan henkisen rajan nähtiin kulkevan kapitalismin ja sosialismin rajaviivaa myöten (Mikkeli 1994, 185). Nyt, noin 20 vuotta Neuvostoliiton sortumisen jälkeen, Eurooppa ei enää ole sellainen kuin sen määriteltiin vielä kylmän sodan aikana olevan (Kumar 2003, 36–37).

Soysalin (2003, 199–200) mukaan Eurooppa ei ole selvärajaisesti määriteltävä ja tunnistettava kulttuurinen tai maantieteellinen alue, vaan sosiaalisesti, institutionaalisesti ja kulttuurisesti jatkuvasti muotoutuva kokonaisuus. Eurooppa ei ole synonyymi Euroopan unionille, vaan kansallisvaltioiden, alueiden ja kaupunkien muodostama kokonaisuus ja verkosto, joka on perustavanlaatuisella tavalla linkittynyt marginaaleihinsa Välimerellä, Balkanilla, Lähi-idässä ja Itä-Euroopassa.

Rajojen jotka erottavat Euroopan muusta maailmasta, voidaan edelleen kuvailla olevan häilyviä. Ihmisten, tavaroiden ja kulttuurien liikkuvuuden myötä Välimeren eteläisen rannikot kurkottavat kohti Afrikan pohjoista rannikkoa ja lännessä kohti Lähi-idän rantoja. Euroopan Unionin rajojen sisä- ja ulkopuolella sijaitsevat maat ja kaupungit ovat kietoutuneet toisiinsa lukemattomien institutionaalisten järjestelyjen puitteissa. Allekirjoitetut kansainväliset sopimukset, kuten Euroopan ihmisoikeussopimus ja erilaiset tullisopimukset, velvoittavat valtioita myös Euroopan unionin ulkopuolelta seuraamaan ”eurooppalaisiksi” hyväksytyjä periaatteita. Vuotuisissa kulttuuri- ja urheilutapahtumissa, kuten Euroviisut tai jalkapallon EM-

kisat, maat ja kansat kilpailevat eurooppalaisilla areenoilla. Näin ajatellen, Eurooppa ei ole yksi, vaan on olemassa useita ”Eurooppia”. Maiden ja valtioiden yhdistelmät vaihtuvat, riippuen järjestelyistä, sopimuksista ja yhteyksistä. (Soysal 2003, 199–200)

Myös Euroopan unionin laajentumiseen liittyy olennaisesti keskustelu Euroopan olemuksesta ja siitä minne unioni voi laajentua. Euroopan rajat voidaan kokea paitsi maantieteellisinä, myös poliittisina, uskonnollisina ja ideologisina (Ruonala 2008, 69). Raja sisältää tällöin erottelun esimerkiksi demokratian ja autoritaarisuuden, kristinuskon ja islamin sekä kapitalismin ja kommunismin välillä.

Unionin jäseneksi voivat liittyä valtiot, jotka täyttävät jäsenyyden ehdot, eli vuonna 1993 määritellyt niin kutsutut Kööpenhaminan kriteerit. Niiden mukaan unionin jäsenyyttä voivat hakea kaikki eurooppalaiset valtiot, jotka noudattavat EU:lle yhteisiä vapauden, kansanvallan, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien kunnioittamisen sekä oikeusvaltion periaatteita. Jäseneksi liittyvällä valtiolla on oltava: 1) Vakaat hallintoelimet, jotka ylläpitävät demokratiaa, oikeusvaltioperiaatteen ja ihmisoikeuksien noudattamista sekä vähemmistöjen kunnioittamista. 2) Toimiva markkinatalous ja kyky sopeutua EU:n sisämarkkinoihin. 3) Kyky omaksua EU:n säännöt ja määräykset velvoitteineen. 4) Julkishallinto, joka kykenee soveltamaan ja käsittelemään EU:n lakeja käytännössä. Lisäksi EU:lla on oikeus päättää, milloin ehdokasmaa täyttää nämä kriteerit ja milloin unioni on valmis hyväksymään sen uudeksi jäsenekseen. (Ruonala 2008, 67; Euroopan komissio [online H] 2010)

EU:n vuosien 2004 ja 2007 laajentumisten jälkeen poliittisesti yhteneväisen Länsi-Euroopan on sanottu liudentuneen Euroopan Unionin keskiöstä, poliittisesti löyhemmän ja diversiteetin Euroopan noustessa (Checkel & Katzenstein 2009, 213). Diversiteettiä löytyy esimerkiksi jäsenmaiden lähihistoriasta: EU:n jäseniä ovat nykyään kolme entistä sosialistista neuvostotasavaltaa (Viro, Latvia ja Liettua), kuusi entistä neuvostosatelliittia (Bulgaria, Puola, Tšekki, Romania, Unkari ja Slovakia) ja yksi entinen Jugoslavian tasavalta (Slovenia). (Euroopan komissio [online F] 2010)

Unionin laajenemisen nopeuteen 2000-luvulla on sanottu vaikuttaneen monet tekijät, joista merkittävimmät liittyivät uusien jäsenmaiden poliittiseen tahtoon, solidaarisuuteen, muuttuneeseen kansainväliseen tilanteeseen ja talouteen. Itäisen Euroopan katsottiin kärsineen toisen maailmansodan jälkiratkaisuista ja jääneen taloudellisesti jälkeen muusta Euroopasta. Myös EU:n perusarvoihin sisältyvän demokratian ja vakauden edistäminen sopi erinomaisesti

yhteen itälaajentumisen kanssa. Itä-Euroopan valtioille jäsenyys oli myös turvallisuusratkaisu ja pesäeron teko entiseen Neuvostoliittoon. Lisäksi läntinen Eurooppa näki myös ne taloudelliset mahdollisuudet joita esimerkiksi runsasväkisen Puolan elintason nousu toisi laajentumisen myötä EU:n sisämarkkinoille. (Ruonala 2008, 67–68)

Unionin jäsenyyttä ovat syksyyn 2010 mennessä hakeneet Kroatia, Makedonia, Montenegro, Albania, Islanti ja Serbia (Euroopan komissio [online F] 2010). Erityisesti Turkin jäsenyys on puhuttanut Eurooppaa: islamilaisen Turkin historia, kiista kurdialueista ja ihmisoikeuskysymykset ovat herättäneet jäsenyyden vastaisia mielipiteitä. Turkin maantieteellinen sijainti Euroopan ja Aasian rajalla on osaltaan kiihdyttänyt keskustelua Euroopan rajoista. (Ruonala 2008, 69–70) Euroopan historiassa Turkin rooli on ollut ”vihollinen rajan takana”, jota vastaan eurooppalaiset ovat taistelleet. Myöskään kreikkalaisen perinnön, roomalaisen lain, uskonreformin tai valistuksenajan ei katsota vaikuttaneen Turkkiin. Tätä taustaa vasten monien on vaikea mieltää Turkki eurooppalaiseksi maaksi. (Pedersen 2008, 177–178)

2.2. Euroopan unionin kulttuuripolitiikka

Euroopan Unionin kulttuuripolitiikkaa tulee tarkastella unionin yleisen integraatiokehityksen viitekehityksessä, koska kulttuuripolitiikan merkitystä EU:ssa on katsottu siivittäneen erityisesti poliittisten toimijoiden käsitys kulttuurista integroivana mekanismina. 1980-luvulla ymmärrettiin, että talous- ja rahaunionin, yhteisen lainsäädännön ja yhteisten poliittisten rakenteiden lisäksi aidosti yhdistyneen Euroopan rakentamiseen tarvitaan myös tiedostamista ja yhteisen eurooppalaisen identiteetin muodostamista.

Kulttuurin poliittinen status oli Euroopan Unionin tasolla alhainen aina 1980-luvulle saakka (Shore 2001). Kulttuuria ei paitsi ylenkatsottu, vaan se jätettiin tietoisesti Euroopan integraatiokehityksen ulkopuolelle. Harmonisointi haluttiin rajoittaa tietyille taloudellisesti merkittävillä sektoreilla, jotka eivät olleet liian herkkiä kansallista suvereniteettia ja identiteettiä ajatellen. Oletuksena oli, että sosiaalinen ja kulttuurinen integraatio seuraisivat ennen pitkään taloudellista ja teknillistä harmonisointia niin kutsutun spill-over vaikutuksen ansiosta. (Sassatelli 2009, 46–47) 1980-luvulla EU:ssa ryhdyttiin kuitenkin kiinnittämään aikaisempaa enemmän huomiota kulttuurin ja kulttuurisen kehityksen ominaisuuksiin yhteiskuntia koossa pitävä elementteinä, eurooppalaista yhdentymistä edistävinä tai jarruttavina tekijöinä sekä taloudellisen kilpailukyvyn esteinä tai edellytyksinä. Kulttuuri onkin

tämän jälkeen kokenut huiman nousun eurooppalaisten poliitikkojen agendoilla. (Saukkonen 2007, 26; Shore 2001, 107–109)

Ylikansallinen kompetenssi kulttuurin kentällä astui voimaan Maastrichtin sopimuksessa 1992. Poliittisen legitimitetin puute ei tosin ennen Maastrichtin sopimustakaan ollut varsinaisesti estänyt unionia toimimasta kulttuuripolitiikan kentällä – toimivaltaongelma oli aikaisemmin tarvittaessa kierretty esimerkiksi taloudellisiin argumentteihin vedoten. Kulttuurista tehtiin Maastrichtin sopimuksen myötä kaiken unionin politiikan läpileikkaava ala, eli kulttuurinen näkökulma tuli sopimuksen voimaantulon jälkeen ottaa huomioon kaikessa Euroopan unionin päätöksenteossa. Kulttuurin onkin usein, EU-kansalaisuuden ohella, mainittu olleen Maastrichtin suurimpia saavutuksia. Unionin toimivallan sisään lisättiin kulttuurin lisäksi muun muassa koulutus-, nuoriso- ja kuluttajasuoja-asiat. (Sassatelli 2006, 27; Shore 2001, 113)

Maastrichtin sopimuksen kulttuuriartiklassa unionin tavoitteeksi kulttuurikentällä linjataan:

”Yhteisö myötävaikuttaa siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä.”

Sopimuksessa puhutaan Euroopan kulttuureista monikossa, ja niiden diversiteettiä luvataan kunnioittaa ja edistää. Samalla unioni pyrkii kuitenkin aktiivisesti edistämään Euroopan kulttuurista yhtenäisyyttä. (Sassatelli 2009, 52–53) EU:n perustamissopimuksen kulttuuriartikla heijastaa unionin kulttuuripolitiikan perustavanlaatuisista tavoitetta painottaa Euroopan kulttuuridiversiteettiä, ja samalla löytää joitain yhteisiä elementtejä jotka yhdistäisivät Euroopan erilaisia kulttuureja (Lähdesmäki 2010). Artiklan muotoilu herättää kuitenkin myös kysymyksen miten näiden kahden, jopa ristiriitaiselta vaikuttavan tavoitteen samanaikainen edistäminen on mahdollista (Shore 2000, 54).

Moninaisuutta ja Euroopan yhtenäisyyttä samanaikaisesti korostavan EU:n

”moninaisuudessaan yhtenäinen” (United in Diversity) motto onkin saanut osakseen runsaasti kritiikkiä. Sen on moitittu olevan virallinen ratkaisu ilman varsinaista sisältöä, ja pinnallinen, joskin menestynyt slogan, joka pitää sisällään vain vaivoin peiteltyä eurosentristä julistusta. (Sassatelli 2009, 36; Shore 2000)

Vaikka unioni sai Maastrichtin sopimuksessa oikeutuksen toimia kulttuurin kentällä, on sen toimivalta rajattua. Jo kulttuuriartiklan muotoilu paljastaa sen vaikean väittelyn, jonka tuloksena se on syntynyt. Maastrichtin sopimuksen sanotaankin pääasiallisesti vain ratifioineen sen, mitä EU oli jo aikaisemmin kulttuurin kentällä tehnyt, antamatta sille uusia valtuuksia. Käytännössä kulttuuripolitiikka oli edelleen luokiteltavissa niihin sektoreihin, joissa yhteisöllä on ainoastaan toissijainen toimivalta. Yhteisön rooli sisältää koordinoivia tehtäviä ja ruohonjuuritason aloitteiden tukemista. Sen taakkana on myös päätöksentekoprosessin raskaus, samalla kun vain noin 0,033 prosenttia EU:n budjetista on korvamerkitty kulttuurille. Kansallisvaltio pysyi siis Maastrichtin sopimuksen jälkeenkkin päätoimijana kulttuurin kentällä, subsidiariteettiperiaatteen¹ merkitystä korostettaessa sopimuksessa kulttuurin osalta. (Sassatelli 2006, 27–28; 2009, 53) Myös suurin osa siitä, mitä voidaan kutsua erilaisuuden poliittiseksi organisoinniksi tai monikulttuurisuuspolitiikaksi, säilyi Euroopan Unionissa yhä jäsenmaiden vastuulla (Saukkonen 2007, 184).

2.2.1. EU ja kulttuuridiversiteetti

Pluralismin ja diversiteetin voidaan katsoa olevan kiistämätön osa Euroopan unionia, sen muodostuessa tällä hetkellä 27 eri jäsenvaltiosta. Unionin maita ja kulttuureja erottavat toisistaan esimerkiksi kielet ja sosiaaliset tavat – ne kuvastavat Eurooppaa juurtuneiden ihmisten maanosana, jossa on vahvat kansalliset ja paikalliset identiteetit. (Favell 2009, 168)

Bennett (2001, 24–25) määrittelee kulttuuridiversiteetin käsitteen sisältävän kaiken erilaisuuden joka on tavalla tai toisella hallitsevien sosiaalisten ja kulttuuristen normien ulkopuolella. Tällaisia normista poikkeavia ovat vammaiset, homoseksuaalit, naiset, köyhät, iäkkäät, kuten myös maahanmuuttajat ja vähemmistöihin kuuluvat ihmiset. Bennett korostaa myös, että erilaiset diversiteetit tulee erottaa toisistaan, koska niihin liittyvät politiikat on tarpeellista yksilöidä tarkemmin.

Kulttuuridiversiteetti -käsitteen määrittely onkin Euroopan tasolla ollut varsin ongelmallista ja kirjavaa – kulttuuridiversiteetti ymmärretään eri poliittisissa konteksteissa hyvin erilaisilla

---

¹ Subsidiariteettiperiaatteen (käytetään myös nimityksiä läheisyys- ja toissijaisuusperiaate) mukaan päätös tehdään mahdollisimman lähellä kansalaisia. Tämä tarkoittaa, että EU päättää vain silloin kun tavoite arvioidaan saavutettavan paremmin jäsenmaiden yhteisellä päätöksellä. Muussa tapauksessa ratkaisu tehdään jäsenmaassa. (Ruonala 2008, 26)

tavoilla. Korkeakulttuurisissa yhteyksissä kulttuuridiversiteetti on liitetty lingvistisiin, taideilmaisujen tai kulttuuriteollisuuksien välisiin eroavaisuuksiin. Makrotasolla puhutaan eri EU:n maiden välisistä kulttuuridiversiteeteistä, jolloin toimet kohdistetaan kulttuuriperinteiden suojelemiseen integraation ja globalisaation vaikutuksilta. EU:n politiikoilla suojellaan myös kulttuurista ja kielellisistä diversiteettiä alueellisella tasolla, jolloin toimien kohteena ovat kansalliset vähemmistöt (kuten esimerkiksi baskit tai walesilaiset). Lisäksi on myös monikulttuurisuuden diskurssiin liittyvää kulttuuridiversiteettiä, jolloin diversiteetti käsitetään etnisenä, Eurooppaan sen ulkopuolisista maista suuntautuneen maahanmuuton seurauksena tulleenä diversiteettinä. Tämän viimeisen, monikulttuurisuutta korostava kulttuuridiversiteetin voidaan katsoa jäävän EU:ssa marginaaliin, kansallisten ja alueellisten kulttuurien hallitessa poliittista diversiteettidiskurssia. Diversiteetin tulkinnan kirjavuus ja käsitteen instrumentalisoituminen saattaa Kiwan & Meinhofin mukaan tarkoittaa, ettei Euroopan maahanmuuttajataustainen väestö tule hyötymään kulttuuridiversiteetin noususta EU:n agendoilla. (Kiwana & Meinhof 2006, 57–59)

Myös yhtenäisen Euroopan ja eurooppalaisuuden rakentaminen historian perustalle voidaan nähdä kulttuuridiversiteetistä näkökulmasta hyvin ongelmallisena. Tämänkaltaisen eurooppalaisuus on luonteeltaan eksklusiivista, sulkien ulkopuolelleen esimerkiksi ihmiset Euroopan reunamien yhteiskunnista ja Eurooppaan sen ulkopuolelta saapuneet maahanmuuttajaväestöt, jotka muodostavat tulevaisuudessa yhä suuremman osan Euroopan demografiassa. (Meinhof & Triandafyllidou 2006, 4)

Yhteiskuntien lisääntyneen kulttuuridiversiteetin kaikissa muodoissaan onkin katsottu voivan saattaa perinteisen kulttuuripolitiikan ja vallitsevat käsitykset sen julkisista intresseistä suurten haasteiden eteen. Useimmissa maissa taiteiden ja kulttuurin kenttä ei ole kehittynyt vastaamaan muuttuvan sosiaalisen todellisuuden haasteisiin. Tämä kiista uhkaa sekä kulttuuripoliittisten instituutioiden että niitä tukevan yhteiskuntapolitiikan legitimitettiin. Sosiaalisen normin muuttuminen homogeenisuudesta diversiteettiin vaatii demokraattisen yhteiskuntakehityksen varmistamista moninaistuvassa yhteiskunnassa, ja sille tarpeellisten prosessien, mekanismien ja suhteiden uudelleenarviointia. (Bennett 2001, 25–26)

Rex (1996) on hahmotellut mallia toimivalle monikulttuuriselle yhteiskunnalle, joka muodostuu erillisestä julkisesta ja yksityisestä tilasta. Yhteiskunnan julkisessa tilassa, kuten politiikan, talouden ja lain osa-alueilla, noudatetaan kaikille yhteisiä, perinteistä irrotettuja uusia ja

abstrakteja sääntöjä ja arvoja; kulttuurinen pluralismi sallitaan puolestaan yksityisessä tilassa. Monikulttuurinen yhteiskunta rakentuu siis sekä yhtenäiskulttuurista, joka on kaikille yhteiskunnan jäsenille yhteinen ja jonka periaatteita noudatetaan julkisessa tilassa, että toisaalta kirjosta kansankulttuureita, joiden arvojen ja normien mukaan jäsenet voivat elää yksityiselämässään kotona ja yhteisöissä. Mielenkiintoista onkin millaiset arvot otetaan Eurooppalaisen yhtenäiskulttuurin keskiöön.

2.2.2. Kulttuuripolitiikka ja legitimizeetti

Legitimizeetti on keskeinen osa länsimaista poliittista perinnettä ja demokratian historiaa. Demokratiamme rakentuvat ajatukselle, että kulloinenkin valtajärjestelmä saa oikeutuksensa kansalaisiltaan ja nauttii kansalaistensa luottamusta. (Bruun & Kuusela 2009, 15) Modernin kansalaisuuden kulttuurisen perustan muodostavat kansalaisvastuu ja sosiaalinen luottamus, jotka molemmat ovat riippuvaisia ihmisten yhteisöön kuulumisen tunteesta. (Sassatelli 2006, 190)

Kuulumisen tunnetta luodakseen kaikki poliittiset järjestelmät, varsinkin demokraattiset, pyrkivät saavuttamaan päätösvaltaa kulttuurin kentällä. Saavuttaakseen legitimizeettiä ja auktoriteettia poliittisilla instituutioilla täytyy kuitenkin olla hallinnoimiensa kansalaisten tuki ja luottamus. (Shore 2001, 108)

Eurooppalaisten ylikansallisten instituutioiden uskottavuuden ja auktoriteetin voidaan katsoa elävän sen periaatteen varassa, että ne edustavat ”eurooppalaisia intressejä” valtioiden ulko- ja yläpuolella. Niiden legitimizeetti on toisin sanoen sen oletuksen varassa, että on olemassa eurooppalainen kansa, jonka yhteistä tahtoa ja jaettuja intressejä nämä ylikansalliset elimet voivat edustaa. (Shore 2000, 19) Ollakseen demokraattinen valtajärjestelmä EU:n on siis luotava itsensä eurooppalaisiksi tiedostava kansa.

Euroopan integraation suurimpana esteenä onkin perinteisesti pidetty kansalaisten tuen puutetta projektille. Ongelmana on, että Euroopan kansat eivät integraatioteorioiden ennustamalla tavalla ole ottaneet omakseen eurooppalaisia instituutioita ja ihanteita. (Sassatelli 2006) Käsityksen kulttuurista integroivana mekanismina voidaan katsoa olevan pääsyy sen nousemisella eurooppalaisille agendoille. Kulttuurin integroivan vaikutuksen korostaminen ja sen näkeminen ratkaisuna Euroopan yhdentymisen ongelmiin merkitsee merkittävää muutosta EU:n virallisissa integraatiodiskursseissa: niissä siirryttiin etämmälle

siitä perinteisestä oletuksesta, jonka mukaan sosio-poliittinen integraatio tulisi taloudellisen ja teknillisen harmonisoinnin sivutuotteena. 1980-luvulle saakka Euroopan yhdistämistä toteutettiin neofunktionalistisen näkemyksen mukaisesti, pääasiallisesti poistamalla esteitä pääoman, tavaroiden, palveluiden ja työvoiman vapaan liikkuvuuden tieltä. Nyt katsottiin, että aidosti yhdistyneen Euroopan muodostumiseen tarvittaisiin myös tiedostamista ja yhteiseurooppalaisen identiteetin muotoutumista. Tämän vuoksi juuri kulttuuria ryhdyttiinkin asettelemaan eurooppalaisen solidaarisuuden ja sosiaalisen koheesion veturiksi. (Shore 2001, 107–108)

Suurten poliittisten yhteisöjen, kuten esimerkiksi valtioiden tai Euroopan unionin, ei voida olettaa olevan luonteeltaan yhtä välittömiä tai tiiviitä kuin pienempien yhteisöjen. Jäsenet eivät siitä huolimatta koe poliittisia yhteisöjä itselleen ”vieraana maana” tai ajattele yhteisön jäseniä itselleen ”vieraina”, vaikka käytännössä elämä tämänkaltaisissa suurissa ja moderneissa yhteisöissä on elämää muukalaisten keskellä. Yksilön kohtalo poliittisen yhteisön jäsenenä on linkittynyt muihin, joiden kanssa hän elää verrattain läheisessä yhteisössä ja jakaa identiteetin ja tuttuuden tunteen. (Castiglione 2009, 48–49)

2.2.4. Kuvitellut yhteisöt ja kansalaisuus

Andersonin (1983, 6–7, 44–46) klassisen määritelmän mukaan suuria yhteisöjä, kuten esimerkiksi valtioita, voidaan kutsua ”kuvitelluiksi yhteisöiksi”. Tällaiset yhteisöt ovat Andersonin mukaan ”kuviteltuja”, koska vaikka pienimmässäkään valtiossa elävät kansalaiset eivät tunne ja tapaa toisiaan, tai edes kuule toisistaan, kokevat he silti mielissään asuvansa yhteisessä yhteisössä. Kuviteltuja yhteisöjä, esimerkiksi moderneja kansallisvaltioita, rakennetaan Andersonin mukaan erityisesti joukkoviestimien ja koulutuksen välityksellä, koska niiden kautta pystytään vaikuttamaan suureen määrään ihmisiä, saaden heidät kokemaan itsensä yhteisön jäseniksi tai kansalaisiksi.

Kansalaisuus on osa yksilön suhdetta yhteiskuntaan. Se voidaan määritellä julkisena, poliittisena roolina ja juridisena positiona, mutta myös henkilökohtaisena kokemuksena kuulumisesta johonkin. Myös yhteisö tarvitsee ihmisiä, jotka ovat ”mukana” – ja samalla hallittavia. (Harinen 2000). Painotus tällaisissa kysymyksissä on hyvin pitkälti subjektissa, eli kansalaisuuden kokemuksellisessa aspektissa ja sen merkityksissä sosiaalisille toimijoille ja kulttuurille. (Shore 2000, 72)

Constructing Europe requires the creations of “Europeans”, not simply as an objectified category of EU passport-holders and “citizens” but, more fundamentally, as a category of subjectivity. This transformation of identity and consciousness is crucial to the long-term success of forging the European Union. However, it is also an area where the EU’s political weaknesses are most transparent. (Shore 2000, 30)

Myös Anderson (1983, 4) näkee kansalaisuuden ja kansallistunteen nimenomaan kulttuurisina rakennelmina.

Uudet valtiot voivat säätää lakeja ja toteuttaa politiikkaa, joka myöntää ihmisryhmälle oikeuden kansalaisuuteen tai yhteisön jäsenyyteen, mutta elleivät yksilöt sisäistä näitä normeja ja kategorioita, ”kansalaisuudesta” ei tule merkityksellistä osaa heidän sosiaalista identiteettiään, eivätkä valtion rakentamiseen tähtäävät toimet ole onnistuneet. Tämän voidaan katsoa olevan juuri se ongelma, jonka EU on kohdannut. Kansalaisuuden idea oli keskeinen kansallisvaltioiden nousemisessa – ”eurooppalaisen kansalaisuuden” voidaan samoin ajatella olevan keskeinen post-nationaalisissa politiikoissa. (Shore 2000, 72)

Kansalaisuus ja kulttuuri linkittyvät Mäkisen (2004, 91, 95–96) mukaan toisiinsa erityisesti puhuttaessa yhteenkuuluvaisuuden tunteesta. Projekti Euroopan Unionin kansalaisuuden luomiseksi voidaankin nähdä alkusysäyksenä kulttuurin kasvamisesta tärkeämmäksi poliittiseksi osa-alueeksi. Kansalaisuuden luominen ei ole Unionille itseisarvoista, vaan instrumentti integraation syventämisen ja Euroopan Unionin legitimoimiselle. Kulttuuria, kulttuuripolitiikkaa ja sen osa-alueita, kuten koulutusta, kulttuuridiversiteettiä, kulttuurista yhteistyötä ja kulttuuriperintöä, tarvitaan yhteisöllisyyden luomiseksi ”kansalaisten” keskuudessa, koska yhteisöllisyyden puolestaan nähdään edistävän integraatiota.

Pederson (2008, 77) kuvailee Euroopan unionin kehitystä kulttuurivaltio-mallin kautta. Malli korostaa keskusjohtoisuutta ja identiteetin kulttuuriset osatekijät, kuten yhteiset symbolit, ovat sille hyvin tärkeitä. Kulttuurivaltioille luontevaa toimintaa olisi myös esimerkiksi kansallisen tai alueellisen kirjallisuuskaanonin kannattaminen. Kulttuurivaltioiden syntymisen taustalla ovat Pedersonin mukaan usein yhteiskunnan koulutettu eliitti, joka näkee itsensä yhteiskunnan kulttuurisen perinnön puolustajana, ja oikeuttaa siten toimintansa. Esimerkiksi Shoren (2001, 108) mielestä tämä on nähtävissä myös Euroopan unionin kulttuuripolitiikassa, joka ilmentää eurooppalaisen poliittisen eliitin ja pienen Bryssel-keskeisen kulttuuripäättäjiä lobbaavan ryhmän intressejä ja arvoja. Pederson näkee Euroopan mahdollisuudet muodostaa yhteinen identiteetti kulttuurivaltion keinoin kuitenkin heikkoina: integraatio kulttuurivaltion kautta

edellyttäisi yhteisen kielen olemassaoloa, jota Euroopalla esimerkiksi kulttuurivaltio Ranskan tapaan ei ole. Kulttuurivaltiomalli edellyttää myös huomattavaa keskusjohtoisuutta, mutta Euroopan tapauksessa keskus on heikko ja poliittiset rakenteet hajanaisia. (Pederson 2008, 77, 108–109)

Euroopan unioni onkin yrittänyt kulttuurin kautta rakentaa Eurooppaa esimerkiksi luomalla uusia symboleita edustamaan sitä: Euroopan hymniksi valittiin Beethovenin ”Oodi ilolle” ja vuonna 1985 Euroopan yhteisö otti symbolikseen kaksitoista tähtisen lipun, jota EU käyttää yhä tänä päivänä. Komissio on harmonisoinut myös eurooppalaiset passit, ajokortit ja rekisterikilvet. Tämän kaltaiset aloitteet ovat tuttuja osana kansallisvaltioiden rakentamista. ”Uutta Eurooppaa” voidaan siis sanoa rakennettavan hyvin samoilla symbolisilla keinoilla kuin kansallisvaltioita on rakennettu viimeisen kahden vuosisadan ajan. Liput, kansallishymnit, passit, palkinnot, mitalit ja kartat tuovat kaikki mieleen nousevan valtion, mutta EU:n tapauksessa halutaan kansallisen suvereniteetin sijasta nostaa esiin unionin instituutioita ja ihanteita. (Shore 2000, 47–48, 50)

Euroopan unionin ja kansallisvaltioiden rakentamisen prosesseissa voidaan nähdä muitakin samankaltaisuuksia, ja siksi nationalismia selittävät tekijät saattavat auttaa meitä ymmärtämään myös Euroopan integraatiota. Esimerkiksi juuri historia on keskeinen kaikille ”kuvitelluille yhteisöille”: se miten ihmiset kokevat menneen, vaikuttaa keskeisesti heidän näkemykseensä nykyajasta. Historia on myös keskeinen heidän käsittäessään itsensä subjekteina ja yhteisön jäseninä. (Shore 2000, 32–33, 41) Andersonin (1983, 11–12) mukaan valtioiden olemassa oloa onkin rakennettu aina paitsi ikivanhan historian, myös valtion edessä siintävän ikuisen tulevaisuuden varaan.

2.2.5. Toiseus

Toiseuden teemat ovat olleet näkyvästi esillä yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksissa, joissa on pyritty tarkastelemaan fyysisten ja symbolisten rajojen sekä ideologioiden merkitystä ”toisen” ja toiseuden rakentumisessa sekä niiden rakentamisessa. Keskeisiä kysymyksiä ovat tällöin olleet esimerkiksi missä ero itsen (tai meidän) ja toisen välillä sijaitsee, kuka sen rakentaa ja miksi. Toiseuden idealla on myös laajemmat kytkentänsä ja historiallisesti, yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti määrittäneet muotonsa. Toinen ja toisen konstruointi on myös ilmaisu vallasta: ystävät, kuten vihollisetkin, määritellään ja tulkitaan ”itsen” ja ”toisen” välisen

suhteen kautta. Valta ilmenee näissä määrittelyissä kielen ja erilaisten kulttuuristen käytäntöjen kautta. (Paasi 1998, 220–230)

Hallin (1992) mukaan identiteetti-yhteisöt, jollaisiksi esimerkiksi Euroopan unioni ja valtiot voidaan käsittää, määrittelevät itseään usein "toisen" kautta. Se, keitä me kulttuurisesti olemme, määrittyy stereotyyppisesti yhteisön ja sille "toisen" välisestä suhteesta. Myös Bauman (1997, 52–55) kuvaa toiseuden, erottelun "meidän" ja "muiden" välillä, yksilöiden ja ryhmien kannalta hyvin vaikutusvaltaiseksi. Jako me/he ei viittaa ainoastaan kahteen erilliseen ihmisjoukkoon, vaan eroon kahden täysin toisistaan poikkeavan asenteen välillä – henkisen kiintymyksen ja antipatian väliseen eroon, luottamuksen ja epäluulon, turvallisuuden ja pelon sekä yhteistyöhalun ja riidanhalun väliseen eroon. "Me" edustaa ryhmää, johon yksilö kokee kuuluvansa: hän ymmärtää mitä tässä ryhmässä tapahtuu ja tuntee siksi olonsa turvalliseksi ja kotoiseksi. "He" puolestaan edustaa ryhmää, johon yksilö joko ei voi tai ei halua kuulua. Näkemys siitä, mitä tuossa ryhmässä tapahtuu, on hämärä ja hajanainen. Yksilö ei ymmärrä ryhmän käyttäytymistä eikä pysty ennustamaan mitä ryhmä tekee – tämän vuoksi "heistä" saattaa tulla myös pelottavia.

"Meidän" ja "heidän" välinen voidaan Baumanin (1997, 52–55) mukaan esittää myös sisäryhmän ja ulkoryhmän välisenä erona. Tämä vastakkaisten asenteiden pari on erottamaton: "meidät" ja "heidät" voi ymmärtää vain yhdessä, vastakkain asetettuna. Käsitteellis-käyttäytymisellisen vastakkainasettelun osapuolet, sisäryhmä ja ulkoryhmä, täydentävät toisiaan, ovat toistensa ehtoja ja ammentavat omat tuntomerkinsä, merkityksensä ja erityisen tunnusväriyksensä molemminpuolisesta vastakkainasettelusta. Yksinkertaisesti sanottuna "he" eivät ole "meitä" ja "me" emme ole "heitä". Sen lisäksi, että kyseinen vastakkainasettelu määrittelee vastakohtaparin molemmat osapuolet, voidaan myös sanoa, että kummankin osapuolen identiteetti juontuu siitä, että katsomme sen asettuneen vastakkain toisen osapuolen kanssa. Näiden huomioiden perusteella voimme Baumanin mukaan tehdä todella hämmästyttävän johtopäätöksen: ulkoryhmä on juuri se kuvitteellinen vastavoima, jonka sisäryhmä tarvitsee identiteetilleen, eheydelleen, solidaarisuudelleen ja tasapainolleen.

Alueellisten yhteisöjen tapauksissa rajojen merkitykset ja kansallisten symbolien instrumentaalinen luonne tulevat merkittäviksi "meidän" konstruoinnissa ja siinä, miten

”toinen” erotetaan ”meistä”. Kansallisen yhteisön sosiaaliset rajat ovat yleensä suvereenien kansallisvaltioiden tapauksissa erottamattomassa yhteydessä valtioita erottaviin fyysisiin, merkittyihin rajoihin. ”Meidän” ja ”toisen” väliset rajat ovat kuitenkin ennen kaikkea sosiaalisen ja kulttuurisen erottelun välineitä. Nämä ilmenevät tyypillisesti kollektiivisten representaatioiden muodossa: määritelmänä, arvoina, normeina tai tuntemuksina, jotka muovautuvat yhteiskunnallisessa käytännössä ja erilaisten sosiaalisten yhteisöjen vuorovaikutuksessa. Käsitys toisesta perustuu alueellisten yhteisöjen tapauksessa toisinaan omakohtaiseen kokemukseen, mutta merkittävämpi lienee representaatioiden kollektiivinen ulottuvuus, jossa sosiaalisen yhteisön kollektiiviseen muistiin kumuloituu ”arkisto” ja käytäntö yhdistyksen muovaten uutta traditiota. (Paasi 1998, 220–230)

Vaikka jokaisella kulttuurilla on omat ”toisensa” ovat jotkin tutkijat korostaneet dualismien merkitystä erityisesti eurooppalaisessa kulttuuriperinteessä ja läntisen kulttuuripiirin traditioihin kuuluvassa identiteetissä ja eroja koskevassa keskustelussa. (Paasi 1998, 226). Hallin mukaan ”halkaiseminen” on säännönmukainen piirre puhuttaessa länsimaiden tekemästä jaosta ”meidän” ja ”muiden” välille. Siinä maailma jaetaan symbolisesti hyvään ja pahaan, ”meihin” ja ”muihin”, puoleensavetävään ja luotaantyöntävään, sivilisoituneeseen ja sivilisoitumattomaan, länteen ja muuhun maailman. Kaikki muut erot näiden kahden sisällä ja välillä yksinkertaistetaan ja sulautetaan toisiinsa eli ne stereotyyppistetään. Tämän strategian vaikutuksesta muu maailma tulee kuvatuksi kaikeksi siksi, mitä länsi ei ole – sen peilikuvaksi. (Hall 1999, 121–122)

Etsittäessä yhteistä eurooppalaista identiteettiä esitetään usein joukko eurooppalaiseen perintöön kuuluvia asioita. Eurooppalaiset ovat historian eri vaiheissa samaistaneet itsensä sivilisaation, kristikunnan, demokratian, vapauden, valkoisen ihonvärin, lauhkean vyöhykkeen ja lännen kanssa. Vastaavasti eurooppalaisuuden vastakohtana on pidetty barbaarisuutta, pakanallisuutta despotismia, orjuutta, värillistä ihoa, tropiikkia ja itää. (mm. Mikkeli 1994, 161–162) Nykyinen Euroopan poliittinen identiteetti tuntuu vahvan positiivisen identifikaation lisäksi tarvitsevan myös tunteen siitä, että tämä identiteetti eroaa muiden omista. 2000-luvun tapahtumat ovat luoneet mielenkiintoisen tilaisuuden vastakkaisen identiteetin muodostamiselle, esimerkiksi islam-vastaisuuden tai antiamerikkalaisuuden tarjotessa sisällön eurooppalaiselle poliittiselle identiteetille, muodostaen sille tarvittavan vastakkaisen ”toisen”. (Castiglione 2009, 36)

2.3. Identiteetti ja Eurooppa

Yksinkertaistaen identiteetti voidaan jakaa yksilölliseen ja kollektiiviseen (kuten kulttuurinen ja kansallinen identiteetti). Identiteetistä, joka on ollut pitkään ja vilkkaasti väitelty käsite, on tullut yhteiskuntatieteellisen sosiaalitutkimuksen peruskäsitteitä, jonka avulla pureudutaan sosiaalisesti rakentuneisiin kansallisiin ja kulttuurisiin kokonaisuuksiin ja niiden vuorovaikutukseen (Hall 1999, 19).

Hallin mukaan ihmisten sosiaalista todellisuutta kauan vakauttaneet yhtenäiset ja vakaat identiteetit ovat rapautuneet. Tämä ”identiteettikriisi” nähdään osana laajempaa yhteiskunnallista muutosprosessia, joka siirtää paikaltaan modernille ajalle keskeisiä instituutioita ja horjuttaa niitä kehikkoja, jotka aikaisemmin ovat antaneet yksilölle tukipisteitä sosiaalisessa maailmassa. Uuden, postmodernin yksilön identiteetti ei ole yhtenäinen, vaan pirstaloitunut, vanhojen identiteettien antaessa tietä uusille. Yksilö on ”fragmentoitunut subjekti”, joka ei koostu yhdestä, vaan monista identiteeteistä, jotka voivat olla keskenään ristiriitaisia tai jopa yhteensopimattomia. Murroksen lopputuloksena on subjekti, jolla ei ole kiinteää olemuksellista tai pysyvää identiteettiä, vaan moninaisia identiteettejä joita subjekti vaihtelee kulloisenkin kontekstin mukaan. (Hall 1999, 19–22)

Myös ihmisten lisääntynyt liikkuvuus on osa postmodernia todellisuutta ja siten identiteetteihin vaikuttava tekijä. Hall (1999, 72) kuvaakin, että jälkikoloniaalisten muuttojen ja diasporien yksilöiden on ”opittava asuttamaan ainakin kahta identiteettiä, puhumaan kahta kieltä sekä kääntämään ja neuvottelemaan niiden välillä”. Hybridiyden kulttuurit ovat hänen mukaansa yksi niistä leimallisesti uusista identiteettityypeistä, joita myöhäismoderniteetin aikakaudella tuotetaan, ja tulevaisuudessa havaitsemme niistä yhä uusia esimerkkejä.

2.3.1. Kollektiivinen identiteetti

Kollektiiviset identiteetit viittaavat ajatukseen, että ryhmä ihmisiä hyväksyy perustavanlaatuisen ja merkittävän samanlaisuuden, joka johtaa siihen, että he tuntevat solidaarisuutta toisiaan kohtaan (Therborn 1995). Tämänkaltainen tunne kollektiivisesta identiteetistä on sosiaalisesti rakennettu: se kehittyy sosiaalisen kanssakäymisen tahallisenä tai tahattomana seurauksena. (Fligstein 2009, 134–135)

Kollektiivisen identiteetin rakentaminen onkin aina osin ideologinen prosessi. Keskeisiä ideologisen koneiston osia ovat poliittiset järjestelmät ja puolueet, kirkko ja uskonto, armeija,

oikeuslaitos ja lainsäädäntö, koulutusjärjestelmä, perhe ja mediat. Kaikki nämä ammentavat ideologista voimaansa osittain myös yhteisesti jaetuista kulttuurista. Näitä institutionaalisia rakenteita tuottaessaan ja uusintaessaan ihminen identifioituu alueeseen sekä sitä asuttavaan kansaan. "Vaihtokaupassa" yksilö saa kokemuksen johonkin suurempaan ryhmään kuulumisesta, ontologista turvallisuutta, varmuutta, jatkuvuutta sekä usein takeet ainakin jonkinlaisesta hyvinvoinnista ja vaikutusmahdollisuuksista. Identifikaation perusedellytyksenä onkin kokemus siitä, että ihminen saa jotakin vastineeksi laajemmalta yhteisöltä. (Paasi 1998, 216–218)

Olenainen osa kollektiivisen identiteetin rakentamiselle on myös ryhmän "toiset" määrittelemineen. Kollektiiviset identiteetit ovat ankkuroituneet tiedostettuihin tai tiedostamattomiin merkityksiin joita ihmiset jakavat. (Fligstein 2009, 134–135) Se, keitä me kulttuurisesti olemme, määrittyy Hallin (1992) mukaan aina identiteettiyhteisön ja sille toisen välisestä suhteesta. "Meidän" ja "toisen" väliset rajat ovat ennen kaikkea sosiaalisen ja kulttuurisen erottelun välineitä. Nämä ilmenevät tyypillisesti kollektiivisten representaatioiden muodossa: määritelmänä, arvoina, normeina tai tuntemuksina, jotka muovautuvat yhteiskunnallisessa käytännössä ja erilaisten sosiaalisten yhteisöjen vuorovaikutuksessa.

Yhteishenkeä ja kollektiivista identiteettiä voidaan etsiä kulttuurin pinnassa helposti näkyvistä asioista (Paasi 1998, 220–222). Esimerkiksi kansallisvaltioprojekti on käyttänyt tätä taitavasti hyväkseen maalaamalla voimakkaita viholliskuvia sekä ulkoisesti (muut valtiot ja uskonnot) tai sisäisesti (siirtolaiset, muukalaisviha) (Niiniluoto 1996).

2.3.2. Kulttuurinen identiteetti

Kulttuurinen identiteetti voidaan Hallin (1999, 19) mukaan määritellä niiksi identiteetin puoliksi, jotka liittyvät yksilön kuulumiseen joihinkin etnisiin, rodullisiin, kielellisiin, uskonnollisiin tai kansallisiin kulttuureihin. Hallin mukaan edellä kuvailtu "identiteettien murros" on nähtävissä myös kulttuurisissa identiteeteissämme: identifikaatioprosessista, joilla projisoimme itsemme kulttuuriin identiteetteihimme, on tulossa aiempaa avoimempi, moninaisempi ja ongelmallisempi.

Hallin mukaan kulttuurinen identiteetti voidaan ymmärtää ainakin kahdella eri tavalla: ensimmäinen on käsittää yksilön kulttuurinen identiteetti yhteisen kulttuurin kautta. Määritelmän mukaan kulttuuriset identiteetit heijastavat niitä kollektiivisia historiallisia

kokemuksia ja kulttuurisia koodeja, joiden muuttumattomuus saa yksilöt kokemaan itsensä ”yhdeksi kansaksi”. Ihmiset suojataan todellisen historian vaihtelevilta rajoilta ja vaiheilta vakailta ja jatkuvilla viitekehyksillä sekä merkityksillä. Toisessa kulttuuri-identiteetin määritelmässä tunnustetaan, että samankaltaisuuksien ohella myös ryhmän sisäinen diversiteetti vaikuttaa siihen ”keitä meistä on tullut”. Lisäksi kulttuurisen identiteetin nähdään kuuluvan yhtä suuressa määrin tulevaisuuteen kuin menneisyyteen: identiteetti ei ole ainoastaan ”jonakin olemisesta” vaan myös ”joksikin tulemisesta”. Määrittelyn mukaan kulttuurisilla identiteeteillä on historiansa, mutta ne myös käyvät läpi jatkuvia muutoksia, kiinnittymättä menneisyyteen. Kulttuuristen identiteettien nähdään tällöin olevan historian, kulttuurin ja vallan jatkuvan ”leikin kohteena”. (Hall 1999, 224–227.)

Kulttuuriset identiteetit eivät siis ole itsenäisiä, muuttumattomia tai vakaita kokonaisuuksia, vaan niitä luonnehtii dynaamisuus. Ne yhdistävät symbolisia rakenteita menneeseen, nykyisyyteen ja tulevaan, antaen yksilölle jatkuvuutta ja johdonmukaisuutta.

Kansalliset kulttuurit rakentavat identiteettejä tuottamalla merkityksiä ”kansakunnasta” johon yksilöt voivat samaistua (Hall 1999, 47). Samaistumiseen perustuvia sosiaalisia identiteettejä, kuten kansallisia identiteettejä, kutsutaan usein ”kuvitelluiksi identiteeteiksi” (kts. esim. Anderson 1983). Hall kuvailee kansallisten kulttuurien rakentavan kuviteltuja identiteettejä traditioiden, yhteisten kansallisten kertomusten, jatkuvuuden ja perustamismyyttien varaan, sekä ajatukseen puhtaasta, alkuperäisestä kansasta (Hall 1999, 48–50). Kuvitellut identiteetit ikään kuin manaavat esiin sosiaalisen tilan: ihmiset kehittävät identiteettejään, jotka muuttavat tämän päivän teot merkeiksi menneestä (Stamselberg 2009, 133–134). Kansallinen kulttuuri pyrkii siis yhdistämään ”jäsenensä”, huolimatta luokasta, sukupuolesta, etnisestä taustasta tms. johtuvasta erilaisuudesta, yhteen kulttuuriseen identiteettiin ja samaan suureen kansalliseen perheeseen (Hall 1999, 52).

Kansallisten identiteettien merkityksen voidaan kuitenkin katsoa vähenneen niiden prosessien ja muutosvoimien johdosta, jotka voidaan kätevästi liittää toisiinsa ”globalisaation” käsitteen avulla. Käsite viittaa maailmanlaajuisella tasolla vaikuttaviin prosesseihin, jotka ylittävät kansalliset rajat sekä yhdistävät ja yhdistävät yhteisöjä uusiksi yhdistelmiksi. (Hall 1999, 57) Euroopan unionin integraatioprosessin voidaan katsoa kuuluvan näiden muutosten joukkoon. Kansallisten identiteettien haastajaksi onkin hahmoteltu ns. transnationaalisia (ylikansallisia) identiteettejä, joihin myös Euroopan unionin muovaama eurooppalainen identiteetti kuuluu.

Pederson (2008, 111–114) on yksi transnationaalista identiteettiä hahmotelleista, luokitellen sen tyypeiksi sivilisaatioidentiteetin (civilizational identity) ja kulttuurisen identiteetin (cultural identity). Sivilisaatioidentiteetissä yksilön identiteetti määritellään kulttuurien välisen kontrastin kautta. Käsitteenä sivilisaatiolla on tarkoitettu muun muassa tieteen ja teknologian edistystä, sivistystä, laajaa kulttuurista kokonaisuutta ja barbarismin vastakohtaa. Ajan kuluessa käsite on muuttunut universaalista sivilisaatiosta kohti ajatusta toistensa kanssa kilpailevista kulttuurisista valtakeskittymistä – vaikka globalisaatio tuottaa tapojen ja makujen standardisointia, ei se välttämättä kasvata yhteisymmärrystä näiden valtakeskittymien välillä. Sivilisaatioidentiteetti on aktiivinen identiteetti joka käyttää hyväkseen kulttuurisia normeja ja standardeja: siinä tiedostetaan omien normien ja standardien eroavaisuudet ”ulkopuolisten” normeista ja standardeista. Pedersonin mukaan sivilisaatioidentiteetti on usein, mutta ei aina, yhdistettävissä tiukkojen maahanmuuttopolitiikkojen ja ulkoista uhkaa korostavan poliittisen retoriikan kanssa. Toinen transnationaalisen identiteetin tyyppi, kulttuurinen identiteetti, sen sijaan kehittyy pääasiallisesti ryhmän sisäisen tunnistautumisen, kuten kulttuuriperinnön, yhteisen historian tai tapakulttuurin, kautta. Kulttuuri tässä yhteydessä ymmärretään laajassa antropologisessa merkityksessä, eli kuvauksena yhteisön kokonaisvaltaisesta tavasta elää.

2.3.3. Eurooppalaisuus identiteettinä ja yhtenäiskulttuurina

On katsottu, että taloudellisen ja poliittisen integraation lisäksi aidosti yhdistyneen Euroopan muodostumiseen tarvittaisiin myös tiedostamista ja yhteisen eurooppalaisen identiteetin muotoutumista. Vahvistaakseen eurooppalaisten ihmisten tunnetta yhteiseen yhteisöön kuulumisesta ryhtyivät poliitikot edistämään eurooppalaisten solidaarisuutta ja sosiaalista koheesiota nimenomaan kulttuuripoliittisin keinoin. (mm. Shore 2001, Sassatelli 2006)

Yhteistä eurooppalaista identiteettiä on rakennettu monenlaisten perustojen varaan.

Yhteisestä historiasta ammentavassa näkemyksessä eurooppalaisen identiteetin syntyarina muistuttaa osittain sitä tapaa, jolla kansallisvaltiot ovat rakentaneet kansallisia identiteettejään. (Stamselberg 2009, 130)

1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla identifikaatio Eurooppaan sisälsi erityisen suhteen väkivaltaan ja sotaan. Kahden maailmansodan opit ovat vaikuttaneet eurooppalaiseen identiteettiin, sen sisältäen ajatuksen konfliktien ja etnistä tai uskonnollista ryhmää vastaan kohdistuvan väkivallan estämisestä, päinvastoin kuin itsenäisyys sodan ihannointia kuten

monissa eurooppalaisissa maissa. Tämän päivän eurooppalaista identiteettiä ei ole perustettu väkivallan, sodan ja kuoleman varaan. (Kaelble 2009, 207)

On kuitenkin yksinkertaistus sanoa, että kansa ja identiteetti ovat vain ylhäältä annettuja iskusanoja, joihin ”rahvas” ainoastaan mukautuu. Identifikaatio tapahtuu pikemminkin lukuisissa yhteiskunnallisissa käytännöissä, joissa ihmiset operoivat aktiivisina toimijoina. (Paasi 1998, 216) Yhteisen eurooppalaisen identiteetin voidaan nähdä syntyvän myös rajojen yli toistensa kanssa kanssakäymisissä olevien ihmisten kautta, jotka kokevat assosiaation positiivisella tavalla. Fligsteinin (2009, 136) mukaan Euroopan taloudellinen, sosiaalinen ja poliittinen kenttä ovatkin kehittyneet ihmisten rutiininomaisesta kanssakäymisestä toisista yhteisöistä olevien ihmisten kanssa: juuri näiden kanssakäymisten kautta henkilöt oppivat tuntemaan itsensä eurooppalaisiksi ja osaksi eurooppalaista projektia. Kanssakäymisten kautta ihmiset huomaavat, että heidän ”vastaparinsa” toisissa maissa ovat enemmän heidän kaltaisiaan kuin heistä poikkeavia: tämän seurauksena he samaistuvat näihin vastapareihinsa osana Euroopan yli ulottuvaa ryhmää, ”eurooppalaisia”. Fligstein ehdottaakin, että lähde eurooppalaiselle identiteetille on mahdollisuus positiiviseen kanssakäymiseen jokapäiväisessä elämässä muista eurooppalaisista maista tulevien ihmisten kanssa – niitä joita kohtaan yksilön oletetaan tuntevan solidaarisuutta. Koska tämä mahdollisuus on rajoittunut vain osaan väestöstä, johtaa tämä myös siihen, etteivät kaikki Euroopassa ole todennäköisiä omaksumaan eurooppalaista identiteettiä. He joilla on tämä mahdollisuus edustavat useinmiten yhteiskuntien etuoikeutettuja: koulutettuja ja hyvin toimeentulevia nuoria ihmisiä. Nämä ihmiset myös tutkimusten (esimerkiksi Fuss & Grosser 2001) mukaan tuntevat itsensä eurooppalaisiksi, puhuvat useita kieliä, matkustelevat toisiin EU-jäsenmaihin ja ovat ehkä osa jotain monikansallista organisaatiota. (Fligstein 2009, 132–133, Fuss & Grosser 2001)

2.3.3.1. Eurooppalainen identiteetti ja toiseus

Jokainen identifikaatio on todennäköisesti juurrutettu yhden tai usean ”toisen” vastakkaisuuteen. (Kaelble 2009, 207) Historialliseen tai kulttuuriseen menneisyyteensä, tai kuviteltuun sellaiseen (kts. Anderson 1983) muodostamansa positiivisen identifikaation lisäksi myös eurooppalainen identiteetti tarvitsee tunteen siitä, että se eroaa muista identiteeteistä. (Castiglione 2009, 36) Kysymyksen toiseudesta, ”meistä” ja ”heistä”, tai Baumanin (1997) sanoin ”sisä- ja ulkopiiristä”, on sanottu olevan tyypillinen teema nimenomaan läntisen kulttuuripiirin traditioihin kuuluvassa identiteettiä ja eroja koskevassa keskustelussa. Vaikka

jokaisella kulttuurilla näyttää olevan omat ”toisensa”, korostavat tutkijat näiden dualismien merkitystä erityisesti eurooppalaisessa kulttuuriperinteessä (Halmesvirta 1994, Mikkeli 1994).

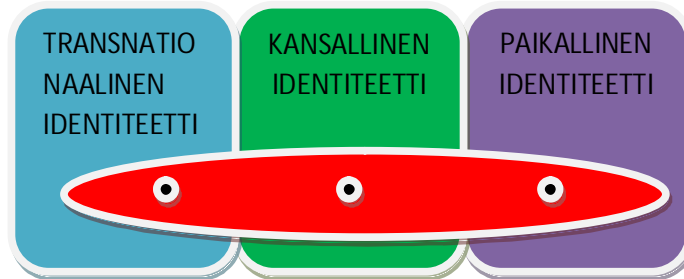
”Toiset” ovat suuri tekijä identifikaation Eurooppaan takana. Ne ovat olleet sekä läheisiä että vieraita, ystävällisiä ja vihamielisiä, auttavia ja uhkaavia, Eurooppaan linkittyneitä ja siitä erillisiä. Historiallisesti Yhdysvallat lakkasi Berliinin muurin murtumisen jälkeen olemasta Euroopalle silmiinpistävän empaattinen ”toinen” ja Neuvostoliitto puolestaan vieras ja vihamielinen ”toinen”. Tällä on ollut suuri vaikutus eurooppalaisen identifikaation heikkouteen. (Kaelble 2009, 207) Pääsääntöisesti määrittelyt ”yhteisestä Euroopasta” tai ”eurooppalaisuudesta” ovat huipentuneet aikakausina, jolloin maanosa on ollut ulkoisen uhan alaisena (Lähdesmäki 2010, Mikkeli 1994). 2000-luvun alussa uhiksi on koettu esimerkiksi islamilainen fundamentalismi, USA:n yksinapaisuus ja Aasian taloudellinen kilpailukyky. Paljastuu, että Eurooppa käsitetään usein uhkien edessä yhteiset arvot jakavana yhteisönä. Uhat ja pelot ovatkin voimakkaita mekanismeja identiteettejä ajatellen, koska ne johtavat puolien valitsemiseen. Pelon ja uhan politiikat ovat siis osaltaan eräänlaisia eurooppalaisen identiteetin politiikkoja. (Castiglione 2009, 36; Checkel & Katzenstein 2009, 213–214)

Ulkoisten viholliskuvien lisäksi uhkia voidaan etsiä myös yhteiskuntien sisältä, esimerkiksi vähemmistöistä tai siirtolaisista. (Niiniluoto 1996) Osa eurooppalaista identiteettiä voidaan katsoa olevan esimerkiksi sen, miten Eurooppa ratkaisee ”omaa eteläänsä”, eli marokkolaisia ja turkkilaisia, koskevat kysymykset. Näistä maista saapuvat Euroopan suurimmat maahanmuuttajaväestöt ja niiden voidaan myös katsoa olevan Euroopan lähimmät ”etniset” naapurit. (Favell 2009, 188)

2.3.4. Moninapaiset identiteetit

Euroopan unionin luonne nostattaa useita identiteettikysymyksiä, jotka liittyvät sekä eurooppalaisuuteen ja eurooppalaiseen identiteettiin, että jäsenvaltioiden kansallisiin identiteetteihin tai esimerkiksi vähemmistöjen identiteetteihin niiden sisällä. Eurooppalaisen identiteetin muodostamisprosessi avaa kolmi-napaisen identiteettikentän, jossa olemassa olevat kollektiivisen identiteetin muodot joutuvat uudelleen neuvoteltaviksi ja määritellyiksi. Tätä tilaa luonnehtivat kolme samanaikaisesti olemassa olevaa identiteetti- ja hallintotasoa: ylikansallinen (transnational) tai eurooppalainen taso, kansallinen tai jäsenmaiden taso, ja paikallis-alueellinen konteksti, joka sisältää vähemmistöt ja maahanmuuttajayhteisöt. Tässä

kontekstissa kansallisvaltio pääasiallisena poliittisena toimijana ja kansallinen identiteetti ensisijaisena kollektiivisena identiteettinä joutuvat kyseenalaistetuiksi. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2006, 11–12)

Kuvio 1: Kollektiivisten identiteettien kolmi-napainen kenttä

Mukaillen Hallin (1999, 19–22) ajatusta postmodernin subjektin moninaisesta identiteetistä voidaan sanoa, ettei eurooppalainen poliittinen identiteetti ole lähtökohtaisesti vastakkainen tai kilpaileva kansallisten ja alueellisten identiteettien kanssa, vaan ne voivat elää rinnakkain, aiheuttamatta yksilölle psykologista tai kognitiivista ristiriitaisuutta. Vaikka yksilön kiintymyksen kasvaminen Eurooppaa kohtaan saattaa vaikuttaa tapaan, jolla hän käsittää muut institutionaaliset ja territoriaaliset identifikaationsa, ei se kuitenkaan tarkoita, että yksilön on hylättävä nämä muut identifikaatiot, tai tehtävä niistä eurooppalaiselle identiteetille alisteisia. (Castiglione 2009, 31)

Identifikaation Eurooppaan ei ole välttämättä tarkoitus olla yksilön ensisijainen identifikaatio, kuten esimerkiksi kansallisen identiteetin, joka pyrkii tarkoituksellisesti syrjäyttämään alueelliset ja paikalliset identiteetit. Eurooppalainen identiteetti on sen sijaan osa moninaisten identiteettien kokoelmaa. Normaalissa tilanteessa eurooppalaisen ja kansallisen identiteetin tulisi olla toisiaan tukevia, ei keskenään kilpailevia. (Kaelble 2009, 207) Kuulumisen tunteen kokeminen useaan toiminnallisesti erilaiseen organisaatioon ei ole ristiriitaista. Erilaiset poliittiset roolit voivat jopa tukea toisiaan, kunhan ne ovat osa ja auttavat yksilöä määrittämään omaa poliittista identiteettiään kokonaisuutena. (Castiglione 2009, 31)

Eurooppalaisen identiteetin ongelmattoma roolia osana yksilöiden subjektiivutta on kuitenkin myös epäilty. Voiko eurooppalainen identiteetti olla kilpailematta kansallisten identiteettien

kanssa, jos se on rakennettu osittain samanlaisista elementeistä kuin valtioissa on rakennettu kansallisia identiteettejä? (Stamselberg 2009, 130)

Myös, kun ajattelemme esimerkiksi poliittista identiteettiä uskollisuuden kannalta, on eurooppalaisen identiteetin asema hyvin mielenkiintoinen. Poliittiset yhteisöt jotka väittävät käyttävänsä legitimiä valtaa jäseniään kohtaan vaativat heiltä myös tiettyä uskollisuutta. Yhteisön eksklusiivinen luonne vaatii solidaarisuutta muita kansalaisia kohtaan ja yhteisön puolustamista ulkoa tulevia uhkia vastaan. (Castiglione 2009, 31)

Mm. Shore (2000, 18) kritisoi eurooppalaisen identiteetin rakentamista yhtenäisen eurooppalaisen kulttuuriperinnön tai eurooppalaisen tiedostamisen varaan:

“Unlike most nation-states, what the EU conspicuously lacks is a common culture around which Europeans can unite. There is no popular ‘European consciousness’ to rival that of the nation-state or lend support to those economic and legal foundations. Moreover, those cultural elements which give unity and coherence to existing national identities (such as shared language, history, memory, religion) tend to divide rather than unite fellow Europeans.”

Keskustelu eurooppalaisesta identiteetistä voidaan nähdä osana suurempaa keskustelua Euroopan unionin poliittisesta luonteesta. Jos Euroopan unioni on, tai siitä on tulossa, jonkinlainen poliittinen yhteisö, vaatii sen jatkuvuus ja kestävyys yhteisön jäseniltä myös jonkinlaista kuulumisen tunnetta. Mutta jos yhteisön luonne on epäselvä, voivat ihmiset kuulumisen tunteet olla yhtäläillä sekavat. (Castiglione 2009, 33)

2.4. Kansainvälinen muuttoliike

Kansainvälinen muuttoliike (international migration) voidaan määritellä ihmisten liikkumiseksi valtorajojen yli ja heidän pysyväksi tai lähes pysyväksi asettumiseen toiseen maahan (Geddes 2003, 8).

Muuttoliikkeen voidaan luonnehtia olleen alusta alkaen osa ihmisten historiaa - se on kuitenkin kasvanut määrältään ja merkitykseltään huomattavasti toisen maailmansodan jälkeen, ennen kaikkea 1980-luvulta lähtien. Globaali muuttoliike ja maiden kasvava etninen diversiteetti ovat yhteydessä perustavanlaatuisiin muutoksiin taloudellisissa, sosiaalisissa ja poliittisissa rakenteissa kylmän sodan jälkeisessä ajassa, 1980-luvun lopusta 1990-luvun alkuun. Niihin kuuluivat mm. itäblokin levottomuudet, Persianlahden sota, palestiinalaisten

kansannousu, apartheidin sortuminen Etelä-Afrikassa, sodat, nälänhädät ja kriisit ympäri Afrikkaa, Aasian nopea talouskasvu ja kehitys, Latinalaisen Amerikan valtioiden muutokset diktatuureista ylivelkaantuneiksi demokratioiksi sekä kasvava taloudellinen poliittinen integraatio Länsi-Euroopassa. Kaikille näille kehityskuluille on yhteistä se, että ne ovat monin tavoin yhteyksissä suuriin väestön liikkumisiin. (Castles & Miller 1993, 3)

Kansainvälisen muuttoliikkeen voidaan odottaa jatkavan kasvuaan ja on todennäköistä, että se tulee olemaan yksi globaalin muutoksen tärkeimpiä tekijöitä. Oletukseen on useita syitä: etelän ja pohjoisen välinen kasvava varallisuuskuilu tulee lisäämään korkeampaa elintasoja lähtemään etsivien ihmisten lukumäärää, poliittiset, ekologiset ja demografiset paineet saattavat pakottaa ihmiset etsimään turvaa maansa ulkopuolelta ja uudet vapaakauppa-alueet vapauttavat työvoiman liikkuvuutta. (Castles & Miller 1993, 3-4)

International Organization for Migrationin (IOM) arvioiden mukaan vuonna 2009 maailman väestö 3,1 prosenttia, eli noin 214 miljoonaa ihmistä olivat maahanmuuttajia (International Organization for Migration [online] 2012). Kansainvälisen muuttoliikkeen kasvusta huolimatta tulee kuitenkin muistaa, että ihmisten kansainvälinen liikkuvuus ei ole perusoletus: suuri enemmistö maailman väestöstä yhä syntyy elää ja kuolee yhteen valtioon kuuluvan pienen maantieteellisen alueen sisällä. (Geddes 2003, 14)

Pysyvän ja väliaikaisen maahanmuuton raja on hämärtynyt lisääntyneiden lyhytkestaisen, maasta toiseen kiertävän ja työsopimuksiin perustuvan maahanmuuton (contract migration) lisääntyessä (Geddes 2003, 8). Samankaltainen hämärtyminen on tapahtunut myös maahanmuuton eri syille: raja taloudellisista syistä tapahtuvan maahanmuuton ja esimerkiksi poliittisesta epävakaudesta tai etnisestä vainosta johtuvan maahanmuuton välillä on yhä epäselvempi. Poliittisen vainon takia pakenevat ihmiset saattavat valita maahanmuutolleen turvapaikan hakemisen sijasta jonkin muun kanavan, ja henkilöt, jotka lähtevät maastaan työttömyyden tai köyhyyden takia, saattavat puolestaan hakea turvapaikkaa. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4)

Jokaisella vastaanottajamaalla on oma kansallinen tilastojärjestelmänsä maahanmuuttoa koskien. Jotkin maat tarkkailevat ulkomailla syntyneiden määrää ja toiset ainoastaan ei-kansalaisten määrää maassa. Jako ulkomailla syntyneiden ja natiivien välillä on yksi

käytetyimmistä erotteluista maahanmuuttokeskusteluissa. Se määrittelee maahanmuuttajan olevan henkilö, joka on muuttanut asuinpaikkaansa valtiorajan yli. Sosiologisessa tutkimuksessa ulkomailla syntyneitä kutsutaan perinteisesti ensimmäisen polven maahanmuuttajiksi ja heidän jälkikasvuun, joka on syntynyt kohdemaassa tai muuttanut sinne nuorena vanhempiensa kanssa, toisen polven maahanmuuttajiksi. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 7)

Maahanmuuttajat voivat tietyn ajanjakson jälkeen hakea vastaanottajamaansa kansalaisuutta. Tämän ajanjakson pituus vaihtelee maakohtaisesti, mutta yleensä se tarkoittaa noin 5-10 vuoden mittaista oleskelua vastaanottajamaassa tietyn edellytyksin. Joissain maissa edellytykset liittyvät pääasiallisesti sosio-ekonomiseen asemaan, kuten työpaikkaan, pysyvään asuinpaikkaan ja puhtaaseen rikosrekisteriin. Toisissa maissa niihin liittyy myös kulttuurisia edellytyksiä, kuten kielitaitoa, asuinmaan tapojen ja perinteiden tuntemusta ja/tai maahan kuulumisen tunnetta. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 9)

Vaikka jokaisella muuttoliikkeellä on oma kaavansa, on mahdollista myös yleistää tapa, jolla muuttoliikkeet kehittyvät ja löytää prosesseista samankaltaisia dynamiikkoja. Muuttoliikkeitä voidaan kuvata nelivaiheisen mallin avulla. Ensimmäinen vaihe on nuorten ihmisten väliaikainen työperäinen maahanmuutto, johon kuuluvat rahalähetykset ja orientaatio kotimaahan. Toisessa vaiheessa oleskelu vastaanottajamaassa pitenee ja maahanmuuttajat ryhtyvät luomaan verkostoja muiden samaa alkuperää olevien kanssa. Kolmanteen vaiheeseen kuuluu oleskelun pitkäaikaisuuden tiedostaminen, perheiden yhdistäminen, kasvava orientaatio vastaanottajamaata kohtaan ja etnisten yhteisöjen synty. Neljäs vaihe on pysyvä oleskelu, joka vastaanottajamaan käytännöistä ja väestöstä riippuen johtaa joko turvalliseen lailliseen asemaan ja lopulta kansalaisuuteen, tai poliittiseen eksklusioon, sosio-ekonomiseen marginalisaatioon ja pysyvien etnisten vähemmistöjen muotoutumiseen. Tämä malli ei sovellu pakolaisvirtojen tai korkeasti koulutetun työvoiman väliaikaisen maahanmuuton kuvaamiseen. (Castles & Miller 1993, 24–25)

Tähänastisella globaalilla muuttoliikkeellä on Castlesin ja Millerin mukaan tarjota kolme opetusta: Ensimmäisenä, väliaikaisen maahanmuuttajaperäisen työvoiman rekrytoiminen johtaa lähes varmasti pysyvään oleskeluun ja etnisten yhteisöjen muodostumiseen. Toisena, näiden etnisten ryhmien luonne tulee suurelta osin riippumaan niistä toimista, joita valtio

harjoittaa maahanmuuton alkuvaiheessa. Käytännöt, jotka yrittävät kieltää maahanmuuton todellisuuden hyväksymällä laajamittaiset laittomat muuttoliikkeet, johtavat sosiaaliseen marginalisaatioon, vähemmistöjen muotoutumiseen ja rasismiin. Kolmantena, etniset ryhmät tarvitsevat omat yhdistyksensä ja sosiaaliset verkostonsa, kuten myös kielensä ja kulttuurinsa. Käytännöt, jotka koettavat kieltää näiden laillisen oikeutuksen johtavat eristäytymiseen ja separatismiin. Eli paras tapa estää marginalisaatio ja sosiaaliset konfliktit on taata pysyville maahanmuuttajille täydet oikeudet kaikilla sosiaalisilla kentillä. (Castles & Miller 1993, 229–230)

2.4.1. Kansainvälinen muuttoliike ja Eurooppa

Toisen maailmansodan jälkeen maailma oli jakautunut niin kutsuttuun teollistuneeseen ensimmäiseen maailmaan, jonka valtioille ominaista oli kasvava palvelusektori ja hyvinvointivaltion rakentaminen järjestäytyneen työvoiman avulla. Kommunististen maiden muodostamaa toista maailmaa kuvasivat puolestaan keskushallinnon johtama teollistuminen, valtion tarjoamat palvelut ja bilateraalinen kauppa. Niin kutsuttu kolmas maailma oli puolestaan hyvin riippuvainen alkutuotannosta. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4)

Toisen maailmansodan jälkeisessä Eurooppaan kohdistuneessa maahanmuutossa voidaan tunnistaa kolme erilaista aikakautta, tai "aaltoa". Ensimmäisen aallon muodostivat toisen maailmansodan jälkeistä työvoimavajetta Länsi-Eurooppaan entisistä siirtomaista muuttaneet vierastyöntekijät, toisen tästä työperäisestä maahanmuutosta seuraava perheidenyhdistäminen ja kolmannen kommunistisen vallan hajoamisesta ja integroituvasta Euroopasta juontuvat väestönlikkeet. (mm. Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007; Geddes 2003)

Ensimmäinen aalto

Toisen maailmansodan jälkeisen ensimmäisen muuttoaallon Eurooppaan voidaan katsoa perustuneen lähettävien ja vastaanottavien maiden aikaisempiin kolonialistisiin siteisiin sekä Euroopan nopealle taloudelliselle kehitykselle (Geddes 2003, 14). Muuttoliike kohdistui etelästä pohjoiseen: Välimeren maista peräisin olevien maahanmuuttajien lisäksi Länsi- ja Pohjois-Euroopan maihin kohdistui maahanmuuttoa myös Afrikan, Karibian ja Aasian maista (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4).

Sodan jälkeiset vuodet olivat Euroopassa voimakkaan jälleenrakennuksen ja taloudellisen kasvun aikaa. Ulkomaiset työntekijät tulivat Eurooppaan täyttämään tuhoisan sodan jättämää työvoimavajetta, mahdollistaen sodan jälkeisen taloudellisen kasvun Länsi-Euroopassa (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4; Geddes 2003,14).

Vierasperäisten työntekijöiden ajateltiin kuitenkin olevan vain väliaikaisia vieraita: Euroopassa oletettiin, että he olisivat maassa vain hetkellisesti ja palaisivat takaisin kotimaihinsa taloudellisten olosuhteiden muuttuessa. Oletus oli kuitenkin väärä – ”vieraat” jäivät Eurooppaan pysyvästi. Viimeistään 1970-luvun lopulla oli selvää, että väliaikainen työperäinen maahanmuutto oli muuttunut pysyväksi oleskeluksi. (Geddes 2003, 15)

Toinen aalto

Maahanmuuton dynamiikka Euroopassa muuttui 1970-luvun alussa muun muassa öljykriisin seurauksena, käynnistäen uuden aikakauden maahanmuutossa. Taloudellinen kasvu Länsi-Euroopassa hidastui, työmarkkinoita kohtasi rakennemuutos ja työttömyys kasvoi erityisesti Euroopan teollisuusvetoisissa kansantalouksissa. Muutokset saivat Länsi- ja Pohjois-Euroopan maat tavoittelemaan ”nolla maahanmuuttoa”. Maahanmuuttajien määrä Aasian ja Afrikan maista kääntyikin laskuun. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007,1-4)

1970-luvun puolivälistä eteenpäin Eurooppaan kohdistuvan maahanmuuton pääasiallinen muoto oli aikaisemmasta työperäisestä maahanmuutosta johtuva perheiden yhdistäminen (Geddes 2003, 17).

Kolmas aalto

Toisen maailmansodan jälkeisen maahanmuuton kolmas aalto alkoi kylmän sodan päätyttyä vuosina 1989–1990 (Geddes 2003, 17). Väestön liikkuminen oli Keski- ja Itä-Euroopassa ollut äärimmäisen rajoitettua toisen maailmansodan jälkeen aina vuoteen 1989 saakka. Kommunismin sortuminen ja siitä johtuvat geopoliittiset muutokset avasivat Euroopan rajat, mahdollistaen Itä- ja Keski-Euroopan maiden kansalaisten saapumisen eurooppalaisille työmarkkinoille. Myös 1980-luvulla käynnistyneet maailmantalouden muutokset, pääoman ja työvoiman globalisoituminen sekä logistiikan ja viestinnän nopea kehittyminen, muuttivat väestön liikkumista dramaattisesti. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4)

Muuttoliikkeen kolmannen aallon erityispiirteitä ovat turvapaikanhakuun perustuvan maahanmuuton ja valtioiden laittomiksi määrittelemien maahanmuuton muotojen lisääntyminen. (Geddes 2003, 17) Euroopan maat ovat ”nolla maahanmuuttoon” pyrkivistä politiikoistaan huolimatta avanneet uusia mahdollisuuksia väliaikaiseen, lailliseen ja valvottuun maahanmuuttoon. Maahanmuuttajat ovatkin saapuneet, työskennelleet ja pysyneet Euroopan maissa erinäisten keinojen avulla: he ovat esimerkiksi saapuneet maahan turisti- tai opiskelijaviisumeilla, ja jääneet sen jälkeen maahan laillisesti tai laittomasti, hakeneet turvapaikkaa, tulleet harjoittamaan liiketoimintaa tai saapuneet Euroopan alueelle laittomin keinoin. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4)

Vaikka uudet maahanmuuton ja liikkumisen muodot ovat muuttaneet väestön liikkeitä Euroopassa, on klassisin tarina maahanmuuton takana edelleen post-kolonialistisen vierastyöntekijän. Eurooppalaisissa talouksissa on edelleen kysyntää vierasperäisille työläisille, ja ne tarjoavatkin tarpeeksi houkuttelevan vaihtoehdon, että maahanmuuttajat tekevät kalliin ja epävarman päätöksen lähteä Aasiasta tai Afrikasta kohti eurooppalaisia työmarkkinoita. Tarina on ensimmäisen aallon muuttoliikkeestä muuttunut kuitenkin siten, että kolonialistiset siteet eivät ole enää yhtä merkittävässä roolissa. Aikaisemmat post-kolonialistiset maahanmuuttajasukupolvet pystyivät luottamaan ainakin symboliseen yhteyteen ja heidät oli jollain tavalla sosiaalistettu vastaanottajamaan kielelle ja kulttuurille. Nykyään lähtö- ja vastaanottajamaat ovat yhtäläillä hajanaisia – tämä on myös tekijä joka lisää maahanmuuton aiheuttamia poliittisia jännitteitä vastaanottavissa maissa. (Favell 2009, 172–173)

2.4.1.1. Security first -periaate

2000-luvun alku toi uudet uhkakuvat maailmaan. Yhdysvaltoihin 11. syyskuuta 2001 tehtyjen terrori-iskujen seurauksena maahanmuuttoon liittyvät turvallisuusnäkökulmat priorisoitiin äkillisesti: toimia muuttoliikkeen hallinnoimiseksi ja rajoittamiseksi perusteltiin terrorismin uhalla ja kansalaisten suojelulla. Tätä voidaan kutsua maahanmuuton uudeksi Security first -periaatteeksi. (Meinhof & Triandafyllidou 2006, 10)

Poliitikot ja media olivat jo ennen iskuja ilmaisseet maahanmuuton muuttuneen hallitsemattomaksi. 9/11 terrori-iskut kuitenkin monimutkaistivat maahanmuuttokeskustelua entisestään tuomalla mukaan turvallisuusulottuvuuden. Julkisuudessa esiintyneen

yksinkertaistetun diskurssin mukaan maahanmuutto ja jopa globalisaatio kasvattavat terrorismin vaaraan, muodostaen siten turvallisuusuhan. Näin tapahtui siitä huolimatta, että Yhdysvaltojen iskujen valmistelijat olivat laillisia maahanmuuttajia, ammateiltaan atk-asiantuntijoita, tekniikkoja ja opiskelijoita – eli stereotyyppisesti niin kutsuttuja ”skilled immigrants”, joita sekä USA että EU suorastaan haluavat houkutella. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4)

Seuraavat vakavat iskut kohdistuivat Eurooppaan. Madridin junaräjähdyksissä vuonna 2004 menehtyi lähes 200 ihmistä. Seuraavana vuonna Lontoon metro- ja bussi-iskuissa kuoli 56 ihmistä. (Ruonala 2009, 94) Terrori-iskut Euroopan omalla maaperällä vahvistivat ajattelutapaa, jonka mukaan maahanmuuttajat luovat todellisen uhan länsimaisille yhteiskunnille, johtaen myös sanojen ”muslimi” ja ”maahanmuuttaja” lähes synonyymiseen käyttöön. Tämän kaltainen kategorisointi peitti alleen myös varianssin eri maahanmuuttajaryhmien ja eri EU-jäsenmaiden maahanmuuttotilanteen välillä. (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 1-4)

Security first -periaatteen voidaan katsoa heijastuneen myös EU:n politiikkakäytäntöihin. Vuonna 2004 EU perusti ulkorajavalvontansa tehostamiseksi yhteisen rajavalvontaviraston (Frontex). Unionin ulkorajavalvonnan keskeiset tavoitteet liittyvät maahanmuuttoon: niiksi on määritetty maahanmuuton hallinta, laittoman maahanmuuton ehkäisy ja rajat ylittävän rikollisuuden torjunta. 2004 unionille nimettiin myös oma terrorismikoordinaattori, jonka tehtäväksi määriteltiin EU:n terrorismin vastaisen taistelun koordinointi ja vuonna 2005 laaditun EU:n terrorismin torjunnan strategian toteuttaminen. Strategian avaintesit ovat ennaltaehkäisy, suojeleminen, terroritoimien toteuttamisen estäminen ja terroritoimiin vastaaminen. Terrorismin kitkemiseksi EU on sopinut Yhdysvaltain, Kanadan ja Australian kanssa lentomatikustajatietojen kokoamisesta ja vaihtamisesta. Lisäksi EU ja USA ovat sopineet keskinäisestä pankkitietojen luovuttamisesta terrorismin rahoituksen jäljittämiseksi. (Ruonala 2011, 116–118)

2.4.2. EU jäsenmaat ja maahanmuutto

Muutamaa viimeistä vuosikymmentä ovat luonnehtineet huomattavat väestön liikkeet Eurooppaan ja Euroopan sisällä. Eurooppalaiset ovat yhä enemmän muuttaneet idästä länteen, ja ihmiset kaikkialta maailmasta ovat vastaavasti kasvavassa määrin muuttaneet

EU:n jäsenmaihin. Kaikki unionin maat, maantieteellisestä sijainnistaan, väestömäärästään tai aikaisemmasta maahanmuuttohistoriastaan huolimatta, ovat kokeneet demografisia, sosiaalisia ja myös poliittisia muutoksia aiheuttavia väestöliikkeitä. Maahanmuutto on suuri tekijä EU:n väestönkasvussa ja tulee aiheuttamaan kauaskantoisia seurauksia Euroopan sosio-kulttuuriselle maisemalle, kuten myös työmarkkinoille ja taloudelle. (Triandafyllidou & Gropas 2007, 361)

IOM:n arvioiden mukaan Euroopassa (johon IOM:n määrittelyn mukaan kuuluu myös Venäjä) asui vuonna 2010 72,1 miljoonaa Eurooppaan sen ulkopuolelta saapunutta maahanmuuttajaa. Maahanmuuttajat muodostivat noin 8,7 prosenttia Euroopan väestöstä. (International Organization for Migration [online] 2010)

Triandafyllidou & Gropas (2007) ovat luokitelleet EU:n 25 jäsenvaltiota (tuoreimmat EU jäsenmaat Bulgaria ja Romania puuttuvat jaottelusta, kirj. huom.) viiteen ryhmään niiden maahanmuuttotaustan perusteella: 1. vanhat vastaanottajamaat 2. uudet maahanmuuttomaat 3 siirtymävaiheen maat 4. pienet saarivaltiot ja 5. maat joihin ei kohdistu maahanmuuttoa.

Euroopan vanhoja vastaanottajamaita luokittelun mukaan ovat Itävalta, Belgia, Tanska, Ranska, Saksa, Alankomaat, Luxemburg, Ruotsi ja Iso-Britannia. Näille maille ominaista on toisen maailmansodan jälkeen alkanut maahanmuutto ja verrattain suuri maahanmuuttajaväestö. Useat niistä ovat entisiä kolonialistimaita, joihin kohdistui maahanmuuttoa entisistä siirtomaistaan. Maahanmuutto näihin maihin on ollut pääasiallisesti taloudellisista syistä johtuvaa, jota on seurannut perheenyhdistämissyistä tapahtuvaa muuttoa. Mailla on pitkästä maahanmuuttohistoriastaan johtuen verrattain kehittyneet käytännöt maahanmuuttajien integraatiota koskien, ja suhteellisen liberaali politiikka koskien kansalaisuuden saamista. Maiden maahanmuuttopolitiikat ovat yleisesti ottaen tiukentuneet 1990 lähtien ja turvallisuusnäkökulmien tärkeyden kasvaessa on monikulttuurisen kansalaisuuden arvoa ja onnistumista yhä enenevässä määrin epäilty. Uusi piirre maiden integraatiopolitiikoissa ovat aikaisempaa tiukemmat edellytykset uusille maahanmuuttajille, kuten pakolliset kieli- ja kansalaiskurssit. (Triandafyllidou & Gropas 2007, 362–366)

Uusia vastaanottajamaita ovat puolestaan Kreikka, Italia, Portugali, Espanja, Irlanti ja Suomi. Nämä maat sijaitsevat maantieteellisesti unionin laitamilla ja ovat vasta 1980–1990 luvuilla

muuttuneet lähettäjämaista vastaanottajamaiksi. Maihin kohdistuvaan maahanmuuttoon ovat vaikuttaneet mm. niiden kohentuneet taloustilanteet ja yleiset elinolosuhteet, vanhojen vastaanottajamaiden tiukentuneet politiikat sekä kommunismin sortuminen Keski- ja Itä-Euroopassa, joka vapautti väestönlikkeet idästä länteen. Etelä-Euroopan maihin on kohdistunut myös huomattavasti laitonta maahanmuuttoa. Maiden integraatiopolitiikat ovat kehitysvaiheessa. (Triandafyllidou & Gropas 2007, 362–366)

Siirtymävaiheen maiksi luokitellaan uudet EU-jäsenmaat ja entiset kommunistisen vallan maat Tšekin tasavalta, Unkari ja Puola. Ne ovat samanaikaisesti lähettäjämaita, joista kohdistuu maahanmuuttoa muihin EU-maihin, maahanmuuttajien läpikulkureittejä ja uusia kohdemaita kolmansista maista tuleville maahanmuuttajille. Siirtymävaiheen mailla ei ole integraatiopolitiikkoja maahanmuuttoa ajatellen. (Triandafyllidou & Gropas 2007, 362–366)

EU:n pienet saarivaltiot, Malta ja Kypros, ovat 1990-luvulta lähtien olleet kasvavia maahanmuuton läpikulkureittejä ja kohdemaita. Pienen kokonsa lisäksi mailla on yhteistä vähäinen kokemus maahanmuuton hallinnoinnista ja integraatiopolitiikoista. Maat ovat myös emigraatiomaita, joista erityisesti nuoret lähtevät muualle Eurooppaan opiskelemaan ja työskentelemään. (Triandafyllidou & Gropas 2007, 362–366)

Maiksi joihin ei kohdistu maahanmuuttoa voidaan luokitella Baltian maat, Slovenia ja Slovakia. Näitä maita yhdistää viime vuosien vähäinen maahan- ja maastamuutto. Viimeisin muuttoliike Baltian maista tapahtui 1990-luvun alussa, kun osa maiden venäjänkielisestä väestöstä muutti Neuvostoliiton sorruttua Venäjälle. Slovakiaan ja Sloveniaan puolestaan kohdistuu hyvin vähäisiä muuttovirtoja naapurimaista. (Triandafyllidou & Gropas 2007, 362–366)

2.4.3. EU:n sisä- ja oikeusasiat ja maahanmuutto

Euroopan integraatioprosessi vaikuttaa maahanmuuttajayhteisöihin ja Euroopassa asuviin vähemmistöihin sekä suoraan että kansallisten politiikkojen kautta (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 11–12). Yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa, joihin myös maahanmuuttoa koskevat kysymykset kuuluvat, on ollut yksi nopeimmin kehittyvistä politiikanaloista Euroopan unionissa 1990-luvun lopulta alkaen. Taustalla on sisämarkkinoiden kehittyminen ja lisääntynyt ihmisten liikkuminen. Oikeus- ja sisäasioiden politiikalla halutaan myös torjua rajat

ylittävää kansainvälistä rikollisuutta. EU:n ulkopuolisista maista tulevan maahanmuuton hallinta onkin yhä näkyvämpi osa unionin päivittäistä työtä. (Ruonala 2008, 94)

Euroopan yhteisöön (1993 alkaen Euroopan unioni, kirj. huom.) kuuluvat valtiot ryhtyivät 1980-luvulla häivyttämään sisäisiä rajojaan, mutta samalla yhä enenevässä määrin huolehtimaan alueen ulkoisista rajoista. 1985 Saksan, Ranskan ja Benelux-maiden välillä solmittu Schengen-sopimus aloitti Länsi-Euroopassa kansainvälisen muuttoliikkeen tarkemman kontrolloinnin, joka joutui tulikokeeseen vuoden 1989 jälkeen, kun sekä etelä-pohjoinen että itä-länsi muuttoliikkeet kasvoivat voimakkaasti. (Castles & Miller 1993, 9-10)

Yhteistyö oikeus- ja sisäasioissa virallistettiin Maastrichtin sopimuksessa (Ruonala 2008, 94). Sopimuksessa pyrittiin säilyttämään tasapaino kansallisen ja ylikansallisen hallinnan välillä herkissä maahanmuutto- ja turvapaikkakysymyksissä (Triandafyllidou, Gropas & Vogel 2007, 11–12). Euroopan Unionin uudessa rakenteessa yhteiseksi intresseiksi nimettiin turvapaikkapolitiikka, EU:n ulkorajat, kolmansien maiden kansalaisia koskeva maahanmuuttopolitiikka, maahantulon ja liikkumisen ehdot jäsenvaltioiden alueella, pysyvän oleskelun ehdot sekä kolmansien maiden kansalaisten epävirallista maahanmuuttoa, oleskelua ja työskentelyä vastaan toimiminen (Geddes 2003, 134–135).

Maastrichtin sopimuksessa EU:n päämääräksi määriteltiin:

“To maintain and develop the Union as an area of freedom security and justice, in which the free movement of persons is assured in conjunction with appropriate measures with respect to external border controls, asylum and immigration.”

Vuonna 1999 Tampereen huippukokouksessa EU jäsenmaat sopivat vapauden, turvallisuuden ja oikeuden alueen muodostamisesta. Käytännössä tämä tarkoitti yhteisen maahanmuutto- ja turvallisuuspolitiikan luomista. Tavoitteeksi asetettiin, että henkilöiden vapaata liikkumista säädellään ulkorajatarkastuksin sekä turvapaikkaan, maahanmuuttoon ja rikollisuuden torjuntaan liittyvin toimin. (Ruonala 2008, 94)

2.4.4. Maahanmuuttajat ja EU-kansalaisuus

Klassinen kansalaisuuden erottelu on Marshallin (1950) esittämä jako oikeudelliseen, poliittiseen ja sosiaaliseen kansalaisuuteen. Ensimmäinen ymmärretään liittyvän lakiin perustuvaan individuaaliseen vapauteen, poliittinen kansalaisuus viittaa oikeuteen osallistua

poliittiseen vallankäyttöön ja päätöksentekoon, ja sosiaalinen kansalaisuus yksilön osuuteen yhteisön takaamasta turvallisuudesta ja tasapuolisuuteen yhteiskunnan resurssien jaossa. Tätä jaottelua on myöhemmin kritisoitu kapeaksi, ja määrittelyihin on tarjottu uusia ja täydentäviä vivahteita kuten ”kulttuurinen”, ”ekologinen”, ”globaali” ja nyt myös ”monikulttuurinen”. (Harinen 2000).

EU-kansalaisuus perustettiin vuonna 1993 voimaanastuneessa Maastrichtin sopimuksessa. EU-kansalaisen oikeuksiksi määriteltiin muun muassa oikeus liikkua, oleskella ja työskennellä vapaasti eri jäsenvaltioissa. (Ruonala 2008, 133).

Kansalaisuus ja poliittiset oikeudet eivät Euroopan unionissa kulje yksiselitteisesti käsi kädessä. Esimerkiksi 18 vuotta täyttänyt niin sanottu kolmannen maan kansalainen, jonka kotikunta on yhtäjaksoisesti ollut Suomessa vähintään kahden vuoden ajan, on oikeutettu äänestämään suomalaisissa kunnallisvaaleissa. Kansallisissa vaaleissa, kuten eduskuntavaaleissa, äänioikeutta ei kuitenkaan ole. (Oikeusministeriö [online] 2011)

Kansalaisuus on osa yksilön suhdetta yhteiskuntaan. Se voidaan määritellä julkisena, poliittisena roolina ja juridisena positiona, mutta myös henkilökohtaisena kokemuksena kuulumisesta johonkin. Myös yhteiskunta tarvitsee ihmisiä, jotka ovat ”mukana” – ja samalla hallittavia. Yhteiskunnan jäsenyys ja kansalaisuus eivät ole vain abstrakteja periaatteita vaan tulevat todeksi eri tavalla eri ihmisten elämässä. Erot jäsenyyden ehdoissa liittyvät esimerkiksi ikään, sukupuoleen, etniseen taustaan, seksuaaliseen suuntautumiseen tai sosioekonomiseen asemaan (Harinen 2000).

Shore korostaa kansalaisuuden roolia identiteetin rakentamisen ja erottelun välineenä:

Citizenship is classificatory device; a way of ordering people in terms of boundaries of inclusion (‘insiders’) and exclusion (‘aliens’). Such classificatory systems invariably function to reinforce the boundaries of state sovereignty. In this respect, citizenship is an identity-marker that simultaneously ‘brands’ the population that is to be governed whilst reminding individuals of their nationality and the state to which they belong. (Shore 2000, 71)

Shore (2000) tiivistää EU-kansalaisuutta kohtaan esitetyn kritiikin. Ensimmäiseksi, sen sanotaan keskittyvän yksinomaan ja ainoastaan kansalaisten oikeuksiin, määrittelemättä vastavuoroisesti sen mukanaan tuomio velvoitteita. Toiseksi, on edelleen epäselvää onko

unionin kansalaisuuden tarkoituksena ainoastaan koota yhteen jo olemassa olevia käytäntöjä, vai toimia syvenevän integraation katalysaattorina. Kolmanneksi, EU-kansalaisuutta on kritisoitu ylimääräiseksi ja hämmentäväksi, koska EU-kansalaisuutta ei voi saada ellei ole jonkin EU-jäsenmaan kansalainen. Viimeisin ja laajin kritiikki on kohdistunut siihen, että unionin kansalaisuus syrjii ei-EU-kansalaisia ja korostaa ”linnoitus Euroopan” eksklusiivista luonnetta. Ulottamalla esimerkiksi äänioikeuden vain jäsenvaltioiden kansalaisille, EU lähettää viestin niille asukkailleen jotka jäävät EU:n kansalaisuuden ulkopuolelle. Heidän sulkemisensa pois oikeudesta EU-kansalaisuuteen ivaa Shoren mukaan sitä universaalialue arvoa jolle eurooppalaisen kansalaisuuden kerrotaan rakentuvan. (Shore 2000, 77–80)

Eurooppalaisen kansalaisuuden pimeänä puolena voidaankin nähdä sen seuraamukset ei-EU-kansalaisille. Eurooppalaiset johtajat ylistävät ajatusta Euroopasta kulttuurimosaiikkina ja kansallisten rajojen puuttumista Euroopasta. Mutta saavuttaakseen nämä, Eurooppa on luonut ”Schengenlandian” ja, vaikkakin vastentahtoisesti, keksinyt uuden kielen eurooppalaiselle rasismille. Kulttuuripluralismin ja yksilövapauksien ristiriita todellisuuden kanssa korostuu erityisesti Euroopan romaniväestön tapauksessa. (Shore 2000, 82–83)

Perinteisten kansalaisuuden erottelun pohjalta nousevien oikeuksien lisäksi ihmisillä ja kansoilla voidaan katsoa olevan myös kulttuurisia oikeuksia. Pasi Saukkonen (2007, 196) käyttää Ilkka Heiskasen ja Ritva Mitchellin (2002) laatimaa listaa kulttuurisista oikeuksista (tässä hieman lyhennettynä):

1. oikeus valita oma kulttuurinsa ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta johonkin kulttuuriin
2. oikeus luovan työn ja kulttuuritoiminnan perusvapauksiin (ilmaisunvapaus, yksityisyyden suoja ja tekijänoikeudet henkisen työn tuloksiin)
3. oikeus nauttia kulttuurisen yhteisön jäsenenä oman kulttuurinsa ulkopuolisten henkilöiden kunnioitusta
4. oikeus tasa-arvoiseen osallistumiseen ja toimintamahdollisuuksiin sekä oman että vähemmistö- että myös enemmistökulttuurin piireissä
5. oikeus riittäviin taloudellisiin ja koulutuksellisiin voimavaroihin
6. oikeus osallistua oman ja valtakulttuurin kulttuuripolitiikan suunnitteluun, päätöksentekoon ja toimeenpanoon

7. oikeus osallistua oman ja valtakulttuurin suojeluun ja säilyttämiseen sekä niiden tietoiseen kehitystyöhön.

Länsimainen kehitys on kulkenut kohti vähemmistöryhmien kulttuuristen oikeuksien lainsäädäntöön kirjattua tai käytännössä muuten toteutettua hyväksyntää. Listan ylemmät kohdat toteutuvat suoraan kansainvälisten ihmis- ja kulttuuristen oikeuksien normiston noudattamisen mukana. Muiden toteutuminen riippuu paikallisesta yhteydestä, vähemmistökulttuurien kyvystä edistää omaa asiaansa, valtaa pitävien kulttuuristen ja poliittisten ryhmien halusta hyväksyä etnisten ja kulttuuristen vähemmistöjen olemassaolo sekä niiden oikeus oman kulttuurinsa ylläpitämiseen ja perinteittensä jatkamiseen. Tärkeä seikka on myös yhteiskunnassa vallitseva yleinen suhtautuminen etnistä tai kulttuurista poikkeavuutta kohtaan. (Saukkonen 2007, 196–197)

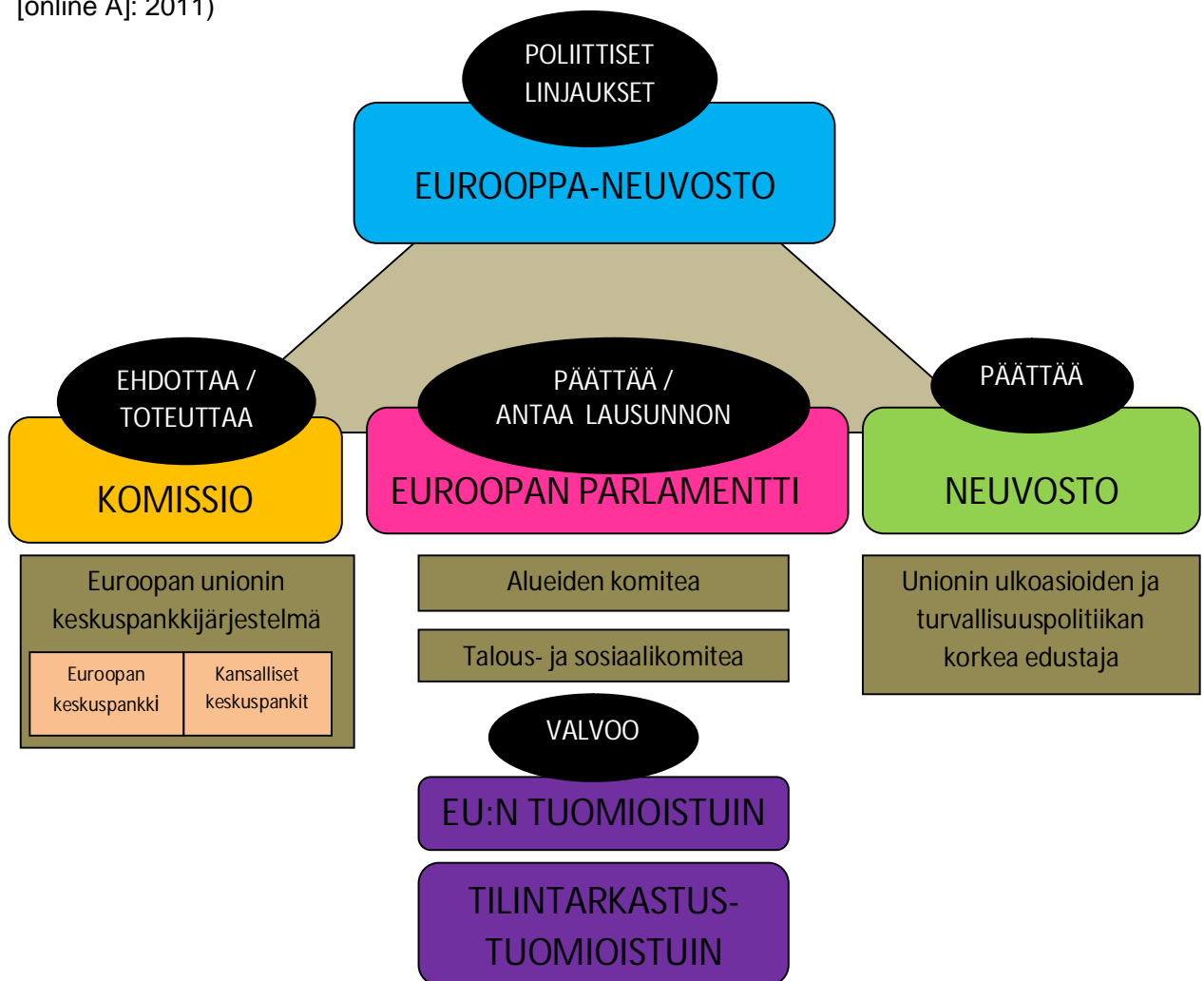
3. TUTKIMUSKOHDE JA -AINEISTO

Tässä luvussa esittelen tutkimuskohteen eli Euroopan unionin ja sen toimielimet Euroopan komission, Euroopan parlamentin ja Euroopan unionin neuvoston. Esittelen myös tutkimuksen aineiston, joka muodostuu Euroopan unionin kulttuuripoliittisista päätösasiakirjoista vuosilta 1998–2008.

3.1. Tutkimuskohde

3.1.1. Euroopan unionin rakenne

Euroopan unioniin kuuluvat maat, eli jäsenvaltiot, ovat riippumattomia ja itsenäisiä kansakuntia, mutta ne ovat vaikutusvaltansa lisäämiseksi yhdistäneet voimavaransa. Voimavarojen yhdistäminen tarkoittaa käytännössä, että jäsenvaltiot ovat siirtäneet osan päätöksentekovallastaan itse perustamilleen yhteisille toimielimille. (Euroopan komissio [online A]: 2011)

Kuvio 2: Euroopan unionin rakenne (Ruonala 2009, 28; Euroopan komissio [online A]: 2011)

Euroopan unionin virallisia toimielimiä ovat Eurooppa-neuvosto, Euroopan unionin neuvosto, Euroopan komissio, Euroopan parlamentti Euroopan unionin tuomioistuin Euroopan keskuspankki ja tilintarkastustuomioistuin. Unionin varsinaisten toimielimien määrä kasvoi Lissabonin sopimuksen astuttua voimaan vuoden 2009 lopussa. Suurin ja merkittävin sopimuksen tuoma muutos oli, että Eurooppa-neuvostosta eli valtionpäämiesten huippukokouksesta tuli unionin virallinen toimielin. (Ruonala 2011, 30)

3.1.2. Toimijat

Koska tämän tutkimuksen aineiston muodostavat komission ehdotukset ja tiedonanto sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston päätökset ja päätöslauselmat, keskityn näiden unionin toimijoiden tarkempaan esittelyyn.

Komissio

Yleistä eurooppalaista etua edustava komissio on unionin valmisteleva, neuvotteleva ja hallinnoiva elin (Hix 2005,40; Ruonala 2011, 37).

Komissiolla on kolme perustehtävää. Ensinnäkin sillä on oikeus tehdä lainsäädäntö- ja politiikka-aloitteita. Toiseksi komissio on toimeenpaneva elin, joka huolehtii siitä, että parlamentin ja neuvoston hyväksymät säädökset (asetukset, direktiivit ja päätökset), unionin talousarvio ja ohjelmat pannaan täytäntöön. Kolmanneksi se on perussopimusten täytäntöönpanon valvoja, joka huolehtii yhdessä EU:n tuomioistuimen kanssa siitä, että yhteisö(je)n oikeutta noudatetaan. (Saari 2003, 44)

Suppeana käsitteenä komissio on komissaarien muodostama 27 jäsenen kollegio, laajasti ymmärrettynä noin 25 000 virkamiehen valmistelu- ja hallintokoneisto. Jokaisella Euroopan unionin jäsenvaltiolla on oma komissaarinsa. Komissaarit ovat kuitenkin sitoutuneet toimimaan unionin, eivät jäsenvaltioiden, etujen hyväksi. (Hix 2005, 44; Ruonala 2011, 37)

Euroopan parlamentti

Parlamentti on kaikkien unionin toimielinten poliittinen valvoja ja ainoa EU:n toimielin jonka jäsenet ovat suoraan EU-kansalaisten valitsemia (Ruonala 2011, 44; Saari 2003, 54).

Parlamentilla on kolme päätehtävää. Ensinnäkin parlamentti käyttää yhteispäätösmenettelyssä² yhdessä neuvoston kanssa lainsäädäntövaltaa eli hyväksyy EU:n lainsäädäntöä. Sen osallistuminen takaa osaltaan lainsäädännön demokraattisen oikeutuksen. Toiseksi parlamentti käyttää yhdessä neuvoston kanssa budjettivaltaa ja voi tehdä muutoksia yhteisön menoihin. Kolmanneksi parlamentti valvoo komission toimintaa. Se hyväksyy komission jäsenten nimitykset ja voi antaa komissiolle epäluottamuslauseen. (Saari 2003, 54) Näiden tehtäviensä lisäksi parlamentti on tärkeä eurooppalaisen poliittisen keskustelun näyttämö (Ruonala 2011, 44).

Parlamentin muodostavat puhemies ja 750 parlamenttiedustajaa, jotka valitaan viiden vuoden välein suorilla vaaleilla. (Ruonala 2011, 44, Saari 2003, 54).

Euroopan unionin neuvosto

Jäsenvaltioiden hallitusten ministereistä koostuvat Euroopan unionin neuvosto on unionin lainsäädäntö- ja päätöksentekuelin. (Ruonala 2011, 34; Saari 2003, 44)

Neuvosto tekee EU:n lainsäädännön poliittiset päätökset jäsenmaiden osalta sekä ohjaa unionin työtä muun muassa antamalla niin kutsuttuja päätelmiä. Neuvosto päättää asioista joko yksin tai antaa EU:n asetuksia ja direktiivejä komission esitysten pohjalta siten, että ne hyväksytään yhdessä Euroopan parlamentin kanssa. (Ruonala 2011, 34)

Euroopan unionin neuvosto tunnetaan parhaiten ministerikokouksena, jossa hallitusten ministerit edustavat jäsenvaltioita (Ruonala 2011, 34). Neuvostossa kokoontuvat säännöllisesti jäsenvaltioiden ministeritason edustajat asioiden mukaan (ulkoasiat, talous, koulutus, televiestintä jne.) eri kokoonpanoissa (Saari 2003, 44).

3.1.3. Päätöksenteko

Yksinkertaistaen EU:n päätöksentekoprosessissa on mukana kolme toimielintä: Euroopan parlamentti, Euroopan unionin neuvosto ja Euroopan komissio. Näiden kolmen toimielimen muodostama järjestelmä laatii politiikat ja säädökset, joita sovelletaan koko unionissa. Komissio ehdottaa uusia säädöksiä, mutta parlamentti ja neuvosto antavat ne. Tämän jälkeen

---

² Jäsenmaita edustava neuvosto ja Euroopan parlamentti päättävät lainsäädännöstä yhdessä komission esityksen pohjalta. (Ruonala 2011, 62)

komissio ja jäsenvaltiot panevat säädökset täytäntöön ja komissio valvoo niiden täytäntöönpanoa. (Euroopan komissio [online A]: 2011)

Tämänkaltainen päätöksentekomenettely koskee myös tutkimusaineiston kulttuuripoliittisia ohjelmia, jotka muodostuvat komission ehdotuksista ja tiedonannosta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston päätöksistä ja päätöslauselmista.

3.2. Tutkimuksen aineisto

Tutkimukseni aineiston muodostavat seuraavat Euroopan unionin kulttuuripoliittiset päätösasiakirjat:

- Kulttuuri 2000 -ohjelma: komission ehdotus³ ja Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös⁴
- Kulttuuri 2007 -ohjelma: komission ehdotus⁵ ja Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös⁶
- Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuosi: komission ehdotus⁷ ja Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös⁸
- Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskeva Euroopan toimintasuunnitelma: komission tiedonanto⁹, parlamentin päätöslauselma¹⁰ ja neuvoston päätöslauselma¹¹

---

³ Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston päätökseksi kulttuuriyhteistyön yhtenäisen rahoitus- ja ohjelmointiväliseen perustamisesta (Kulttuuri 2000 -ohjelma) / KOM/98/0266 lopullinen

⁴ Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 508/2000/EY, tehty 14 päivänä helmikuuta 2000, Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta

⁵ Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta (2007-2013) (komission esittämä) / KOM (2004) 469 lopullinen

⁶ Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 1855/2006/EY, tehty 12 päivänä joulukuuta 2006, Kulttuuri-ohjelman perustamisesta (2007-2013)

⁷ Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta (2008) (komission esittämä) / KOM (2005) 467 lopullinen

⁸ Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 1983/2006/EY, tehty 18 päivänä joulukuuta 2006, Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta (2008)

Aineisto on komission, parlamentin ja neuvoston vuosina 1998–2008 tuottamaa. Analysoidut asiakirjat liittyvät Euroopan unionin tuon ajanjakson aikana tuottamiin tärkeimpiin kulttuuripoliittisiin ohjelmiin. Analysoitu aineisto ei ole luonteeltaan täysin yhdenmukainen, vaikka jokainen päätös onkin käynyt läpi yhteisön toimielimissä samankaltaisen käsittelykierroksen. Kulttuuri 2000 ja Kulttuuri 2007 ovat Euroopan unionin kulttuurin puiteohjelmia, jotka kestävät unionin seitsenvuotisen rahoituskauden ajan. Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuosi 2008 on vuosittain julistettava eurooppalainen teemavuosi (sen jälkeen vuosi 2009 on julistettu luovuuden ja innovoinnin teemavuodeksi, vuosi 2010 köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen teemavuodeksi ja vuosi 2011 vapaaehtoistyön teemavuodeksi). Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskeva Euroopan toimintasuunnitelma on puolestaan komission aloite, jonka tavoitteena tarkastella Euroopan suhdetta kulttuuriin globalisaation edetessä ja esittää ehdotuksia EU:n seuraavan kulttuuriohjelman tavoitteiksi.

3.2.1. Ohjelmat

Kulttuuri 2000 -ohjelma

Kulttuuri 2000 -ohjelma oli Euroopan unionin ensimmäinen kulttuurin puiteohjelma, jonka tarkoituksena oli yksinkertaistaa yhteisön toimia ottamalla käyttöön yksi väline kulttuuriyhteistyön rahoittamista ja suunnittelua varten. Komissio halusi tämän Euroopan unionin ensimmäisen kulttuuriohjelman uudistavan yhteisön kulttuuritoimia vastaamaan tämän päivän haasteisiin sekä unionin kansalaisten, erityisesti kulttuurin alan toimijoiden, toiveisiin. Kulttuuri 2000 -ohjelman alle koottiin kolme aikaisempaa kulttuuriin liittyvää ohjelmaa: Rafael (kulttuuriperintö), Ariane (kirjallisuus) ja Kaleidoskooppi (esittävät taiteet). Vuoden 2000 tammikuussa alkanut ja vuonna 2006 joulukuussa päättyneen ohjelman¹²

---

⁹ tiedonanto kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta / KOM (2007) 242 lopullinen

¹⁰ Euroopan parlamentin päätöslauselma 10. huhtikuuta 2008 kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta (2009/C 247 E/07)

¹¹ Euroopan neuvoston päätöslauselma, tehty 16 päivänä marraskuuta 2007, Euroopan unionin kulttuuria koskevasta asialistasta (2007/C 287/01)

¹² Euroopan parlamentin ja neuvoston päätöksessä N:o 508/2000/EY Kulttuuri 2000 -ohjelman kestoksi määriteltiin 1.1.2000–31.12.2004. Ohjelman kestoja jatkettiin vuoden 2006 loppuun saakka Euroopan parlamentin ja neuvoston päätöksellä N:o 626/2004/EY, tehty 31 päivänä maaliskuuta 2004.

määrärahat olivat 236,5 miljoonaa euroa. (Euroopan komissio [online B] 2010; Euroopan parlamentti [online A] 2011; Sassatelli 2009, 54)

Komissio käynnisti puiteohjelman valmistelun yhteydessä laajat keskustelut, ja saattoi niiden perusteella tarkentaa kulttuurin asemaa Euroopan unionin suurissa tehtävissä (Euroopan komissio [online B] 2010).

Kulttuuri 2000-ohjelman tavoitteena oli edistää Euroopan kansojen yhteistä kulttuurialuetta ja keskinäistä historian ja kulttuurin tuntemusta, kulttuurienvälisiä vuoropuhelua, Euroopan kulttuuriperinnön säilymistä ja esiin tuomista sekä kulttuurin ja taiteilijoiden liikkuvuutta (Parlamentin ja neuvoston päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta).

Kulttuuri 2007 -ohjelma

Kulttuuri-ohjelma (2007–2013) on jatkoa Kulttuuri 2000 -puiteohjelmalle sekä Rafael-, Ariane- ja Kaleidoskooppi-ohjelmille (Euroopan komissio [online B] 2010). Komissio halusi uudessa kulttuurin puiteohjelmassa korjata Kulttuuri 2000 -ohjelman puutteet, kuten yhteisön kulttuuritoimien hajanaisuuden. Tämän vuoksi kaksi aikaisemmin puiteohjelman rinnalla esiintynyttä yhteisön kulttuuritoimea – tuki kulttuurialalla Euroopan laajuisesti toimiville organisaatioille ja Euroopan kulttuuripääkaupunki -tapahtuma – liitettiin tiiviimmin kulttuuriohjelman yhteyteen. Euroopan parlamentti ja neuvosto vahvistivat päätöksessään ohjelman rahoitukseksi 408 miljoonaa euroa. (Parlamentin ja neuvoston päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

Kulttuuri-ohjelman yleisenä tavoitteena oli edistää eurooppalaisille yhteistä kulttuurialuetta ja Euroopan kansalaisuuden kehittymistä (Euroopan komissio [online B] 2010). Lisäksi kulttuuriohjelmassa nostetaan esiin kolme ”todellista lisäarvoa Euroopan tasolla” tuovaa erityistavoitetta: 1. edistää kulttuurialalla työskentelevien henkilöiden kansalliset rajat ylittävää liikkuvuutta 2. kannustaa taideteosten ja taide- ja kulttuurituotteiden kansalliset rajat ylittävää levittämistä ja 3. suosia kulttuurienvälisiä vuoropuhelua. (Parlamentin ja neuvoston päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuosi

EU julisti komission ehdotuksesta vuoden 2008 Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodeksi. Komissio perustelee teemavuoden tarvetta sillä, että unionin laajentumiset, lisääntynyt liikkuvuus, uudet ja vanhat muuttovirrat, mm. kaupan, koulutuksen ja vapaa-ajan

lisääntynyt vaihtotoiminta muun maailman kanssa ja globalisaatio yleisesti ovat lisänneet eri kulttuurien, kielten ja etnisten ja uskonnollisten ryhmien välistä vuorovaikutusta. (Euroopan komissio [online C] 2011) Lisäksi kulttuurienvälisen vuoropuhelun katsotaan liittyvän tiivistä erääseen Euroopan yhdentymisen perustavoitteeseen, eli Euroopan kansojen lähentämiseen toisiinsa, kanssa. (Komission ehdotus Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta).

Euroopan parlamentin ja neuvoston myöntämät rahoituspuitteet Kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodelle olivat 10 miljoonaa euroa. (Parlamentin ja neuvoston päätös Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta)

Teemavuoden tavoitteet olivat: 1. edistää kulttuurienvälistä vuoropuhelua, 2. korostaa niitä mahdollisuuksia, joita kulttuurienvälinen vuoropuhelu tarjoaa monimuotoiselle yhteiskunnalle, 3. lisätä tietoisuutta aktiivisen Euroopan kansalaisuuden tärkeydestä, ja 4. tuoda esiin monimuotoisuuden myötävaikutusta EU-jäsenvaltioiden kulttuuriperintöön. Teemavuoden avulla haluttiin antaa näkyvyyttä kulttuurienväliseen vuoropuheluun liittyville parhaille toimintatavoille ja luoda kestävä strategia vuodesta 2008 eteenpäin. (Parlamentin ja neuvoston päätös Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta)

Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskeva Euroopan toimintasuunnitelma

Komissio toimitti vuonna 2007 tiedonannon kulttuuria koskevan uuden eurooppalaisen toimintasuunnitelman perustamisesta, jolla pyritään vastaamaan globalisaation eurooppalaiselle yhteiskunnalle luomiin haasteisiin. Tiedonantoa edelsi vuonna 2006 toteutettu eurooppalaisille kulttuurialan toimijoille järjestetty kuulemismenettely. (Komission tiedonanto kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Komission ehdotuksessa tunnistettiin kulttuurialan merkittävä vaikutus yhteiskunnallisesti, taloudellisesti ja poliittisesti, ja korostettiin kulttuurilla olevan keskeinen asema Euroopan yhdentymisprosessissa (Euroopan komissio [online B] 2010, Euroopan komissio [online D] 2011). Tiedonannossa tarkastellaan Euroopan suhdetta kulttuuriin globalisaation edetessä sekä esitetään EU:n tulevan kulttuuritoiminnan painopistealueiksi 1. kulttuurien monimuotoisuutta ja kulttuurienvälistä vuoropuhelua, 2. luovuuden edistämistä kasvuun ja

työllisyyteen tähtäävän Lissabonin strategian mukaisesti ja 3. kulttuurin edistämistä osana unionin kansainvälisiä suhteita. (Komission tiedonanto kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Euroopan parlamentti ja Euroopan neuvosto vahvistivat Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskeva Euroopan toimintasuunnitelman omilla päätöslauselmillaan.

4. METODI

4.1. Diskurssianalyysi

Olen analysoinut tutkimusaineistoni diskurssianalyttista metodiikkaa käyttäen.

Diskurssianalyysi on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimussuuntaus, joka tutkii tekstiä ja puhetta tai kielen käyttöä erilaisista näkökulmista. Analyysin kohteena ovat diskurssien, tekstien, puheen, viestien, dialogien ja keskustelujen maailmat. (Metsämuuronen 2005, 238) Kielenkäytöstä kiinnostuneen diskurssianalyysin näkökulma täydentää arkista ymmärtämisen tapaa. Perusajatuksena on kielenkäytön tarkasteleminen tekemisenä, joka muotoutuu sosiaalisissa prosesseissa ja rakentaa sosiaalista todellisuutta. (Suoninen 1999, 17) Laadullisella tutkimuksella ja diskurssianalyysillä voidaan siis päästä käsiksi sosiaalisen todellisuuden rakentamisen muotoihin ja niiden tarkoitukseen.

Karkeasti jaotellen kielen käyttöä on mahdollista analysoida kahdesta vaihtoehdoisesta näkökulmasta: todellisuuden kuvana tai todellisuuden rakentamisena. Näistä ensimmäinen, ”realistinen” näkökulma tukeutuu siihen oletukseen, että kielen käyttö toimii välineenä saada tietoa olemassa olevista faktoista. Jälkimmäisessä, usein sosiaalisesti konstruktionismiksi nimitetyssä näkökulmassa kielen käyttöä ei tarkastella siltana todellisuuteen, vaan osana todellisuutta itseään. (Jokinen ym. 1993, 9)

Tutkimukseni nojautuu tähän sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen, jossa kieli käsitetään todellisuuden rakentajana. Kieli on ympäröivään sosiokulttuuriseen kontekstiin kytköksissä oleva toimija, ei ainoastaan kommunikoinnin tai todellisuuden tavoittamisen väline. (Eskola & Suoranta 1998, 195–200) Kuten Eskola & Suoranta kuvaavat, kieli on sosiaalisen todellisuuden tuote samalla kun se itse tuottaa tätä todellisuutta. Kieltä käytetään eri tavoin pyrittäessä saavuttamaan erilaisia päämääriä. Tekstit eivät ainoastaan kuvaile tapahtumia vaan ne samalla rakentavat sosiaalista elämää. Tekstit eivät siis niinkään kuvaa kohdettaan, vaan pikemminkin aktiivisesti muodostavat jonkin version asioista.

Diskurssianalyysi voidaan määritellä sellaiseksi kielen käytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan tutkimukseksi, jossa analysoidaan yksityiskohtaisesti sitä, miten sosiaalista todellisuutta tuotetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä (Jokinen ym. 1993, 9-10). Perusajatuksena on kielenkäytön tarkasteleminen tekoina ja toimintana. Kielenkäytössä ei siis ole kyse pelkästään kuvauksesta, vaan myös paljon monimutkaisemmasta ja

perustavanlaatuisemmasta asiasta. Diskurssianalyysi kohdistaa huomionsa tähän perustavanlaatuisempaan puoleen, kielenkäyttöön tekoina ja toimintana (Suoninen 1999, 20).

Metsämuuronen (2005, 239) täsmentää, että diskurssianalyysissä yhdistyy kriittinen suhtautuminen tekstiin ja toisaalta tieteellinen objektiivinen ote. Hyvä analyysi hyödyntää diskurssianalyysin peruskysymyksiä: kuka sanoi, mitä sanoi, mitä tarkoitti, miksi sanoi, mihin pyrki ja kehen pyrki vaikuttamaan.

4.1.1. Diskurssit

Foucault (1972, 32) kuvailee diskurssien olevan toistuvasti käytettyjen termien systeemeitä, lauseita suurempia yksiköitä, joilla luonnehditaan ja arvioidaan toimintaa, tapahtumia ja ilmiöitä. Diskurssi on joukko merkityksiä, metaforia, mielikuvia ja lausuntoja, jotka yhdessä muodostavat tietyn version ilmiöstä. Jokinen & Juhila (1999, 71) kertovat diskurssin käsitteen liittyvän foucaultilaiseen traditioon, jossa korostuvat diskurssien historiallisuus ja institutionalisoituminen – ne ovat toisin sanoen kulttuurisesti varsin vakiintuneita kokonaisuuksia. Tällaisten diskurssien vaarana on, että ne alkavat näyttäytyä itsenäisinä toimijoina, jotka tuottavat kausaalisesti seurauksia toimijoille ja erityisesti ihmisten väliselle toiminnalle.

Suoninen (1999, 21–24) määrittelee diskurssien olevan verrattain eheitä merkityssuhteiden kokonaisuuksia tai merkitysulottuvuuksia, jotka rakentavat todellisuutta tietyllä tavalla. Diskursseja ei Suonisen mukaan tule ymmärtää irrallisina, vaan aina suhteessa muihin diskursseihin ja ympäröivään sosiaaliseen todellisuuteen. Tarkasteltavia kuvauksia nimitetään diskurssianalyysissä usein selonteoiksi, joilla ihmiset tekevät toisilleen ymmärrettäväksi itseään ja maailmaa. Selonteot eivät kuitenkaan ole riippumattomia sosiaalisesta maailmasta, vaan pohjautuvat niiden asioiden ymmärrettäväksi tekemisen tapoihin, merkityksiin, joita selonteon antaja ammentaa maailmasta – selonteot voivat siis yhtä lailla uusintaa että pitää yllä kulttuurista ja sosiaalista todellisuutta. Selonteot pitävät yllä diskursseja, joihin ne viittaavat tai vetoavat vakuuttaakseen yleisönsä. Ollakseen vaikuttavia tulee diskurssien olla kulttuurisesti ymmärrettäviä, eli niiden tulee perustua laajalti jaetuille kulttuurisille merkityksille.

4.1.2.Konteksti / Genre

Diskursseja tuotetaan uusinnetaan ja muunnetaan erilaisissa sosiaalisissa käytännöissä. Tapahtumatilanteen eli kontekstin moniulotteisuutta ei diskurssianalyysissä nähdä analyysin kannalta eliminoitavana häiriötekijänä, vaan sitä pidetään diskursiiviseen maailmaan kuuluvana ominaisuutena, joka rikastuttaa aineiston analyysia. (Jokinen ym. 1993)

Tapahtumatilanne eli konteksti on aineiston analyysin kannalta keskeinen. Kontekstissa ja kontekstiin vaikuttavat esimerkiksi tietyt rakenteet, instituutiot ja sosiaaliset valtasuhteet. Kontekstin huomioon ottamisella tarkoitetaan sitä, että analysoitavaa toimintaa tarkastellaan tietyssä ajassa ja paikassa, johon tulkintaa pyritään suhteuttamaan. Myös kirjoitettu teksti on viestintää, jonka osapuolet osallistuvat sosiokulttuuriseen toimintaan. (Jokinen ym. 1993, 30; Metsämuuronen 2005, 238)

Eräänlaiseksi kontekstiksi voidaan nimittää myös niitä reunaehtoja, jotka ovat olleet olennaisia tutkittavan aineiston tuottamisen kannalta. Käsite ”genre” viittaa Jokisen, Juhilan & Suonisen (1993, 34–35,190) mukaan siihen, että puheella on sitä melko tarkasti säätelevät omat reunaehdonsa. Nämä ehdot ovat hyvin erilaisia esimerkiksi tieteelliselle tekstille, sanomalehtiutiselle ja omaelämäkerralle (Jokinen ym. 1993, 34–35). Tässä he tukeutuvat Faircloughiin (1992, 127–129) joka on nimennyt tämänkaltaiset analysoitavien tekstien vakiintuneet tuottamistyyli- ja -ehdot, esimerkiksi onko kyse formaalista tai informaalista, puhutusta tai kirjoitetusta vai argumentoivasta tai kuvailevasta tekstistä, genreiksi.

Tutkimuksen aineiston muodostavat dokumentit eivät siis ole mitä tahansa tai kenen tahansa tuottamaa tekstiä, vaan niillä on omat reunaehdonsa. Nimesin tutkimuksen aineiston kuuluvan ”EU-hallintopuhegenreksi”. EU-hallintopuhegenreksen olennaisiksi reunaehdoiksi voidaan katsoa, että teksti on erityistä valtaa käyttämään oikeutettujen organisaatioiden tuottamaa ja tulee sellaisesta institutionaalisesta positioista johon on rajoitettu pääsy. Organisaatioiden tekstin muodossa esittämät puheenvuorot ovat formaaleja ja ne noudattavat päätösasiakirjoille ominaista rakennetta, jossa tekstin tuottaja ensin määrittelee ne aikaisemmat päätökset, sopimukset yms. jotka on ”ottanut huomioon” tekstiä tuottaessaan, esittää sitten vapaamuotoisemmat perustelut esittämilleen asioille ja lopuksi tiivistää päätökset artikloiksi. Koska tämän aineiston kohdalla kyse on kansainvälisen organisaation päätöksistä, on tekstien puheenvuoroilla myös voimakkaita käytännön toimenpiteisiin ulottuvia seurauksia.

Seija Tuulentie (2001, 241) kuvaa hallinnollisten tekstien ominaispiirteisiin kuuluvan esimerkiksi sen, että niissä pyritään tietoisesti sanoutumaan irti retorisesta argumentoinnista ja pitäytymään ”faktoissa” ja niistä vedettävissä loogisissa johtopäätöksissä. Tekstit pyrkivät piilottamaan eetoksen, eli kirjoittajaan tai puhujaan liittyvät ominaisuudet, ja päätöksen eli tunteisiin vetoamisen, ja väittävät argumentoivansa pelkästään logoksen, puhujan ja yleisön suhteesta riippumattoman todistelun, kautta. Mikään jollekin kohdistettu kielellinen kommunikaatio ei kuitenkaan ole ”pelkkää logosta”. Mahdollisimman vähäinen ”retorisuus” onkin itsessään eräs osa hallinnollisten tekstien eetosta – se on tapa osoittaa niiden asiapainotteisuutta ja puolueetonta harkintaa.

Palonen (1996) mainitsee, että puheiden ja tekstin sisältö riippuvat luonnollisesti ns. ensisijaisen yleisön lisäksi myös siitä poliittisesta kulttuurista jonka puitteissa ne on tuotettu. Perinteiden ja kunkin toimijan henkilökohtaisen tyylin lisäksi lopputulokseen vaikuttaa usein myös, kenen kanssa puhe pidettiin, lausunto annettiin tai kannanotto muotoiltiin. Yhteisissä kannanotoissa, jotka muodostavat tämänkin tutkimuksen aineiston, jouduttiin sovittelemaan yhteen joskus hyvinkin erilaisia mielipiteitä.

4.1.3. Diskurssit ja valta

Kielen käyttö mielletään usein pelkäksi asioiden kuvaamiseksi. Kaikilla lausumilla kuitenkin aina paitsi kuvataan, myös tehdään jotakin: lausumat sekä väittävät jotain todellisuuden luonteesta että samalla rakentavat tuota todellisuutta. Näistä jälkimmäinen eli kielen käytön seurauksia tuottava luonne, funktionaalisuus, on analyyttisesti olennainen. Kiinnostus kohdistuu silloin siihen, mitä kielen käyttäjä milläkin ilmaisulla kulloinkin tekee ja tulee – tahallisesti tai tahattomasti – tuottaneeksi. Kielen käytöllä voi olla myös laajoja, yksittäiset tilanteet ylittäviä ideologisia seurauksia, jotka liittyvät diskurssien ja vallan yhteenkietoutumiseen. (Jokinen ym. 1993, 41–44) Foucaultin (1972, 68) mukaan valtaa omaavat voivat käyttää diskursseja tukemaan omia intressejään ja pitämään yllä tietynlaisia valtarakenteita. Näiden ideologisten seurausten näkyväksi tekeminen lisää diskurssianalyysin yhteiskunnallista relevanssia. (Jokinen ym. 1993, 41–44)

Diskurssianalyysi voikin Eskolan & Suorannan (1998) mukaan olla myös ideologiakriittinen menetelmä, jonka avulla voi yrittää paljastaa yhteiskunnallisia suhteita, joissa koko ajan joudumme toimimaan ja kamppailemaan. Tekstin tutkimus ei pelkisty ”vain tekstin

tutkimukseksi” kun huomioidaan, että tekstit pitävät sisällään ja ilmentävät monenlaisia yhteiskunnallisia intressiristiriitoja ja valtasuhteita. Esimerkiksi kriittinen diskurssianalyysi pyrkii paljastamaan kuinka suhteet valtaan ja ideologioihin muokkaavat diskursseja ja miten diskurssit toimivat identiteettien, sosiaalisten suhteiden sekä tieto- ja uskomusjärjestelmien rakennuspalikkana (Fairclough, 1992, 12).

Tutkimuskysymysten ja -metodin lisäksi myös tutkimuskohteen ja aineiston luonne voivat johtaa analyysiä valtaa tarkastelevampaan suuntaan - toiset aineistot ovat toisia homogeenisempia sisällöltään ja muodoltaan, ja omaavat vähemmän variaatiota. Esimerkiksi erilaisen institutionaalisen kielen käytön, kuten viranomaispositiosta tulevan puheen, tutkimus painottuu todennäköisesti enemmän valtasuhteiden tarkasteluun kuin esimerkiksi vapaamuotoisen keskustelutilanteen analyysi. (Jokinen ym. 1993, 79–80)

Haluankin tutkimuksessani kiinnittää huomiota myös vallan ja diskurssien keskinäiseen suhteeseen. Tarkastelen miten Euroopan unionin toimielimet käyttävät aineistossa valtaansa esimerkiksi määritellessään kulttuuripoliittiset toimijat (subjektit) ja toimien kohderyhmän (objektit).

Tarkoitukseni on myös analysoida onko jokin diskursseista saavuttanut vahvan, hegemonisen aseman ja miten tuota diskurssia tuotetaan ja uusinnetaan. Jokinen, Juhila & Suoninen (1993) kuvaavat diskurssien hegemonisoitumista tiedon, vallan ja totuuden yhteenkietoutumisesta. Mitä useammin ja mitä useammassa yhteydessä tietyn diskurssin palat toistuvat, sen hegemonisemmasta diskurssista saattaa olla kyse. Toisaalta, mitä itsestään selvempänä ja vaihtoehdottomampana diskurssi esiintyy, sitä vahvempi se on, vaikka se ei lukumäärällisesti dominoisikaan aineistoa. (Jokinen ym. 1993, 81, 89)

Kiinnostus vallan ja diskurssien yhteenkietoutumisesta johtuu tässä tutkimuksessa aineiston genrestä: Euroopan unionin toimielinten tuottamaa tekstiä analysoitaessa on olennaista ottaa huomioon niiden asema vallan käyttäjänä. Tutkimukseni tarkoituksena ei kuitenkaan ole ”paljastaa” komission, parlamentin ja neuvoston intressejä, vaan sen sijaan tarkastella millaisia merkityksiä nämä toimijat aineiston perusteella - joko tahallisesta tai tahattomasti - tuottavat.

4.2. Unity, diversity ja unity in diversity diskurssit

Esittelen seuraavaksi Monica Sassatellin kirjassaan "Becoming Europeans – Cultural Identity and Cultural Policies" muodostamat kolme diskurssia, unity, diversity ja unity in diversity, joiden avulla olen lähtenyt analysoimaan tutkimusaineistoani.

Hyväksikäytän analyysissäni Sassatellin kolmea diskurssia, koska ne tarjoavat toimivan kehyksen jonka puitteissa lähteä etsimään vastauksia aineistosta tutkimuskysymyksiini. Jokainen diskurssi korostaa erilaisia eurooppalaisuuden ja kulttuuri-identiteetin näkökohtia, joten ne mahdollistavat osaltaan aineiston monipuolisen analyysin. Toisaalta, valinta lähestyä aineistoa näiden ennalta valittujen diskurssien kautta myös rajaa tutkimusta: herkkyys muille aineistosta mahdollisesti nouseville diskursseille saattaa kärsiä, analyysin keskittyessä unity, diversity ja unity in diversity diskursseihin.

4.2.1. Eurooppalainen kulttuuri-identiteetti: unity, diversity vai unity in diversity?

Sassatelli (2009) on koonnut erilaisia tapoja tarkastella Euroopan, kulttuurin ja identiteetin suhdetta malliin, joka ammentaa Euroopan integraation teorioista ja käytännöistä sekä niiden yhteyksistä eurooppalaisesta kulttuuri-identiteetistä muodostettuihin diskursseihin.

Arvioitaessa tämän hetkistä akateemista ja virallista narratiivia eurooppalaisesta identiteetistä, on olennaista tehdä pikainen katsausta Eurooppaan ideana ja kehittyvänä institutionaalisenä projektina. Mallin kannalta olennaiset Euroopan integraatioteoriat, toistensa kanssa "kilpailevat" federalistinen ja neofunktionalistinen integraatioteoria, ja niihin kohdistuneet yleisimmät kritiikit esitellään unity ja diversity diskurssien yhteydessä. Sassatellin mukaan integraatioteoriat kertovat osaltaan siitä, mikä käsitetään olennaiseksi eurooppalaisuudelle ja eurooppalaiselle identiteetille.

Ernst Haas, eräs neofunktionalistisen integraatioteorian isistä, on Niemann ja Schmitterin (2009, 47) mukaan määritellyt integraation näin:

"The process whereby political actors in several distinct national settings are persuaded to shift their loyalties, expectations and political activities toward a new centre, whose institutions possess or demand jurisdiction over the pre-existing national states. The end result of a process of political integration is a new political community, superimposed over the pre-existing ones.

Sassatellin malli pyrkii olemaan mahdollisimman kattava, esitellen erilaisia tapoja joilla Euroopan, kulttuurin ja identiteetin suhde voidaan hahmottaa. Sassatelli kuvailee sitä meta-katsaukseksi, joka pyrkii yksilöimään ne tahot, jotka määrittelevät rajat sille mistä ja miten tulisi keskustella kun puhutaan eurooppalaisesta identiteetistä. Samalla on kuitenkin muistettava, että koska malli ottaa huomioon laajan alueen ja luo yhtäläisyyksiä monien eritasoisten analyysien kesken, se ei ole yksityiskohtainen listaus kaikista mahdollisista ja olemassa olevista vaihtoehdoista, vaan ennemminkin luokittelu tämän hetken tavanomaisimmista tai valtavirtaisimmista yhdistelmistä. Mallin on siis eräänlainen teoreettinen katsaus Euroopan, kulttuurin ja identiteetin parissa tehdystä tutkimuksesta.

Malli mukailee sitä akateemista ja poliittista keskustelua, joissa eurooppalaista kulttuuri-identiteettiä kuvaillaan joko kulttuurien yhtenäisyyden tai diversiteetin näkökulmasta. (Lähdesmäki 2010). Tämän perusteella Sassatelli on eritellyt mallin kolmiosaiseksi, jonka ensimmäinen unity-diskurssi puhuu Euroopan kulttuurisen yhtenäisyyden ja eurooppalaisen identiteetin puolesta ja tukee federalistisia vaatimuksia ja toinen diversity-diskurssi korostaa Euroopan pluraliteettia ollen samassa sävelessä neufunktionalistisen integraatioteorian kanssa. Kolmas, unity in diversity -diskurssi on puolestaan yritys löytää yhtenäisyyttä moninaisuudesta. (Sassatelli 2009, 25–26)

Unity -diskurssi:

Sanan federatiivinen (federal) juuret ovat vanhassa latinan kielen sanassa feodus, joka tarkoittaa jonkinlaista sopimusta tai sitoumusta. Federalismin idea rakentuukin yhdistymisen ja yhteistyön periaatteiden varaan. Tässä tapauksessa se tarkoittaa neuvotteluiden, kaupankäynnin ja sitoumusten avulla muodostettuja valtioiden ja kansojen vapaaehtoisia unioneja. (Burgess 2009, 28, 30)

Eurooppalainen federalismi perustuu ajatukseen kaukaa historiasta kumpuavasta perustavanlaatuisesta yhtenäisyydestä ja yhteisestä kohtalosta tulevaisuudessa. Yhteisen perinnön kulmakiviä ovat kreikkalainen sivilisaatio, roomalaiset lait ja instituutiot, juutalais-kristillinen etiikka sekä renessanssin ja valistuksenajan perintö. (Sassatelli 2009, 26–27) Viimeisen puolen vuosisadan aikana tapahtuneen asteittaisen kehityksen ”yhteisöstä” ”unioniksi” katsotaan näyttäneen toteen federalistisen idean vahvuuden ja elinvoiman (Burgess 2009, 25). Federalistit näkevät ylikansallisten poliittisten rakenteiden luomisen ensiaskeleina Euroopan yhteisen tulevaisuuden tiellä (Sassatelli 2009, 25).

Federalistista integraatioteoriaa on kritisoitu eurooppalaiseen perintöön nojaamisesta, koska sen katsotaan voivan johtaa Euroopan kääntymiseen sisäänpäin ja antavan Euroopasta imperialistisen ja eurosentrisen kuvan muulle maailmalle. Kriitikkojen mukaan Eurooppa rakentaa tällöin itseään marginalisoimalla ”toisensa”. Myös rakenteelliset tekijät vähentävät federalistisen teorian korostamaa Euroopan yhtenäisyyttä: diversiteetti on lisääntynyt erityisesti globalisaation ja maahanmuuton vaikutuksesta. (Sassatelli 2009, 28–29)

Sassatellin muodostama unity-diskurssi mukailee federalistista integraatioteoriaa. Euroopan yhtenäisyyttä korostava diskurssi nostaa esiin Euroopan yhteisiä kulttuurisia juuria sekä yhteistä historiaa ja kulttuuriperintöä, jotka luovat pohjan eurooppalaiselle kulttuuri-identiteetille. Diskurssissa nykyaika ja Euroopan integraatiokehitys nähdään luonnollisena jatkumona Euroopan historialliselle kertomukselle, katsoen että historia on luonut nykyisen yhteisen kulttuurin ja velvoittaa samalla vaalimaan sitä. (Sassatelli 2009, 26–29; Lähdesmäki 2010)

Diversity-diskurssi

Neofunktionalistinen integraatioteoria kritisoi federalistista teoriaa, jossa Euroopan yhdentymisen nähdään jatkumona ”Homeroksesta Euroopan unioniin”. Neofunktionalistinen teorian pohjautuu ajatukseen Euroopan integraation eräänlaisena deterministisenä prosessina, jossa suunnitellut toimet tietyn tavoitteen saavuttamiseksi luovat aina tarpeen uusille toimille, jotka puolestaan luovat uusia tavoitteita (Hix 2005, 15). Teorian mukaan integraatiokehitystä tapahtuu ainoastaan asteittaisen taloudellisen harmonisoinnin seurauksena, ns. spill-over vaikutuksena (Niemann & Schmitter 2009, 45; Sassatelli 2009, 31), jossa integraatio ikään kuin ”läikky” taloudesta muille yhteiskunnan sektoreille. Euroopan integraation alkulähde eivät siis ole perinteet tai kulttuuri, vaan kehityskulku on poliittisen toiminnan tulosta.

Neofunktionalistista teoriaa on kritisoitua esimerkiksi ainoastaan kansallisen tason huomioimisesta ja sitä pienempien ja suurempien toimijatasojen unohtamisesta (Sassatelli 2009, 34).

Neofunktionalistista integraatioteoriaa mukailee Euroopan kulttuuri-identiteetin moninaisuutta korostava diversity-diskurssi. Tässä diskurssissa ei ole olemassa yhtä yhteistä

eurooppalaista kulttuuria tai identiteettiä, vaan useita kulttuureja ja identiteettejä (Sassatelli 2009, 30). Eurooppalaisia kulttuureja luonnehtii niiden pluralismi, ja myös eurooppalainen kulttuuri-identiteetti tulee siksi nähdä moninaisena ja diversiteettinä (Lähdesmäki 2010). Ajatusta yhteisten kulttuuristen elementtien olemassaolosta ei suljeta kokonaan pois, mutta näiden elementtien kiistetään muodostavan sellaista yhtenäistä ja uniikkia kulttuurikokonaisuutta joka voisi kilpailla Euroopan kulttuurisen diversiteetin kanssa. Jaettujen arvojen ja kulttuuristen elementtien, kuten ihmisoikeuksien ja demokratian periaatteiden kunnioittamisen, katsotaan olevan ennen kaikkea globaaleja, ei puhtaasta eurooppalaisia. (Sassatelli 2009, 30–34)

Diversiteetti-diskurssissa kulttuurilla ei ajatella olevan roolia Euroopan yhdistäjänä: kulttuuri ei pysty tuottamaan kuulumisen tunnetta ja sitä kautta syventämään integraatiota (Lähdesmäki 2010). Vaihtoehdoksi esitetään muun muassa sosiaaliseen sopimukseen perustuvaa ”siviili-identiteettiä”, joka rakentuisi kulttuurin sijasta jaetuille poliittisille käytännöille ja normeille. Käytännössä tämä tarkoittaa että Euroopan instituutioiden roolin kulttuurin kentällä tulisi olla ainoastaan suojella eurooppalaisten kulttuurien pluraliteettia. (Sassatelli 2009, 30–34)

Unity in Diversity -diskurssi

Myös Sassatellin kolmannen unity in diversity -diskurssin juuret voidaan yhdistää Euroopan integraatioteorioihin ja -käytäntöihin. Siinä pyritään ylittämään federalistisen ja neofunktionalistisen teorian kohtaamat rajoitukset. Unity in diversity -diskurssissa voidaan nähdä sekä neofunktionalistisen teorian pragmaattisuutta, sen tunnistaessa Euroopan kulttuuridiversiteetin luonteen, mutta myös häivähdys federalistista utopiaa, sen pyrkimyksissä nähdä tämä diversiteetti voimavarana.

Unity in diversity -diskurssi korostaa nimensä mukaisesti sekä yhtenäisyyttä että diversiteettiä osana eurooppalaista kulttuuri-identiteettiä. Siinä eurooppalaisuutta luonnehtivat yhtäläillä sekä erilaisten kulttuurien pluraliteetti, että näkemys siitä, että näitä kulttuureja yhdistävät jotkin yhteiset elementit. Diskurssin päätavoitteena onkin tuoda esiin kulttuurien diversiteettiä ja niiden yhteisiä piirteitä homogenisoimatta niitä. (Lähdesmäki 2010, Sassatelli 2009, 35) Diskurssiin kuuluu myös Euroopan historian ja kulttuuriperinnön korostaminen yhteisinä saavutuksina, ja eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin juurina. (Lähdesmäki 2010)

Diskurssiin sisältyy ajatus yksilön moninaisista identiteeteistä, jotka eivät lähtökohtaisesti ole ristiriidassa toistensa kanssa. Eurooppalainen identiteetti ei tällöin olisi kilpaileva esimerkiksi

kansallisen identiteettien kanssa, vaan tyypiltään toisenlainen: monipuolinen ja monikerroksinen (transversal), sisältäen kohtaamisia ja neuvotteluja yksilön muiden identiteettien kanssa, sisällyttämättä niitä kuitenkaan itseensä. (Sassatelli 2009, 37)

Ajatus moninaisuudessaan yhtenäisestä Euroopasta on kohdannut myös runsaasti kritiikkiä, erityisesti koska se on esiintynyt runsaasti myös unionin virallisissa diskursseissa. Unity in diversityn kritisoidaan olevan monitulkintainen, tyhjä ja korostavan ainoastaan Euroopan rajojen sisällä olevien kulttuurien keskinäistä ymmärrystä. (Sassatelli 2009, 35)

5. ANALYYSI

5.1. Unity-diskurssi

Federalistista integraatioteoriaa mukaileva unity-diskurssi korostaa Euroopan perustavanlaatuisia yhtenäisyyttä. Diskurssin analyysi on jaettu ”perinteet ja arvot”, ”yhteinen kulttuuri ja identiteetti”, ”kulttuuri integraation välineenä” ja ”toimijat ja yhteistyön muodot” otsikoiden alle.

5.1.1. Perinteet ja arvot

Yhteinen kulttuuriperintö

Yhteinen eurooppalainen kulttuuriperintö mainittiin kaikissa analysoiduissa kulttuuridokumenteissa. Yhteiseen perintöön viitattiin dokumenteissa mm. ilmaisuilla ”yhteinen kulttuuriperintö”, ”eurooppalainen kulttuuriperintö”, ”Euroopan kannalta merkittävä kulttuuriperinne” ja ”Euroopan klassinen kulttuuriperintö”.

Tämän Euroopan yhteisen kulttuuriperinnön kuvattiin dokumenteissa olevan yhteisestä historiasta kumpuava perintö, joka koostuu viitekehyksessä kuvatuista eurooppalaisen yhtenäisyyden rakentamisen elementeistä.

(E.) [...] alkulähteistään, kuten kreikkalaisroomalaisesta ja juutalaiskristillisestä antiikin ajasta, kumpuava Euroopan kulttuuriperintö on ilmaisumuotojensa moninaisuudessa tehnyt Euroopasta historian mittaan kaikkien maanosien edelläkävijän, se on osoittautunut vertaansa vailla olevaksi innovaatiota, kehitystä ja edistystä eteenpäin vieväksi voimaksi, se on levinnyt kaikkiin suuntiin ja on edelleenkin merkittävä kiintopiste humanismin, henkisen rikkauden ja virkistyksen sekä suvaitsevaisuuden ja kansalaisyhteisyyden aloilla (EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Kulttuuriperinnön korostetaan voimakkaasti olevan eurooppalaisille yhteinen. Tämän perinnön jakamista ja samaan ryhmään kuulumista luodaan dokumenteissa esimerkiksi käyttämällä kulttuuriperinnöstä puhuttaessa usein me-muotoa. Eurooppalaisten kulttuuriperinnön katsotaan kuuluvan tietylle ryhmälle (”me”) ja sen olevan perustavanlaatuisella tavalla erilainen muiden (”he”) ryhmien kulttuuriperinnöstä.

(artikla 2) Tuodaan esiin omasta perinnöstämme ja elämäntavastamme eroavien kulttuurien anti [...]
(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

Eurooppalaisen kulttuuriperinnön katsotaan dokumenteissa myös rakentaneen pohjan Euroopan nykyiselle taloudelliselle ja yhteiskunnalliselle integraatiokehitykselle. Tämä korostaa Sassatellinkin unity-diskurssissaan esiin nostamaa tapaa nähdä nykyinen Euroopan integraatiokehitys luonnollisena jatkumona Euroopan yhteiselle historialle ja kulttuuriperinnölle.

(1.) Kuten Dario Fo on osuvasti sanonut, ”jo ennen kuin Eurooppa oli yhdentynyt talouselämän tasolla ja talous- ja kauppaedut olivat toteutuneet, kaikkia Euroopan maita yhdisti kulttuuri. Taiteet, kirjallisuus ja musiikki ovat Euroopan yhdistävä voima.” Eurooppalaisten kulttuuriperintö on yhteinen vuosisatojen mittaisen luovan toiminnan, muuttovirtojen ja erilaisten vaihtojen tuloksena.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Kulttuuridokumenteissa veloitetaan vahvasti nykyiset sukupolvet kantamaan vastuunsa eurooppalaisen kulttuuriperinnön säilymisestä, esiin tuomisesta ja jakamisesta. Tämä tehtävä asetetaan jo EU:n ensimmäisessä kulttuuriohjelmassa (Kulttuuri 2000), jossa ”Euroopassa yhteisen eurooppalaisen kulttuuriperinnön” jakaminen ja esiin tuominen on nostettu yhdeksi kahdeksasta ohjelman päätavoitteesta. Tuoreimmillaan tämä velvoite vahvistetaan parlamentin kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta antamassa päätöslauselmassa:

(A.) [...] Euroopan kulttuuriperintö on säilytettävä, se on tuotava julkisuuteen ja sitä on jaettava kaikissa ulottuvuuksissa ja kaikin keinoin sekä unionissa että sen ulkopuolella [...]
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Tässä aineistossa toimijoista Euroopan parlamentti nostaakin voimakkaimmin esiin yhteistä eurooppalaista kulttuuriperintöä, haluten muun muassa suojella sitä ”vierailta”, alleviivaten sen ensisijaista asemaa Euroopan unionin alueella.

(K.) [...] Euroopan ulkopuolelta tulevien maahanmuuttajien, matkailijoiden ja muiden vierailijoiden on kunnioitettava Euroopan kulttuuriperintöä, jolla on etuoikeutettu asema jäsenvaltioissa.
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Yhteisellä eurooppalaisella kulttuuriperinnöllä korostetaan dokumenteissa olevan myös taloudellista arvoa, erityisesti kulttuurimatkailun näkökulmasta. Unionin toimielimet perustelevat yhteisen kulttuuriperinnön säilyttämistä ja kehittämistä siis myös taloudellisin argumentein.

(40.) kannattaa eurooppalaista perintöä koskevan merkinnän laatimista, jotta voidaan painottaa kulttuurihyödykkeiden, monumenttien, muistomerkkien ja -paikkojen eurooppalaista ulottuvuutta, koska ne kaikki ovat osa Euroopan historiaa ja perintöä
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

(74.) kulttuurimatkailulla on merkittävä asema alueiden talouskasvussa ja varallisuuden luomisessa sekä Euroopan kulttuuriperinnön arvon lisäämisessä [...]
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

On olennaista, että näiden huomioiden lisäksi Euroopan yhteisestä kulttuuriperinnöstä puhutaan dokumenteissa määrällisesti selvästi eniten yhteydessä, jossa mainitaan perustamissopimuksessa¹³ EU:n tehtäväksi asetettu ”myötävaikuttaminen siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi, pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä”. Tästä kerrotaan lisää ”Unity in diversity” -diskurssin yhteydessä, kappaleessa 5.3.

Yhteiset arvot

Dokumenteissa puhutaan mm. ”eurooppalaisten yhteisistä kulttuuriarvoista” ja ”Euroopan unionin yhteisistä arvoista”.

Komissio määrittelee ehdotuksessaan Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodeksi näiden arvojen olevan ”ihmisarvon, vapauden, tasa-arvon, syrjimättömyyden, solidaarisuuden sekä demokratian ja oikeusvaltion periaatteiden samoin kuin ihmisoikeuksien, myös vähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeuksien, kunnioittaminen”.

Euroopan parlamentti puhuu EU:n yhteisistä arvoista hieman erilaisella painotuksella, mainiten ne EU:n yhteiskunnallisten ja taloudellisten integraatiotavoitteiden yhteydessä:

---

¹³ Sopimus Euroopan unionista (Maastrichtin sopimus), EYVL C 191, 29.7.1992

(5) tuetaan EU:n sitoutuneisuutta yhteisvastuullisuuteen, sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen, sosiaalisen markkinatalouden kehittämiseen, yhteistyöhön ja voimakkaampaan yhteenkuuluvuuteen EU:n yhteisten arvojen mukaisesti
(EP+N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

Aineistosta löytyy myös erittelemättömpiä viittauksia yhteisiin arvoihin. Niissä eurooppalaisista arvoista puhutaan ikään kuin selvänä ja muuttumattomana kokonaisuutena, jonka sisältöä ei ole tarpeen eritellä yleisölle.

Arvojen määrittämisen ja tukemisen lisäksi dokumenteissa mainitaan tavoitteena myös eurooppalaisten arvojen levittäminen sekä Euroopan sisällä että myös sen ulkopuolella:

(57.) [...] Euroopan taiteen ja kulttuurin rajatylittävällä liikkuvuudella on merkittävä rooli eurooppalaisten arvojen levittämisessä [...] (EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Dokumenteissa Euroopan unionin toimielimet siis ristivät perinteisesti yleismaailmallisiksi katsotut arvot ja periaatteet, kuten ihmisoikeuden, vapauden ja demokratian, yksinomaan "eurooppalaisiksi arvoiksi".

5.1.2. Yhteinen kulttuuri ja identiteetti

Yhteinen kulttuuri

Aineistossa puhutaan mm. "eurooppalaisesta kulttuurista" ja "Euroopan kulttuurista".

Yhteistä eurooppalaista kulttuuria koskevat maininnat ovat dokumenteissa läsnä erityisesti kun puhutaan Euroopan ja EU:n kansainvälisestä asemasta. Unionin toimielimien yhteiseen kulttuuriin liittämiä tavoitteita ovat esimerkiksi maailmanlaajuisen tietoisuuden lisääminen eurooppalaisesta kulttuurista ja sen vieminen muualle maailmaan.

(LIITE) [...] tukemalla toimia, jotka laajuutensa ja eurooppalaisen luonteensa vuoksi edistävät eurooppalaisen kulttuurin levittämistä niin Euroopan unionin sisällä kuin ulkopuolella.
(COM ehdotus Kulttuuri 2000 ohjelman perustamisesta)

(37.) on perustettava todellinen eurooppalainen kulttuurialan diplomatia, ja korostaa että jäsenvaltioiden ja yhteisön toimielinten on vahvistettava

diplomaattisen edustuksena kulttuurista ulottuvuutta ja tehtävä Euroopan kulttuuria koskevia jäseneltyjä sekä säännöllisiä aloitteita (EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Ajatus yhtenäiskulttuurista on läsnä myös kulttuurienvälisessä vuoropuhelussa, joka Euroopassa käytävän ”sisäisen” kulttuurienvälisen vuoropuhelun lisäksi mainitsee myös Euroopan ulkopuolisten tahojen kanssa käytävän vuoropuhelun. Tämänkaltaiset viittaukset aineistossa vahvistavat mielikuvaa eurooppalaisesta yhteiskulttuurista, joka käy dialogia muiden maailman kulttuurien kanssa.

(LIITE 1, vii) tukea Euroopan ja muiden kulttuurien välistä vuoropuhelua ja keskinäistä vaihtoa [...]
(EP+N päätös Kulttuuri 2000-ohjelman perustamisesta)

Huomattavaa yhteiseen kulttuuriin liittyvissä maininnoissa on kuitenkin myös, että ne ovat monikkumuotojaan (”eurooppalaiset kulttuurit” ja ”Euroopan kulttuurit”) harvinaisempia, ja esiintyvät dokumenteissa niitä merkityksettömämmässä kohdissa, kuten liitteissä, ikään kuin epähuomiossa jääneinä tai piilotettuina. Euroopan kulttuurien monimuotoisuudesta puhutaan lisää diversity-diskurssin yhteydessä.

Yhteinen kulttuurialue

Dokumenteissa puhutaan mm. ”Euroopan yhteisestä kulttuurialueesta” ja ”Euroopan kansojen yhteisestä kulttuurialueesta”.

Komissio määrittelee ehdotuksessaan Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta Euroopan yhteisen kulttuurialueen olevan avoin ja monimuotoinen, perustuvan toissijaisuusperiaatteen¹⁴ noudattamiseen, kaikkien kulttuurialan toimijoiden väliseen yhteistyöhön, kulttuuritoimintoja suosivien lainsäädännöllisten puitteiden tukemiseen ja kulttuurisen monimuotoisuuden kunnioittamisen varmistamiseen. Samassa dokumentissa komissio tahtoo, että ”yhteisön kulttuuritoimien olisi johdettava Euroopan yhteisen kulttuurialueen sisällä sellaisten yhteisön laajuisten hankkeiden toteuttamiseen, jotka ovat kansalaisten havaittavissa ja todella vaikuttavia”.

---

¹⁴ Toissijaisuusperiaatteen (käytetään myös nimityksiä läheisyys- ja subsidiariteettiperiaate) mukaan päätös tehdään mahdollisimman lähellä kansalaisia. Tämä tarkoittaa, että EU päättää vain silloin kun tavoite arvioidaan saavutettavan paremmin jäsenmaiden yhteisellä päätöksellä. Muussa tapauksessa ratkaisu tehdään jäsenmaassa. (Ruonala 2009, 26)

Kulttuuri 2000 -ohjelmassa tavoite Euroopan yhteisen kulttuurialueen kehittämistä kantaa komission ehdotuksesta parlamentin ja neuvoston päätökseen saakka. Euroopan parlamentti ja neuvosto nostavat päätöksen ensimmäisessä artiklassa Euroopan kansojen yhteisen kulttuurialueen edistämisen Kulttuuri 2000 -ohjelman tavoitteeksi. Lisäksi parlamentti ja neuvosto lausuvat, että:

(7) [...] yhteisö on sitoutunut toimimaan Euroopan kansojen yhteisen kulttuurialueen kehittämiseksi
(EP+N päätös Kulttuuri 2000-ohjelman perustamisesta)

(8) Euroopan kansojen yhteisen kulttuurialueen tekemiseksi eläväksi todellisuudeksi olisi tuettava luovaa toimintaa, edistettävä eurooppalaisen ulottuvuuden omaavan kulttuuriperinnön arvostusta ja Euroopan kansojen keskinäistä kulttuurin ja historian tuntemusta sekä suosittava kulttuurivaihtoa kulttuuritiedouden levittämiseksi ja yhteistyön ja luovan toiminnan aikaansaamiseksi.
(EP+N päätös Kulttuuri 2000-ohjelman perustamisesta)

Yhteisestä kulttuurialueesta puhutaankin voimakkaimmin juuri ensimmäisessä kulttuuria koskevassa puiteohjelmassa (Kulttuuri 2000). Euroopan parlamentti ja neuvosto kuljettavat yhteisen kulttuurialueen edistämisen tavoitetta mukana vielä seuraavaan unionin kulttuuriohjelmaan (Kulttuuri 2007), mutta sen rooli on jo huomattavasti vähäisempi. Muissa aineiston dokumenteissa mainintaa yhteisesti kulttuurialueesta ei ole.

Kulttuurialue ei dokumenteissa ole valmis kokonaisuus, vaan toimielimet haluavat ”luoda”, ”kehittää” sitä ja ”tehdä kulttuurialueen eläväksi todellisuudeksi”. Dokumenteissa ei kuitenkaan tarkemmin määritellä mitä tarkoitusta varten yhteisö haluaa tämän kulttuurialueen luoda.

Yhteinen identiteetti

Dokumenteissa on runsaasti mainintoja ”eurooppalaisesta identiteetistä”, ”eurooppalaisesta kulttuuri-identiteetistä” ja ”Euroopan identiteetistä”. Yhteistä eurooppalaista identiteettiä rakennetaan ja vahvistetaan dokumenteissa nimenomaan kulttuurin avulla.

(5) Jos kansalaisten toivotaan tukevan yhteisen Euroopan rakentamista ja osallistuvan täysmääräisesti siihen, on tarpeen enemmän korostaa heidän yhteisiä kulttuuriarvojaan ja juuriaan keskeisenä tekijänä heidän identiteettiään

ja kuulumistaan vapauteen, demokratiaan, suvaitsevaisuuteen ja solidaarisuuteen perustuvaan yhteiskuntaan. [...]
(EP+N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

(3.1) Yhteisön toiminnan yleisenä tavoitteena on luoda eurooppalaisten yhteinen kulttuurialue kehittämällä kulttuuriyhteistyötä Euroopassa. Tällä toimella edistetään näin ollen aktiivisesti eurooppalaisen identiteetin kehittymistä sen perustasta lähtien.
(COM ehdotus Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

Identiteetti-puheen osalta on huomattavaa, että se lisääntyy dokumenteissa ajan myötä: mainintoja on siis vähiten Kulttuuri 2000 -ohjelmaan liittyvissä dokumenteissa ja runsaimmissa määrin Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevan Euroopan toimintasuunnitelman dokumenteissa. Toimijoista – kenties yllättäen - parlamentti puhuu yhteisestä eurooppalaisesta identiteetistä määrällisesti eniten.

Puhe identiteetin luonteesta voidaan unity-diskurssissa nähdä osittain ristiriitaisena, sillä analysoiduissa dokumenteissa puhutaan sekä eurooppalaisen identiteetin luomisesta että toisaalta jo olemassa olevasta identiteetistä, jota halutaan ylläpitää tai vahvistaa. Käsitys identiteetin tilasta vaihtelee jopa saman toimijan antaman yhden lausunnon sisällä. Euroopan yhteisen identiteetin rakentamisessa mainitaan dokumenteissa auttavan mm. kulttuurienvälinen vuoropuhelu, kouluissa opetettava Euroopan yhteistä historiaa käsittelevä kurssi ja eurooppalainen kulttuuriteollisuus.

(8) [...] Tällainen vuoropuhelu (kulttuurienvälinen vuoropuhelu, kirj.huom.), jossa erilaisuus hyväksytään ja jossa yhteisöön kuulumisen eri näkökohdat voivat kehittyä, auttaa osaltaan luomaan tunteen eurooppalaisesta identiteetistä.
(EP+N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

(L.) [...] Euroopan luovan tuon tekijät, taiteilijat ja kulttuuriteollisuus ovat toisaalta ratkaisevassa asemassa eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin luomisessa [...]
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

(23.) liikkuvuus ja joustavuus ovat ainoa tapa taata sekä taide-elämän elossa säilyminen kussakin jäsenvaltiossa, että Euroopan kulttuuri-identiteetin kehittyminen
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

5.1.3. Kulttuuri integraation välineenä

Kulttuurilla katsotaan aineistossa olevan olennainen osa Euroopan yhdentymisessä, kansalaisuuden edistämisessä sekä sosiaalisessa ja taloudellisessa integraatiossa. Kulttuuri nähdään myös välttämättömänä edellytyksenä EU:n strategisten tavoitteiden – hyvinvoinnin, solidaarisuuden ja turvallisuuden – saavuttamiselle ja samalla EU:n kansainvälisen näkyvyyden lisäämiselle. Kulttuurin nähdään ylittävän sille perinteisesti asetetut rajat ja hyödyttävän myös yhteisön sosiaali- ja talouselämää.

(1) Kulttuurilla on suuri itseisarvo kaikille Euroopan kansoille, se on olennainen osa Euroopan yhdentymistä, ja se vahvistaa osaltaan eurooppalaisen yhteiskuntamallin vakiintumista ja elinvoimaa sekä yhteisön vaikutusta kansainvälisesti.

(EP+N päätös Kulttuuri 2000-ohjelman perustamisesta)

Kulttuuri on sekä taloudellinen, että sosiaaliseen integroitumiseen ja kansalaisuuteen vaikuttava tekijä. [...]

(EP+N päätös Kulttuuri 2000-ohjelman perustamisesta)

(7) [...] kulttuuri ja sen erikoislaatu, monikielisyys mukaan luettuna, ovat keskeisiä tekijöitä yhteisiin arvoihin ja yhteiseen perintöön perustuvassa Euroopan yhdentymisprosessissa [...]

(N päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

EU:n toimielimet näkevätkin kulttuurilla olevan merkittävä tehtävä yhteisön kohdatessa uusia haasteita, kuten globalisaatio, tietoyhteiskunta, sosiaalinen yhteenkuuluvuus tai työpaikkojen luominen.

Kulttuurin ohella myös kulttuurienvälinen vuoropuhelu nostetaan dokumenteissa esiin välineenä, jonka avulla yhteisö voi saavuttaa erilaisia tavoitteitaan, unity-diskurssin yhteydessä erityisesti eurooppalaisten yhteenkuuluvuuteen liittyen. Puhe kulttuurienvälisestä vuoropuhelusta on runsasta koko aineistossa.

(1) Kulttuurienvälinen vuoropuhelu liittyy tiiviisti Euroopan yhdentymisen perustavoitteeseen, joka on Euroopan kansojen lähentäminen toisiinsa. [...] kulttuurienvälinen vuoropuhelu tarjoaa välineen, jolla voidaan helpottaa unionin strategisten prioriteettien täytäntöönpanoa.

(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

(3.) kulttuurienvälisen vuoropuhelun tukeminen pysyvänä prosessina, jolla edistetään eurooppalaista identiteettiä, unionin kansalaisuutta ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta [...] (N päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Kansalaisuus

Kansalaisuudesta puhutaan aineistossa mm. termeillä ”Euroopan kansalaisuus”, ”aktiivinen ja avoin Euroopan kansalaisuus”.

Kansalaisuutta näkyvyyttä halutaan edistää ja kansalaisuutta kehittää kulttuurin keinoin: yhteisen eurooppalaisen kulttuurialueen, luovan alan ja kulttuuriteollisuuden katsotaan osaltaan vahvistavan sitä. Unionin toimielimien yhteisenä tavoitteena vaikuttaisi olevan erityisesti eurooppalaisten tietoisuuden kasvattaminen omasta Euroopan kansalaisuudestaan.

(3 artikla) Ohjelman yleisenä tavoitteena on edistää eurooppalaisille yhteistä kulttuurialuetta kehittämällä luovien taiteilijoiden, kulttuurialan toimijoiden ja ohjelmaan osallistuvien valtioiden kulttuurilaitosten välistä kulttuuriyhteistyötä, jolla edistettäisiin Euroopan kansalaisuuden näkymistä. (COM ehdotus Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

(L.) [...] Euroopan luovan työn tekijät, taiteilijat ja kulttuuriteollisuus ovat toisaalta ratkaisevassa asemassa eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin luomisessa, arvojen levittämisessä sekä sellaisen Euroopan kansalaisuuden jatkuvassa kehittämisessä, joka nousee kansallisvaltion yläpuolelle mutta joka tunnustaa myös kulttuurien monimuotoisuuden sekä Euroopan tasolla että kansallisella, alueellisella ja kielellisellä tasolla (EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Euroopan kansalaiset mainitaan dokumenteissa myös kohderyhmänä. Toimien ja tapahtumien kohdistaminen nimenomaan kansalaisille on läsnä analysoiduissa dokumenteissa kaikkien toimijoiden kirjoittamina. Kulttuuriohjelmien puitteissa järjestettävillä tapahtumilla sanotaan olevan tarkoitus herättää laajalti huomiota Euroopan kansalaisten keskuudessa, lisätä tietoisuutta samaan yhteisöön kuulumisesta ja Euroopan unionin jäsenvaltioiden kulttuurien monimuotoisuuden tuntemusta sekä edistää kulttuurienvälistä ja kansainvälistä vuoropuhelua.

(3.1) Euroopan kansalaiset ovat kaikkien EU-toimien lopullinen kohderyhmä kulttuurin alalla.
(COM ehdotus Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

(2.) [...] Tällä tavalla kansalaisilla on enemmän mahdollisuuksia tutustua Euroopan rikkaaseen ja monipuoliseen kulttuuriperintöön.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Huomion arvoista on, että dokumenteissa ei käytetä termiä ”Euroopan unionin kansalaisuus”, jonka voisi ajatella olevan selkeärajaisempi kuin ”Euroopan kansalaisuuden”. Euroopan unionin kansalaisilla viitattaisiin yksiselitteisesti niihin ihmisiin, jotka ovat jonkun Euroopan unionin 27 jäsenmaan kansalaisia – Euroopan kansalainen on sen sijaan juridisesti merkityksetön ja monitulkintainen käsite.

Kansainväliset suhteet

Dokumenteissa puhutaan mm. ”kulttuurin merkittävästä roolista EU:n yhteistyöohjelmissa ja -välineissä”, ”kulttuurista unionin kansainvälisiin suhteisiin kuuluvana tekijänä” ja ”kulttuurin asemasta EU:n ulkosuhteissa ja kehityspolitiikassa”.

Kulttuurin huomioon ottamisella unionin ulkopolitiikassa korostetaan olevan olennainen elementti Euroopan unionin kansainvälisen painoarvon lisäämisessä. Unionin toimijoiden voidaan tulkita rakentavan dokumenteissa yhtenäisyyttä ja edesauttavan osaltaan integraatiota puhumalla Euroopan unionista valtion kaltaisena suvereenina ulkopoliittisena toimijana.

Toimielimistä erityisesti komissio profiloituu yhteyksien luomisessa kulttuurin ja kansainvälisten suhteiden välille. Tämä on nähtävissä jo komission tiedonannossa Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta, jossa komissio kommentoi kulttuurin ja kansainvälisten suhteiden osalta mm. seuraavaa:

(2.2.) Tuoreet mielipidemittaukset osoittavat selvästi, että globalisaatiopaineiden keskellä valtaenemmistö Euroopan kansalaisista – samoin kuin valtioiden ja hallitusten päämiehet kesäkuussa 2006 hyväksymässä ehdotuksessa – haluaa, että Euroopalla on näkyvämpi asema maailmannäyttämöllä ja että eurooppalaiset arvot näkyvät sen harjoittamassa ulkopolitiikassa. Tässä monenkeskisessä ja yhteisymmärrystä rakentavassa lähestymistavassa kulttuurilla on tietenkin keskeinen osa.

(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

(3.3.) Kulttuuri-ilmajujen moninaisuuden suojelemista ja edistämistä koskeva Unescon yleissopimuksen osapuolina yhteisö ja jäsenvaltiot ovat vahvistaneet sitoumuksensa kehittää Euroopalle uusi ja aktiivisempi kulttuurinen rooli sen kansainvälisten suhteiden yhteydessä sekä sisällyttää kulttuuriulottuvuus olennaiseksi osaksi Euroopan kanssakäyntiä kumppanimaiden ja -alueiden kanssa.

(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Talous

Kulttuuri 2007 -ohjelmassa ja sitä tuoreemmissa dokumenteissa korostuu kulttuurin ja luovan teollisuuden merkitys EU:lle taloudellisesti. Kulttuurilla ja luovalla teollisuudella katsotaan olevan todellisia vaikutuksia unionin taloudellisiin tuloihin, varallisuuden lähteisiin ja työpaikkojen luomiseen. Talouspuheen vahvistumisen ajankohtaan on saattanut osaltaan vaikuttaa Lissabonin strategian¹⁵ uudistaminen vuonna 2005.

(4) On olennaisen tärkeää, että kulttuuriala edistää osaltaan Euroopan laajempaa poliittista kehitystä ja osallistuu siihen aktiivisesti. Kulttuuriala on itsessään tärkeä työllistäjä, ja lisäksi on olemassa selvä yhteys kulttuuri-investointien ja talouskehityksen välillä, mistä syystä on tärkeää vahvistaa kulttuuripolitiikkaa alueellisesti, kansallisesti ja Euroopan tasolla. Tämän vuoksi olisi lujitettava kulttuuriteollisuuden asemaa osana Lissabonin strategian mukaista kehitystä, sillä tällä teollisuudenalalla on yhä suurempi vaikutus Euroopan talouteen.

(EP + N päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

(5) [...] edistetään kulttuuriin ja luovuuteen perustuvaa taloutta EU:ssa, mikä lisää kasvua ja luo uusia työpaikkoja

(EP+N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

(3.2.) Kulttuuriteollisuus ja luovat alat antavat merkittävän panoksensa Euroopan bruttokansantuotteeseen, kasvuun ja työllisyyteen. Sen osoittaa komission toimeksiannosta tehty äskettäin tehty riippumaton tutkimus, jossa arvioitiin kulttuurialalla työskennelleen vuonna 2004 yli 5 miljoona ihmistä, mikä vastaa 3,1 prosenttia työssäkäyvistä väestöstä EU25:n alueella. Kulttuurialan osuus EU:n BKT:sta oli vuonna 2003 noin 2,6 prosenttia, ja sen kasvu oli

---

¹⁵ Lissabonin strategia on prosessi, joka kehittää EU:n taloutta kehittävän ja sisämarkkinoita edistävän prosessin, kohentaa työllisyyttä tukemalla yrittäjyyttä, tietoyhteiskuntaa ja innovaatioita (Ruonala 2011)

vuosina 1999-2003¹⁶ huomattavasti yleistä talouskasvua nopeampaa. Kulttuuriteollisuus ja sen aikaansaama luovuus ovat Euroopalle merkittävä talous- ja kilpailuvaltti maailman kansainvälistyessä.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Talouspuheellaan Euroopan unionin toimielimet tunnistavat unionilla olevan yhteisiä taloudellisia intressejä ja sen olevan itsenäinen ja yhtenäinen toimija myös yhteiskunnan taloudellisella osa-alueella. Toimielimet rakentavat myös talouspuheen kautta lukijalle mielikuvaa yhtenäisestä Euroopasta.

5.1.4. Toimijat ja yhteistyön muodot

Osaksi unity-diskurssia voidaan katsoa myös ne toimijuuden osa-alueet, joita dokumenteissa rakennetaan yhteiselle eurooppalaiselle toimivallalle, eli Euroopan unionille ja sen eri toimielimille.

Koko Euroopan unionin, ja toimielimistä erityisesti komission rooli kulttuuripoliittisena toimijana nousee aineistosta esiin. Aineistosta on selvästi nähtävissä, että kyse on nimenomaan ylikansallisesta Euroopan unionin päätöksenteosta. Euroopan unionin synonyymina aineistossa käytetään myös lämminsävyistä termiä "yhteisö".

(7) Yhteisö on sitoutunut toimimaan Euroopan kansojen ja yhteisen kulttuurialueen kehittämiseksi [...]
(EP+N päätös Kulttuuri 2000-ohjelman perustamisesta)

Dokumenteista heijastuu myös unionin rooli kulttuuripoliittisten toimien rahoittajana. Kulttuuripoliittisissa ohjelmissa linjataan niitä toimia, joita yhteisö on valmis rahallisesti tukemaan. Rahoittajan rooli voidaan nähdä osaltaan myös unionin toimivallan käyttönä: yhteisö määrittelee kulttuuripoliittisten ohjelmien toimintamäärärahojen kautta millaista kulttuuritoimintaa se haluaa unionissa nähdä.

Komission aktiivisen toimijaroolin voidaan katsoa korostuvan jo dokumenttien teknisen muodon vuoksi: ehdotuksissaan komissio on tiettyjä linjauksia ja toimenpiteitä ehdottava taho, päätöksissä ja päätöslauselmissa parlamentti ja neuvosto kommentoivat ja vahvistavat

---

¹⁶ Katso KEA:n vuonna 2006 Euroopan komission toimeksiannosta tekemä Euroopan kulttuuritaloutta koskeva tutkimus

komission ehdotuksia. Tämä mukailee myös komission poliittista roolia Euroopan unionissa aloitteen tekijänä ja toimeenpanijana. Komissio on dokumenteissa aktiivinen toimija joka ”korostaa, ottaa huomioon, varmistaa, tarkastelee, pyrkii kohti ja edistää” tiettyjä tavoitteita. Euroopan parlamentin ja neuvoston toimijuus jää sen sijaan huomattavasti vähemmälle huomiolle.

5.1.5. Tiivistelmä: unity

Euroopan yhtenäisyyttä korostavan unity-diskurssin rakennuspilareita ovat Euroopan yhteiset kulttuuriset juuret sekä yhteinen historia ja perintö. Euroopan komissio, Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvoston rakentavat näiden pilareiden varaan niin eurooppalaista kulttuuri-identiteettiä, yhteistä kulttuurialuetta kuin nykyistä integraatiokehitystäkin.

Diskurssissa diversiteetti kaikissa muodoissaan siirretään syrjään ja keskitytään nostamaan esiin Eurooppaa ja eurooppalaisia yhdistäviä teemoja.

Euroopan yhtenäisyyttä perustellaan ja rakennetaan aineiston tuottamisen aikana (1998–2008) usean eri käsitteen varaan. Kulttuuri 2000 -ohjelmassa voimakkaasti esiin nostettu yhteinen kulttuurialue hiipuu, jääden aineiston tuoreimmissa dokumenteissa lähes mainitsematta. Yhtenäinen eurooppalainen identiteetti sen sijaan kasvattaa ajan kuluessa merkitystään.

Tässä aineistossa unity-diskurssissa korostetaan erityisesti yhteistä kulttuuriperintöä (joka on olennainen elementti myös unity in diversity -diskurssissa) ja yhteistä eurooppalaista identiteettiä.

5.2. Diversity-diskurssi

Neofunktionalistista integraatioteoriaa mukaileva diversity-diskurssi korostaa Euroopan monimuotoisuutta. Diskurssin analyysi on jaettu ”monimuotoisuus” ja ”toimijat ja yhteistyön muodot” otsikoiden alle.

5.2.1. Monimuotoisuus

Kulttuurinen monimuotoisuus

Ajatus Euroopan kulttuurisesta moninaisuudesta on diversity-diskurssin selkäranka. Eurooppalaista kulttuuria tai identiteettiä ei nähdä yhtenäisenä kokonaisuutena, vaan monimuotoisena. Tämän diversiteetin katsotaan pääasiassa muodostuvan jäsenvaltioiden kulttuureista, mutta lisäksi aineistossa mainitaan myös alueiden kulttuurit, alkuperäiskansojen ja vähemmistöjen kulttuurit sekä niin sanotut ”vieraat kulttuurit”.

Unionin toimielimet korostavat kaikissa analysoiduissa dokumenteissa kulttuurisen monimuotoisuuden säilyttämisen ja edistämisen olevan yhteisön kannalta ensisijaisen tärkeä tavoite.

(artikla 1, c) (Kulttuuri 2000 -ohjelman tavoite, kirj.huom.) kulttuurisen monimuotoisuuden edistäminen ja uusien kulttuuristen ilmaisumuotojen kehittäminen
(COM ehdotus Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta ja EP + N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

(4) Euroopan yhdentymisen kannalta on tärkeää tarjota keinoja kulttuurienväliseen ja kansalaisten väliseen vuoropuheluun, jotta voitaisiin edistää kulttuurisen monimuotoisuuden kunnioittamista ja auttaa hallitsemaan yhteiskuntiemme monitahoista todellisuutta ja erilaisten kulttuuri-identiteettien ja vakaumusten rinnakkaiseloja. Lisäksi on tärkeää tuoda esiin eri kulttuurien myötävaikutus EU:n jäsenvaltioiden kulttuuriperintöön ja elämäntapaan ja tiedostaa, että kulttuuri ja kulttuurienvälinen vuoropuhelu ovat keskeisiä tekijöitä, joiden avulla voimme oppia elämään sopuosoinnussa toistemme kanssa.
(EP + N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

On olennaista kuitenkin huomata, että Euroopan kulttuurisesta moninaisuudesta puhutaan dokumenteissa määrällisesti selvästi eniten yhteydessä, jossa mainitaan perustamissopimuksessa EU:n tehtäväksi asetettu ”myötävaikuttaminen siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä”. Tästä tehtävästä kerrotaan lisää ”Unity in diversity” -diskurssin yhteydessä, kappaleessa 5.3.

Kulttuurisen moninaisuuden katsotaan olevan kasvava trendi, johon vaikuttavat osaltaan unionin sisäiset tekijät, kuten laajentumiset ja lisääntynyt integraatio, ja toisaalta myös globalisaatio.

Komissio erittelee alla olevassa sitaatissaan Euroopan kulttuurisen monimuotoisuuden alkuperää, katsoen, että siihen kuuluvat Euroopan eri kulttuurit, kielet ja etniset ja uskonnolliset ryhmät. Tämä määrittely on kuitenkin aineistossa harvinaisuus – dokumenteissa käytetään yleisesti termejä ”kulttuurinen monimuotoisuus” tai ”monimuotoisuus” avaamatta sen tarkemmin mitä kaikkea niiden katsotaan sisältävän.

(1) [...] unionin peräkkäiset laajentumiset, sisämarkkinoista johtuva lisääntynyt liikkuvuus, vanhat ja uudet muuttovirrat, suurempi kauppaan, koulutukseen ja vapaa-aikaan liittyvä vaihtotoiminta muun maailman kanssa sekä globalisaatio yleisesti ja näiden kaikkien yhteisvaikutus ovat lisänneet Euroopan kansalaisten ja kaikkien Euroopan unionissa asuvien ja eri kulttuurien, kielten ja etnisten ja uskonnollisten ryhmien välistä vuorovaikutusta Euroopassa ja muualla.
(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

(1) [...] globalisoituminen on tuonut lähemmäksi yhä useampia kulttuureita eri puolelta maailmaa. Se on lisännyt uteliaisuuttamme ja mahdollisuuksiamme tutustua vieraisiin kulttuureihin ja hyötyä niistä, mikä on osaltaan edistänyt yhteiskuntiemme monimuotoisuutta.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Määrittelemättömyys ja epäselvyys luonnehtivat muutoinkin dokumenteissa kulttuurisesta moninaisuudesta käytyä keskustelua. Toimijat puhuvat moninaisuudesta pyöreän sanakääntein, tarkentamatta missään mitkä eri kulttuurien, kielten, etnisten tai uskonnollisten ryhmien edustajat kuuluvat eurooppalaiseen kulttuuriseen moninaisuuteen, jonka merkitystä ja positiivisia vaikutuksia Euroopalle korostetaan monissa eri yhteyksissä.

Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoteen liittyvissä dokumenteissa kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvänä tavoitteena on antaa ”Euroopan kansalaisille ja muille EU:n alueella tilapäisesti tai pysyvästi asuville” tiedot, taidot ja kyvyt, joiden avulla he pystyvät toimimaan tällaisessa uudenaikaisessa avoimessa ja vaativassa yhteiskunnassa, hallita sen jännitteitä ja hyödyntää sen tarjoamia tilaisuuksia.

(3) Euroopan kansalaisilla ja muilla EU:n alueella tilapäisesti tai pysyvästi asuvilla olisi näin ollen oltava mahdollisuus osallistua kulttuurienväliseen vuoropuheluun ja toteuttaa kaikkia mahdollisuuksiaan monimuotoisessa, moniarvoisessa, solidaarisessa ja dynaamisessa yhteiskunnassa Euroopassa sekä myös muualla maailmassa.
(EP + N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

”Euroopan kulttuurit”

Kuten unity-diskurssin yhteydessä mainittiin, monikkomuodot ”Euroopan kulttuurit” ja ”eurooppalaiset kulttuurit” esiintyvät analysoiduissa dokumenteissa yksikkömuotoja yleisemmin.

Tavanomaisimmillaan puhe Euroopan kulttuureista on perustamissopimuksessa määritellyn kulttuurien monimuotoisuuden kunnioittamisen tavoitteen yhteydessä, joka on läsnä aineiston kaikissa asiakirjoissa.

Euroopan / eurooppalaiset kulttuurit mainitaan aineistossa usein, mutta määrittelyä siitä mitkä kulttuurit unionin toimielimet laskevat eurooppalaisiksi, ei ole löydettävissä. Omistajamuoto ”Euroopan” rinnalla dokumenteissa esiintyy komission mainitsemana myös ”Euroopan unionin kulttuurit”. Tämä yksiselitteisemmin määriteltävissä oleva ja selkeärajaisempi käsite esiintyy kuitenkin lauserakenteen avulla hieman piilotettuna genetiivimuotona:

(2) Kulttuurin osalta olisi parannettava Euroopan unionin näkyvyyttä unionin ulkopuolella tuomalla esiin sen kulttuurien monimuotoisuutta ja niiden yhteisiä piirteitä.

(COM ehdotus Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

(1) EU:ssa tiedostetaan entistä paremmin sen ainutlaatuinen tehtävä monien eri kulttuuriensa edistäjänä sekä Euroopassa että maailmanlaajuisesti.

(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Vaikka sen, mitä toimijat ”Euroopan kulttuureilla” tarkoittavat jää dokumenteissa rajaamatta, on aineistossa kuitenkin nähtävissä selvä jako eurooppalaisten ja ei-eurooppalaisten kulttuurien välillä. Eurooppalaisia kulttuureja voidaan katsota siis kuvailtavan voimakkaasti myös negatioiden kautta - sitä mitä ne eivät ole.

Identiteetit

Viittaukset muuhun kuin unity-diskurssissa mainittuun ”eurooppalaiseen identiteettiin” ovat aineistossa vähäisiä. Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoteen liittyvissä päätösasiakirjoissa mainitaan kuitenkin myös jäsenvaltioiden kansallinen identiteetti ja kulttuuri-identiteettien esiintyminen rinnakkain eri jäsenvaltioissa sekä jäsenvaltioiden sisällä:

(1) [...] Unioni edistää osaltaan näiden yhteisten arvojen vaalimista ja kehittämistä kunnioittaen Euroopan kansojen kulttuurien ja perinteiden monimuotoisuutta sekä jäsenvaltioiden kansallista identiteettiä.
(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

Alueelliset identiteetit jäävät aineistossa yksittäisen, parlamentin kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevan Euroopan toimintasuunnitelmasta antamassa päätöslauselmassa esiintyvät viittauksen varaan.

(AC) [...] taiteilijat ja kulttuurilaitokset ovat keskeisessä asemassa muodostettaessa alueiden identiteettiä [...]
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Jäsenvaltioiden kulttuuriperintö

Myös suorat viittaukset Euroopan diversiteettiin kulttuuriperintöön ovat aineistossa vähäisiä. Unity-diskurssin yhteydessä esitellyn ”yhteisen eurooppalaisen kulttuuriperinnön” voidaan siis unionin toimielinten näkökulmasta katsoa sisältävän kattavasti esimerkiksi jäsenvaltioiden ja alue- ja paikallistason kulttuuriperinnöt, koska erillisiä mainintoja niistä ei dokumenteissa ole.

Euroopan parlamentti kuitenkin huomauttaa jäsenvaltioiden kulttuuriperinnön vaalimisen ja kehittämisen olevan tärkeää niiden kulttuurimatkailun kautta tulevan taloudellisen merkityksen vuoksi.

(Q) [...] jäsenvaltioiden historialliskulttuurinen sekä arkeologinen perintö ansaitsee mahdollisimman suuren suojelun laittoman viennin vaaroilta ja yleensäkin laittomalta kaupalta [...]
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

(39) Euroopan parlamentti [...] suosittelee neuvostolle ja komissiolle luettelon laatimista kunkin jäsenvaltion ”kulttuurielämän merkkipaikoista” [...]
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

5.2.2. Toimijat ja yhteistyön muodot

Kansallinen taso

Dokumenteissa jäsenvaltioille ja kansallisen tason toiminnalle annetaan yhteisön kulttuuritoiminnassa kapea ja tarkkaan määritelty rooli.

Dokumenteissa veloitetaan komissiota mm. muodostamaan jäsenvaltioiden edustajista neuvoa-antava komitea (Kulttuuri 2000 ja Kulttuuri 2007 -ohjelmat) sekä tukemaan kansallisella tasolla toimivien ”kulttuurin yhteyspisteiden” perustamista (Kulttuuri 2007 -ohjelma). Näiden yhteyspisteiden tehtävän määrittämään komission ehdotuksessa Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta olevan ”pitää yllä pysyviä yhteyksiä niiden eri instituutioiden välillä, jotka antavat tukea kulttuurialalle jäsenvaltiossa, ja edistää näin ohjelman toimien ja kansallisten tukitoimenpiteiden täydentävyyttä”.

Lisäksi Kulttuuri 2000 -ohjelman tavoitteisiin kuuluu jäsenvaltioiden ja muiden sidosryhmien kulttuurialan yhteistyön kannustaminen.

(artikla 1) [...] ohjelmalla tuetaan luovien taiteilijoiden, kulttuurialan toimijoiden, yksityisten ja julkisten rahoittajien, kulttuurialan verkostojen toiminnan ja muiden osapuolten sekä jäsenvaltioiden ja muiden ohjelmaan osallistuvien valtioiden kulttuurilaitosten välistä yhteistyötä [...]
(EP + N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

Alue- ja paikallistaso

Alue- ja paikallistason merkitys jäävät aineistossa hyvin vähäiseksi – ne mainitaan ensimmäisen kerran Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoden päätösasiakirjoissa. Yhteisön kulttuuri-toimintaa suurelta osin raamittavissa kulttuurin puiteohjelmissa 2000 ja 2007 alue- ja paikallistasoa ei puolestaan huomioida lainkaan.

Euroopan parlamentti kuitenkin nostaa esiin alue- ja paikallistason roolin kulttuurin edistämässä ja tukemisessa, ja korostaa että yhteisön ja jäsenvaltioiden olisi tuettava niiden toimintaa kaikin mahdollisin keinoin. Parlamentti ei kuitenkaan perustele elävän ja toimivan alue- ja paikallistason tärkeyttä sen itseisarvolla, vaan sillä, että ne tukevat kehitystä ja innovaatioita sekä edistävät Euroopan integraatiota.

(3) paikalliset, alueelliset ja kansalliset viranomaiset ovat avainasemassa kulttuurin kehittämisessä ja edistämässä ja erityisesti kulttuuriperinnön suojelemisessa sekä taideinnovaatioiden ja luovan teollisuuden edistämässä
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Yhteisön toimielimet osoittavat aineiston dokumenteissa alue- ja paikallistason sekä muiden sidosryhmien aktivoinnin jäsenvaltioiden, ei unionin, tehtäväksi.

(4.2) Jäsenvaltioita kannustetaan ottamaan seurantaan mukaan paikallis- ja alueviranomaisia ja kulttuurialan kansallisia sidosryhmiä ja kertomaan niiden osallistumisesta kansallisissa raporteissaan. [...]
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

(72) Euroopan parlamentti [...] suosittelee, että jäsenvaltiot ottaisivat paikallis- ja alueviranomaiset mukaan tulosten valvomisen lisäksi myös mahdollisen EU:n uuden kulttuurialan toimintaohjelman täytäntöönpanoon, jotta alueiden erityiset odotukset ja tarpeet näkyvät käytännössä toteutetussa kulttuuripolitiikassa.
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaate sekä avoin koordinaatiomenetelmä

Dokumenteissa korostetaan yhteisön toiminnan kulttuurialalla olevan jäsenvaltioiden ja alueellisen tason toimintaa täydentävää, sekä että yhteisön toimet eivät rajoita mitään kansallisen tason toimia, tavoitteita tai täytäntöönpanoa. Kulttuurin puiteohjelmissa, Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoden dokumenteissa ja Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevassa Euroopan toimintasuunnitelmassa noudatetaan toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteita¹⁷, joihin viitataan kaikissa päätösasiakirjoissa runsain määrin. Dokumenteissa korostetaan, että yhteisön toiminnasta huolimatta päävastuu kulttuuriasioista on ja pysyy jäsenvaltiolla, eikä toiminnasta seuraa jäsenvaltioiden lakien tai asetusten yhtenäistämistä.

(8) [...] sovellettaessa Euroopan yhteisön perustamissopimuksen 151 artiklaa kulttuurisen monimuotoisuuden ja kansallisten identiteettien kunnioituksen hengessä kulttuurin alalla on mahdollista toimia ainoastaan yhteistyöpolitiikan ja jäsenvaltioiden välisten kumppanuussopimusten perusteella [...]
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

---

¹⁷ Suhteellisuusperiaate säätelee sitä, kuinka Euroopan unioni harjoittaa toimivaltaansa. Suhteellisuusperiaate tarkoittaa sitä, että EU:n toimien on oltava oikeasuhteisia. EU toteuttaa ainoastaan ne toimet, jotka ovat tarpeen tavoitteiden saavuttamiseksi. Periaate on kirjattu Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 5 artiklaan, jossa todetaan seuraavaa: "Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti unionin toiminnan sisältö ja muoto eivät saa ylittää sitä, mikä on tarpeen perussopimusten tavoitteiden saavuttamiseksi." (Euroopan komissio [online E] 2011)

Huomioitava on kuitenkin toissijaisuus- ja suhteellisuusperiaatteen yhteydessä dokumenteissa mainittava lisäys: ”koska jäsenvaltiot eivät voi riittävällä tavalla toteuttaa ehdotetun toiminnan tavoitteita niiden kansalliset rajat ylittävän luoteen vuoksi vaan ne voidaan toteuttaa paremmin yhteisön tasolla, yhteisö voi toteuttaa toimenpiteitä perustamissopimuksen 5 artiklassa määrätyn toissijaisuusperiaatteen mukaisesti. Mainitussa artiklassa määrätyn suhteellisuusperiaatteen mukaisesti päätöksessä ei kuitenkaan ylitetä sitä, mikä on tarpeen näiden tavoitteiden saavuttamiseksi.”

Komissio ehdottaa tiedonannossa kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmassa että kulttuuriyhteistyön päätöksenteossa ryhdyttäisiin käyttämään ns. avointa koordinaatiomenetelmää¹⁸. Komission mukaan avoin koordinaatiomenetelmä tiivistäisi jäsenvaltioiden yhteistyötä kumppanuushengessä ja vahvistaisi politiikantekoa kulttuuripolitiikan saralla, sillä säännöllinen osallistuminen Euroopan tason toimintaan nostaisi politiikan profiilia kansallisella tasolla ja antaa sille lisäpontta. Avoimen koordinaatiomenetelmän avulla onkin komission mukaan pystytty muilla aloilla vahvistamaan jäsenvaltioiden politiikantekoa ja parantamaan jäsenvaltioiden mahdollisuuksia oppia toisiltaan.

(4.2.) Avoin koordinaatiomenetelmä tarjoaa sopivat puitteet jäsenvaltioiden väliselle kulttuuriyhteistyölle. Kyseessä on ei-sitova hallitustenvälinen kehys toimintalinjoja koskevaa tiedonvaihtoa ja yhteistä toimintaa varten, ja se sopii hyvin tälle alalle, jolla tärkein toimivalta on jäsenvaltiolla.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Neuvosto vahvistaa menetelmän käyttöönoton omassa toimintasuunnitelmassa koskevassa päätöslauselmassaan:

(10) Euroopan unionin neuvosto päättää, että avointa koordinaatiomenetelmää sovelletaan kulttuurialalle sopivalla joustavalla tavalla jäsenvaltioiden ja niiden

---

¹⁸ Eurooppa-neuvosto loi avoimen koordinaatiomenetelmän vuonna 2000. Avoimen koordinaation menetelmä on jäsenvaltioiden välisen poliittisen yhteistyön väline, jota komissio tukee. Sen tavoitteena ei ole jäsenmaiden näkemysten yhteensovittaminen perinteiselle EU:n toimintatavalla, jolloin tuloksena olisi uusia direktiivejä tai asetuksia, vaan sen toimiminen jäsenvaltioiden välisen tiedonvaihdon ja oppimisen välineenä. Avoimen koordinaatiomenetelmän avulla ratkaistiin pitkään integraatiota vaivannut ongelma: kuinka käsitellä eurooppalaisella tasolla kysymyksiä, joissa yhteisöllä ei ole toimivaltaa tai joilla toimivallan käyttöä rajoittaa jäsenten erimielisyys etenemistavasta. (Saari 2003, 224–229)

alueellisten ja paikallisten viranomaisten toimivaltaa täysin kunnioittaen sekä toissijaisuusperiaatetta noudattaen. Jäsenvaltioiden osallistuminen asianomaisiin toimiin ja prosesseihin on vapaaehtoista.
(N päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

5.2.3. Tiivistelmä: diversity

Diversity-diskurssi elää tässä aineistossa lähes yksinomaan kulttuuriseen moninaisuuteen liittyvien mainintojen kautta. Euroopan unionin toimijat nostavat kulttuurisen moninaisuuden tärkeäksi yhteisön tavoitteeksi, mutta samalla ne kaihtavat määrittelyä eurooppalaisen moninaisuuden sisällöstä ja rajoista.

Euroopan unionin toimijat jättävät alue- ja paikallistason huomioinnin ja mukaan ottamisen kulttuuritoiminnassa jäsenvaltioiden vastuulle ja välttävät näin osaltaan astumasta jäsenvaltioiden suvereniteetin alueelle ja toimivallan yli.

Diskurssi on havaittavissa aineistosta, mutta diversity on kuitenkin heikko verrattuna unity tai unity in diversity diskursseihin. Myöskään kaikki ne elementit, joiden Sassatellin määritteli kuvailevan diversity-diskurssia, eivät tästä aineistosta nouse esiin. Esimerkiksi mainintoja kulttuurin ulkopuolisten tekijöiden varaan rakentuvasta "siviili-identiteeteistä" ei ole.

Neofunktionalistista integraatioteotiaa kohtaan esitetyn kritiikin voidaan katsoa olevan relevantti myös sitä mukailevan diversity-diskurssin osalta: diskurssissa unohdetaan paikalliset ja alueelliset toimijatahot. Eurooppalaisen diversiteetin katsotaan diskurssissa kapeasti muodostuvan ainoastaan jäsenvaltioiden kansallisen tason moninaisuudesta.

5.3. Unity in diversity -diskurssi

Unity in diversity -diskurssi korostaa samanaikaisesti Euroopan yhtenäisyyttä ja moninaisuutta. Diskurssin analyysi on jaettu "moninaisuudessa yhtenäinen – ratkaisu kaikkeen" ja "toimijat ja yhteistyön muodot" otsikoiden alle.

5.3.1. Moninaisuudessaan yhtenäinen – ratkaisu kaikkeen

EU:n perustamissopimus

Euroopan unionin perustamissopimuksessa (Maastrichtin sopimus) yhteisölle annettiin tehtäväksi luoda perusta Euroopan kansojen yhä läheisemmälle liitolle, ja myötävaikuttaa siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi, pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä. Unionin osalta kyseessä oli siten kulttuuriyhteistyön kannustaminen jäsenvaltioiden välillä ja niiden toiminnan täydentäminen. Tämä Euroopan unionin perustamissopimuksen 151 artikla on edelleen sovellettava oikeusperusta yhteisön toiminnalle kulttuurin alalla.

Tämä perustamissopimuksessa unionille määritelty kaksiosainen tehtävä on samanaikaisesti yhtenäisyyttä ja moninaisuutta korostavat unity in diversity -diskurssin kantava ajatus.

Aineiston dokumenteissa viitataan runsaasti, jopa toistoon saakka, Euroopan unionin perustamissopimukseen ja sen kulttuuria koskevaan 151 artiklaan. Useiden päätösasiakirjojen alussa toimijat "palauttavat mieliin" Euroopan unionille perustamissopimuksen 151 artiklassa asetetut päämäärät, kerratakseen tätä kaksiosaista tavoitetta kansallisen ja alueellisen monimuotoisuuden säilyttämisestä ja yhteisen kulttuuriperinnön korostamisesta auki kirjoitetussa muodossa lukuisia kertoja.

(6) Perustamissopimuksella Euroopan unionin tehtäväksi asetetaan yhä tiiviimmän Euroopan kansojen välisen liiton luominen sekä myötävaikuttaminen siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta ja korostaen samalla niiden yhteistä kulttuuriperintöä.

(EP + N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

(3.1) Jäsenvaltioiden kulttuurien kukoistus niiden kansallista ja alueellista monimuotoisuutta on perustamissopimukseen kirjattu tärkeä EU:n tavoite. Jotta voisimme samalla tuoda esille yhteistä kulttuuriperintöämme ja ymmärtää kaikkien yhteiskuntaamme kuuluvien kulttuurien siihen antaman panoksen, kulttuurien monimuotoisuutta on vaalittava avoimuudella ja kulttuurivaihdolla.

(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Kulttuurinen moninaisuus ja yhteinen kulttuuriperintö

Euroopan kulttuuriseen monimuotoisuuteen ja yhteiseen kulttuuriperintöön viitataan aineistossa runsaasti myös perustamisasiakirjan tekstin ulkopuolella.

Komissio maalaillee tiedonannossaan Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta eurooppalaisen kulttuuriperinnön muodostuneen ”vuosisatojen mittaisen luovan toiminnan, muuttovirtojen ja erilaisten vaihtojen tuloksena. Eurooppalaiset arvostavat rikasta ja monipuolista kulttuurista ja kielellistä ympäristöään, josta myös monet maat ympäri maailmaa ovat ennen ja nyt saaneet innoitusta.” Tässä unity in diversity -diskurssia mukailevassa lainauksessa eurooppalainen kulttuuriperintö nähdään kuitenkin unity-diskurssista poiketen perustaltaan moninaisena.

Komissio näkee moninaisuudesta kumpuavan yhtenäisyyden vahvuutena Euroopan unionille, ja olennaisena osana sekä unionin menneisyyttä että tulevaisuutta.

Euroopan unionin omaleimaisuuden ja menestyksekkyyden selitys on sen kyky kunnioittaa jäsenvaltioiden erilaisia ja toisiinsa sidoksissa olevia kieliä, kulttuureja ja historiaa samalla kun pyritään yhteisymmärrykseen ja luodaan sääntöjä, jotka ovat taanneet rauhan, vakauden, hyvinvoinnin ja solidaarisuuden – sekä valtavan määrän kulttuuriperintöä ja luovuutta, joita peräkkäiset laajentumiset ovat entisestään rikastuttaneet. Tämän moninaisuuden kautta syntyvän yhtenäisyyden ansiosta kulttuurien ja kielten monimuotoisuuden arvostaminen ja yhteisen kulttuuriperinnön edistäminen ovat Euroopan yhdentymisen ytimessä.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Parlamentti ja neuvosto eivät kulttuurisesta monimuotoisuudesta ja yhteisestä kulttuuriperinnöstä puhuessaan innostu aivan vastaavanlaiseen kielelliseen illotteluun, mutta mainitsevat esimerkiksi Kulttuuri 2000 -ohjelmassa:

(LIITE 1, 1.2., vii) [...] hankkeet kulttuurin moninaisuuden ja monikielisyyden esiin tuomiseksi ja Euroopan kansojen yhteisen historian, yhteisten juurien ja kulttuuriarvojen sekä niiden yhteisen kulttuuriperinnön keskinäisen tuntemuksen edistämiseksi.
(EP + N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

Jo olemassa olevan Euroopan kansojen historiasta kumpuavan ja yhteen kietoutuneen perinnön lisäksi kulttuurisen moninaisuuden ja yhteisön kulttuuriperinnön rinnakkaiselo nähdään aineistossa myös EU:n tavoitteena. Tavoite pyritään saavuttamaan kansalaisten keskuudessa mm. kulttuurivaihtoa ja -yhteistyötä vahvistamalla sekä kasvattamalla kansalaisten tietoisuutta muista Euroopan kulttuureista.

(1) On olennaisen tärkeää kannustaa kulttuuriyhteistyötä ja kulttuurivaihtoa Euroopan kulttuurien ja kielten monimuotoisuuden kunnioittamiseksi ja edistämiseksi sekä parantaa Euroopan kansalaisten tietoisuutta Euroopan muista kulttuureista ja samanaikaisesti lisätä tietoisuutta heidän yhteisestä eurooppalaisesta kulttuuriperinnöstään.
(EP + N päätös Kulttuuri 2007-ohjelman perustamisesta)

Euroopan yhteinen kulttuurialue ja kulttuurisen monimuotoisuuden kunnioittaminen

Unity-diskurssin yhteydessä mainittu yhteinen kulttuurialue on osa myös unity in diversity -diskurssia. Aineistossa viitataan mm. "Euroopan kansojen yhteiseen kulttuurialueeseen" ja "kansallista ja alueellista moninaisuutta kunnioittavaan yhteiseen kulttuurialueeseen". Aineistossa yhteisen kulttuurialueen katsotaan siis toisaalta perustuvan unity-diskurssin mukaisesti Euroopan yhteiselle kulttuuriperinnölle, mutta toisaalta dokumenteissa nousee esiin myös kulttuurisen moninaisuuden, Euroopan kansojen keskinäisen kulttuurin ja historian tuntemuksen sekä kulttuurivaihdon rooli yhteisen kulttuurialueen elementteinä.

(7) [...] yhteisö on sitoutunut toimimaan Euroopan kansojen yhteisen kulttuurialueen kehittämiseksi, joka olisi avoin ja monimuotoinen ja perustuisi toissijaisuusperiaatteen noudattamiseen, kaikkien kulttuurialalla toimivien väliseen yhteistyöhön, ja kulttuuritoimintoja suosiviin lainsäädäntöpuiteisiin, ja jossa kunnioitetaan kulttuurista moninaisuutta ja otetaan kulttuurinen ulottuvuus osaksi yhteisön muita politiikkoja perustamissopimuksen 151 artiklan 4 kohdan mukaisesti.
(EP + N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

Suurin rooli "Euroopan kansojen yhteisellä kulttuurialueella" on Kulttuuri 2000 -ohjelmassa, jossa kulttuurialue halutaan "tehdä eläväksi todellisuudeksi". Maininta yhteisestä kulttuurialueesta on kuitenkin sisällytetty myös seuraavaan kulttuuriohjelmaan (Kulttuuri 2007):

(4) Euroopan komissio pyrkii luomaan kansallista ja alueellista monimuotoisuutta kunnioittavan yhteisen kulttuurialueen [...] (COM ehdotus Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

Identiteetti

Määrällisesti unity-diskurssin yhtenäisyys hallitsee puhetta eurooppalaisesta identiteetistä. Toisaalta aineistossa viitataan vahvasti myös "eurooppalaisen identiteetin" ja "eurooppalaisen

kulttuuri-identiteetin” perustuvan yhtenäisyyden lisäksi myös monikulttuurisuuteen. Tämän kaltainen eurooppalainen identiteetti ei enää ole osa monotonisesti yhtenäisyydestä puhuvaa unity-diskurssia.

(8) Keskeisenä tavoitteena on edistää erityisesti kansalaisyhteiskunnan kanssa toteutettavan rakenteellisen yhteistyön avulla kaikkien kansalaisten – mukaan lukien yhdenvertaisesti miehet ja naiset – kaikkien jäsenvaltioiden ja koko eurooppalaisen yhteiskunnan osallistumista kulttuurienväliseen vuoropuheluun, joka rakentuu yhteisön kokemuksille ja aloitteille. Tällainen vuoropuhelu, jossa erilaisuus hyväksytään ja jossa yhteisöön kuulumisen eri näkökohdat voivat kehittyä, auttaa osaltaan luomaan tunteen eurooppalaisesta identiteetistä.
(EP + N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

Toimijoista erityisesti parlamentti puhuu yhteisen identiteetin takana vaikuttavasti kulttuurisesta moninaisuudesta. Yhteisen identiteetin takana voidaan siis unity in diversity -diskurssissakin katsoa olevan nimenomaan kulttuuri – ei kuitenkaan pelkästään yhtenäisen, vaan moninaisuudessaan yhtenäisen. Parlamentti korostaakin kulttuurisesti moninaisen Euroopan olevan ainutlaatuinen kokonaisuus maailmassa.

(F.) [...] yhä globalisoituneemmassa maailmassa Euroopan kulttuurinen rikkaus on olennainen kokonaisuus, jonka huomattavat erityispiirteet tuovat todellista eurooppalaista lisäarvoa ja jolla on olennainen asema identiteetin muodostamisessa sekä Euroopan että Euroopan unionin tasolla maailman ymmärtämiseksi, Euroopan yhtenäisyyden takaamiseksi, erityislaadun vahvistamiseksi ja ilmaisemiseksi muiden kansojen parissa
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

(L) [...] Euroopan luovan työn tekijät, taiteilijat ja kulttuuriteollisuus ovat toisaalta ratkaisevassa asemassa eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin luomisessa, arvojen levittämisessä [...]
(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Unity in diversity -diskurssissa puhutaankin eurooppalaisuudesta osana ihmisen identiteettiä, ja yhteisistä arvoista ja kulttuuriperinnöstä identiteetin tekijänä. Yksilön identiteetti nähdään siis perustavanlaatuisella tavalla erilaisena kuin yhteistä eurooppalaista identiteettiä korostavassa unity-diskurssissa. Yksilön identiteetin rakentuessa monista eri osasista eurooppalainen identiteetti ei suoranaisesti kilpaile kansallisten tai alueellisten identiteettien kanssa, vaan ne elävät rinnakkain.

(3) Kansalaisten täysi tuki Euroopan yhdentymiselle ja heidän täysipainoinen osallistumisensa siihen edellyttää, että kansalaisten yhteisiä kulttuuriarvoja ja kulttuurisia juuria korostetaan entistä enemmän olennaisena osana heidän identiteettiään ja kuulumistaan yhteiskuntaan, joka perustuu vapauteen, oikeudenmukaisuuteen, demokratiaan, ihmisarvon ja koskemattomuuden kunnioittamiseen, suvaitsevaisuuteen ja solidaarisuuteen, Euroopan unionin perusoikeuskirjaa täysin noudattaen.
(EP + N päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

”Aktiivinen Euroopan kansalaisuus” ja ”Euroopan kansat”

Unity in diversity -diskurssi puhuu kansalaisuudesta verrattain vähän. Tämä saattaa johtua ”kansalaisuuden” virallisemmasta tai juridisemmasta merkityksestä, joka tekee vaikeammaksi käsitteen merkityksen venyttämisen omiin tarkoitukseen paremmin sopivaksi. Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoteen liittyvissä dokumenteissa luodaan kuitenkin ”aktiivinen Euroopan kansalaisuus”, joka on Euroopan unionin kansalaisuutta ja unity-diskurssissa käytettyä ”Euroopan kansalaisuutta” laajempi käsite. Sen kerrotaan sisältävän unionin kansalaisten lisäksi myös kaikki Euroopan unionissa pysyvästi tai tilapäisesti asuvat.

(3) Tehdään Euroopan kansalaiset ja kaikki Euroopan unionissa asuvat tietoisiksi siitä, miten tärkeää on kehittää aktiivista ja avointa Euroopan kansalaisuutta¹⁹, jossa kunnioitetaan kulttuurista monimuotoisuutta ja joka perustuu Euroopan unionin yhteisille arvoille, joita ovat ihmisarvon, vapauden, tasa-arvon, syrjimättömyyden, solidaarisuuden sekä demokratian ja oikeusvaltion periaatteiden, samoin kuin ihmisoikeuksien, myös vähemmistöihin kuuluvien ihmisten oikeuksien, kunnioittaminen.
(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

(9) Tässä päätöksessä ”aktiivisen Euroopan kansalaisuuden” käsitteen ei tulisi kattaa pelkästään EU:n kansalaisia, siten kuin heidän määritellään EY:n perustamissopimuksen 17 artiklassa, vaan kaikkia EU:n alueella pysyvästi tai tilapäisesti asuvia.
(EP + N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

Komission ehdotuksessa sekä parlamentin ja neuvoston päätöksessä teemavuodesta ”aktiivisen Euroopan kansalaisuuden” kerrotaan perustuvan perustamissopimuksessa määritellyille Euroopan unionin yhteisille arvoille: siihen kuuluu avoin suhtautuminen maailmaan ja kulttuurisen moninaisuuden kunnioittaminen. Kaikkien EU:n alueella asuvien

---

¹⁹ Tässä päätöksessä ”aktiivinen Euroopan kansalaisuus” ei koske pelkästään Euroopan unionin kansalaisia, sellaisena kuin se on määriteltynä EY:n perustamissopimuksen 17 artiklassa, vaan kaikkia Euroopan unionissa pysyvästi tai tilapäisesti asuvia.

tietoisuutta aktiivisesta ja avoimesta Euroopan kansalaisuudesta katsotaan voivan vahvistaa kulttuurienvälisen vuoropuhelun avulla. Puheen voidaan tältä osin huomata muistuttavan unity-diskurssin puhetta ”Euroopan kansalaisuudesta”, jossa tavoitteena oli eurooppalaisten tietoisuuden kasvattaminen omasta Euroopan kansalaisuudestaan.

Aktiivisen Euroopan kansalaisuuden luomisen kautta unionin toimielimet pyrkivät tavoittamaan ja puhuttelemaan myös niitä unionissa asuvia ihmisiä, jotka eivät ole sen kansalaisia. Kulttuuritoimet kohdistetaan tälle suuremmalle kohderyhmälle kuitenkin ainoastaan Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoteen liittyvissä dokumenteissa. Niissäkin komissio, parlamentti ja neuvosto puhuvat epäjohdonmukaisesti toimien kohdistamisesta toisaalla ainoastaan kansalaisille ja toisaalla laajemmalle kohderyhmälle, josta komissio käyttää ehdotuksessaan muotoilua ”Euroopan kansalaiset ja muut unionissa pysyvästi tai tilapäisesti asuvat” ja parlamentti ja neuvosto käyttävät komission muotoilun lisäksi päätöksessään puolestaan ilmaisua ”kaikki EU:n alueella asuvat”.

Euroopan parlamentti kiinnittää Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta antamassaan päätöslauselmassa huomiota myös perinteisemmän unionin kansalaisuuden moninaiseen perustaan:

(L) [...] Euroopan luovan työn tekijät, taiteilijat ja kulttuuriteollisuus ovat toisaalta ratkaisevassa asemassa eurooppalaisen kulttuuri-identiteetin luomisessa, arvojen levittämisessä sekä sellaisen Euroopan kansalaisuuden jatkuvassa kehittämisessä, joka nousee kansallisvaltion yläpuolelle, mutta joka tunnustaa myös kulttuurien monimuotoisuuden sekä Euroopan tasolla että kansallisella, alueellisella ja kielellisellä tasolla.

(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Toisena yhtenäisyyttä ja moninaisuutta samanaikaisesti korostavana kohderyhmänä voidaan katsoa olevan dokumenteissa mainittavat ”Euroopan kansat”. Sekin kuitenkin rajaa ulkopuolelleen Euroopan ulkopuolelta tulevan diversiteetin, keskittyen ”kansojen” muodostamaan Euroopan sisäiseen moninaisuuteen.

(1) Kulttuurienvälinen vuoropuhelu liittyy tiiviisti Euroopan yhdentymisen perustavoitteeseen, joka on Euroopan kansojen lähentäminen toisiinsa. (COM ehdotus EKVVP:n teemavuodeksi)

Euroopan kansoista puhutaan runsaimmin kulttuurin puiteohjelmien (Kulttuuri 2000 ja Kulttuuri 2007) päätösasiakirjoissa, ja erityisesti tapahtumien ja toimien kohderymänä. EU:n kulttuuritapahtumien ja -toimien tavoitteena on lisätä Euroopan kansojen tietoisuutta kuulumisesta samaan yhteisöön ja ymmärrystä jäsenvaltioiden kulttuurisesta moninaisuudesta.

(1 artikla, a) (Kulttuuri 2000 -ohjelman tavoite, TV) kulttuurivuoropuhelun ja Euroopan kansojen kulttuurin ja historian keskinäisen tuntemuksen edistäminen (EP + N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

(LIITE 1.3) Ohjelmasta tuetaan myös erityistoimia. Nämä toimet ovat erityistoimia sikäli, että niiden on oltava laajuudeltaan ja kattavuudeltaan merkittäviä, niillä on oltava laaja vaikutuspiiri Euroopan kansojen keskuudessa ja niiden on edistettävä tietoisuutta kuulumisesta samaan yhteisöön ja lisättävä tietoa jäsenvaltioiden kulttuurisesta moninaisuudesta sekä edistettävä kulttuurienvälistä ja kansainvälistä vuoropuhelua. [...] (EP + N päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

Kansainväliset suhteet

Euroopan kulttuurisella moninaisuudesta ja siitä kumpuavalla yhtenäisyydellä katsotaan olevan merkitystä Euroopan unionin kansainväliseen rooliin ja vaikutusvaltaan. Aineistossa korostuu nimenomaan yhteisön kulttuurin ja aktiivisen kulttuuripolitiikan rooli osana sen kansainvälisiä suhteita, kehitysyhteistyötä ja diplomatiaa.

Unity in diversity -diskurssia mukailevat maininnat yhteisön kansainvälisiin suhteisiin liittyen esiintyvät aineiston Kulttuuri 2007 -ohjelmaan ja Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevan Euroopan toimintasuunnitelmaan liittyvissä dokumenteissa.

Euroopan unionin kuvaillaan olevan esimerkki onnistuneesta yhteiskunta- ja kulttuurimallista, jossa yhdistyvät kulttuurisen moninaisuuden kunnioittaminen ja yhteisen kulttuuriperinnön esiin nostaminen. Tästä onnistuneesta yhteiskunnallisesta projektista halutaan tiedottaa, ja Euroopan kokemuksista kumpuavaa mallia viedä muualle maailmaan.

(2) Aktiivisella kulttuuripolitiikalla, jolla pyritään säilyttämään Euroopan kulttuurien monimuotoisuus ja edistämään sen yhteisiä kulttuurisia osatekijöitä ja yhteistä kulttuuriperintöä, voidaan parantaa Euroopan unionin näkyvyyttä sen ulkopuolella. (EP + N päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

Euroopan kulttuurien runsaudella ja moninaisuudella on selkeä yhteys sen maailmanlaajuiseen rooliin ja vaikutusvaltaan. Euroopan unioni ei ole pelkästään taloudellinen hanke tai kauppavoima, vaan se käsitetään jo laajasti – ja oikeutetusti – ennen näkemättömän menestyksekkääksi yhteiskunta- ja kulttuurihankkeeksi. EU on ja sen on pyrittävä olemaan entistäkin parempi malliesimerkki ”pehmeästä vallankäytöstä”, jonka perustavia normeja ja arvoja ovat ihmisarvo, solidaarisuus, suvaitsevaisuus, sananvapaus, monimuotoisuuden kunnioittaminen ja kulttuurienvälinen vuoropuhelu. Jos nämä arvot säilytetään ja niitä edistetään, ne voivat viitoittaa maailman tulevaisuutta. (COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

5.3.2. Toimijat ja yhteistyön muodot

Yksi elementti unity in diversity -diskurssissa on myös toimijoiden, EU:n, jäsenvaltioiden ja paikallis- ja aluetason, yhteistyö. Erityisesti komission ja jäsenvaltioiden kulttuurialan yhteistyön tarpeellisuutta ja toimien yhdenmukaisuutta peräänkuulutetaan dokumenteissa.

(6 artikla) Kulttuuri 2000 -ohjelmaa toteutettaessa komissio varmistaa yhteistyössä jäsenvaltioiden kanssa, että se ja asianomaiset yhteisön politiikat ja toimet, joilla on vaikutusta kulttuurin alalla, ovat keskenään yhdenmukaisia ja toisiaan täydentäviä. [...]

(EP + N päätös Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta)

(4.2) [...] Komissio pyrki yhdessä jäsenvaltioiden kanssa lisäämään kulttuuriyhteistyöhön liittyvien toimien koordinoitua koko EU:ssa.

(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Paikallis- ja aluetason huomioiminen jää tämänkin diskurssin sisällä Euroopan parlamentin tehtäväksi.

(31) Euroopan parlamentti [...] kehottaa komissiota ja jäsenvaltioita antamaan kaiken mahdollisen tuen paikallisille, alueellisille ja alueiden välisille kulttuurialoiteille, koska ne ovat olennainen osa alueiden ja Euroopan integraatiota globaalit haasteet huomioon ottaen

(EP päätöslauselma kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Nämä eri toimijatasojen yhteistyötä esiin nostavat maininnat ovat aineistossa suhteellisen harvinaisia. Unity ja diversity diskurssit ovat Euroopan kulttuuripoliittisista toimijoista puhuttaessa merkittävämmässä roolissa.

5.3.3. Tiivistelmä: unity in diversity

Unity in diversity -diskurssi tukeutuu vahvasti perustamissopimuksessa yhteisölle annettuun tehtävään jäsenvaltioiden kulttuurien ja yhteisen kulttuuriperinnön vaalimisesta.

Unity in diversity nousee aineistosta esiin hegemonisena diskurssina. Sen merkitys myös kasvaa ajan kuluessa, eli mitä tuoreemmasta aineistoon kuuluvasta dokumentista on kyse, sitä suurempi on unity in diversity -diskurssin rooli. Euroopan unionin toimijat ryhtyvät aineistossa rakentamaan yhtenäisyydessään moninainen -ajatuksen varaan niin eurooppalaista kulttuuriperintöä, kulttuurialuetta kuin identiteettiäkin. Toimijoista erityisesti komissio nostaa unity in diversity - diskurssin merkitystä korostaessaan moninaisuudesta kumpuavan yhtenäisyyden olevan unionin vahvuus. Toisaalta diskurssin voimakkuus näkyy myös sitä tukevien mainintojen runsaudessa – erityisesti perustamissopimuksen kaksiosaiseen tehtävään viitataan aineistossa lukumäärällisesti selvästi enemmän kuin mihinkään muihin diskurssien osa-alueisiin.

5.4. Maahanmuuttajapuhe

Tutkimuksen aineiston muodostavista Euroopan unionin kulttuuridokumenteista on nostettavissa esiin maahanmuuttajiin liittyviä mainintoja, mutta niissä esiintyvä maahanmuuttajapuhe ei sopinut unity, diversity tai unity in diversity diskurssien yhteyteen.

Ensimmäiset maininnat maahanmuuttajista ja "vieraista kulttuureista" aineiston kulttuuripoliittisissa dokumenteissa ovat vuonna 2004 valmistuneessa komission ehdotuksessa Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta. 2000-luvun alun tapahtumien New Yorkin WTC-iskuista Euroopan maaperällä tehtyihin terrori-iskuihin Madridissa vuonna 2004 ja Lontoossa vuonna 2005 voidaan katsoa vaikuttaneen sekä maahanmuuttajapuheen aktualisoitumisen ajankohtaan että niihin teemoihin, joiden yhteydessä maahanmuuttajista Euroopan unionin kulttuuripoliittisissa dokumenteissa puhutaan. Nämä tapahtumat loivat voimakkaan kontekstin, jossa EU-toimijoiden puheet maahanmuuttajista ja maahanmuuttajakulttuureista ovat syntyneet. Tämän kontekstin voidaan katsoa olevan selittävä tekijä sille, miksi maahanmuuttajista puhutaan dokumenteissa pääasiallisesti syrjinnän, rasismin ja muukalaisvihan sekä turvallisuuden teemojen yhteydessä.

5.4.1. Syrjintä, rasismi ja muukalaisviha

Komissio korostaa ehdotuksessaan Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta kulttuurin puiteohjelman vahvistavan muita unionin laaja-alaisia politiikkoja, esimerkiksi edistämällä kaikenlaisen sukupuoleen, rotuun tai etniseen alkuperään, uskontoon tai vakaumukseen, vammaisuuteen, ikään tai sukupuoliseen suuntautumiseen perustuvan syrjinnän poistamista. Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto vahvistavat Kulttuuri 2007 -ohjelman päätöksessään tavoitteen syrjinnän poistamisesta. Ne haluavat linkittää kulttuuriohjelman toimet yhteisön muiden alojen piirissä toteutettaviin toimenpiteisiin, johon myös syrjinnän torjuminen kuuluu.

(7 artikla) Komissio varmistaa ohjelman niveltämisen yhteisön muihin toimenpiteisiin, erityisesti rakennerahastoihin liittyviin toimiin sekä yleissivistävän ja ammatillisen koulutuksen, tutkimuksen, tietoyhteiskunnan, kansalaisuuden, nuorison, urheilun, kielten, sosiaalisen osallisuuden, EU:n ulkosuhteiden ja kaikenlaisen syrjinnän torjumisen alalla toteutettaviin toimiin. (EP + N päätös Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

EU:n toimielimet eivät katso syrjinnän olevan ensisijaisesti kulttuurinen kysymys, vaan kysymys johon voidaan kulttuuripoliittisin keinoin vaikuttaa ainoastaan välillisesti. On myös huomattava, että unionin ulkopuolelta tulevia maahanmuuttajia ei ryhmänä nosteta erikseen esiin, vaan syrjintää käsitellään dokumenteissa esimerkiksi rodun, etnisen alkuperän ja uskonnon kautta.

Komissio yhdistää ehdotuksessaan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta kulttuurienvälisen vuoropuhelun ensimmäistä kertaa myös rasismiin, muukalaisvihaan ja turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikan kanssa, kertoen vuoropuhelun olevan ratkaisu niiden Euroopalle asettamiin haasteisiin.

Merkittäviä kulttuurienväliseen vuoropuheluun liittyviä aloitteita on käynnistetty tai suunniteltu esimerkiksi kulttuurin, elinikäisen oppimisen, nuorisopolitiikan, kansalaisuuden, syrjinnän ja syrjäytymisen torjunnan, rasismiin ja muukalaisvihaan torjunnan, turvapaikka- ja maahanmuuttopolitiikan, audiovisuaalipolitiikan sekä tutkimuksen aloilla. (COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

Samoin kuin syrjintää, myöskään rasismia tai muukalaisvihaa ei nähdä dokumenteissa kulttuurisina kysymyksinä, vaan kulttuurista erillisinä yhteiskunnallisina ongelmina.

Kaiken kaikkiaan unionin toimielimet lataavat paljon odotuksia kulttuurienväliseen vuoropuheluun, jonka avulla katsotaan voivan edistää useita EU:n strategisia painopisteitä. Syrjinnän, rasismien ja muukalaisvihan vastaisen toiminnan edistämisen lisäksi kulttuurienvälisellä vuoropuhelulla katsotaan olevan rooli myös maahanmuuttajien integroinnissa ”kansalaisiksi” ja unionin ulkosuhteissa.

(3.2.3) Kun kulttuurienvälinen vuoropuhelu perustuu kulttuurien avoimuuteen ja tasa-arvoon, se rikastuttaa osapuolia vastavuoroisesti ja saa etsimään yhteisiä arvoja ja tulkintoja. Lisäksi sillä voi olla olennainen merkitys eri kulttuureja edustavien uusien Euroopan kansalaisten integroimisessa.
(COM ehdotus Kulttuuri 2007 -ohjelman perustamisesta)

Ulkosuhteissaan Euroopan yhteisö on sitoutunut lukuisiin toimiin, joilla edistetään merkittävästi kulttuurienvälisiä vuoropuhelua. Yksi tärkeä esimerkki on Euro-Välimeri yhteistyökumppanuus; siinä on mukana maita, joista tulee paljon maahanmuuttajia EU:hun.
(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

Unionin toimielimet eivät siis näe syrjintää, rasismia tai muukalaisvihaa ongelmina, joihin ne haluaisivat vaikuttaa ensisijaisesti kulttuuripolitiikan kautta. Syrjinnän, rasismien ja muukalaisvihan vastainen puhe muodostaa kuitenkin määrällisesti suuren ja merkityksellisen osan toimijoiden aineistossa tuottamasta maahanmuuttajapuheesta.

Puheenvuorot voidaan tulkita Euroopan unionin toimijoiden yritykseksi liennyttää 2000-luvun alun terrori-iskujen esiin nostamaa maahanmuuttajavastaista ilmapiiriä, tai ainakin irtisanoutua siitä.

5.4.2. Turvallisuus

Turvallisuuteen viittaavat ilmaukset ovat dokumenteissa moninaisia – aineistossa puhutaan mm. ”sopuoinnussa elämisestä”, rinnakkaiselon parantamista”, ”keskinäisestä rauhasta”, ”konfliktien estosta” ja ”jännitteiden hallinnasta”. Ensimmäinen maininta turvallisuudesta aineistossa on vuonna 2005 valmistuneessa komission ehdotuksessa Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoden perustamisesta.

Aineiston kahdessa tuoreimmassa dokumenttikokonaisuudessa (Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuosi ja Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskeva Euroopan toimintasuunnitelma) turvallisuus on nostettu yhdeksi unionin strategisista prioriteeteista.

(1) Kulttuurienvälinen vuoropuhelu edistää näin ollen useita unionin strategisia prioriteetteja erityisesti siten, että sillä [...] annetaan Euroopalle mahdollisuus

saada äänensä paremmin kuuluviin maailmassa, solmia toimivia kumppanuussuhteita naapurimaihin, millä ulotetaan vakauden ja demokratian alue unionin ulkopuolelle, sekä vaikuttaa kansalaistensa ja kaikkien Euroopan unionissa asuvien hyvinvointiin ja turvallisuuteen.
(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta & EP + N päätös EKVVP:n teemavuodesta)

(1) [...] kulttuuri on välttämätön edellytys EU:n strategisten tavoitteiden – hyvinvoinnin, solidaarisuuden ja turvallisuuden – saavuttamiselle ja samalla EU:n kansainvälisen näkyvyyden lisäämiselle.

(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Maahanmuuttajien ei suoraan mainita luovan turvallisuusriskiä Euroopan unionille, vaan uhkan takana maalailaan olevan globalisaation aiheuttamien muutosten sekä ihmisten entistä monimuotoisemman ja haasteellisemmän toimintaympäristön.

(1) [...] vuoropuhelua asetetaan vapaaehtoisesti etusijalle, jotta Euroopan kansalaiset ja kaikki Euroopan unionissa asuvat voivat osallistua täysimittaisesti erilaisten kulttuurien mukanaan tuoman monimuotoisuuden ja globalisaation aiheuttamien muutosten hallintaan.

(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

Euroopan kansalaisten ja muiden unionissa tilapäisesti tai pysyvästi asuvien on näin ollen hankittava tiedot, taidot ja kyvyt, joiden avulla he pystyvät toimimaan avoimemmassa mutta myös vaativammassa ympäristössä ja hallitsemaan siihen liittyviä jännitteitä [...]

(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

Dokumenteissa korostetaan kulttuurin ja erityisesti kulttuurienvälisen vuoropuhelun merkitystä Euroopan turvallisuuden kannalta. Turvallisuuteen viittaava kulttuurienvälinen vuoropuhelu käydään nimenomaan ”eri kulttuurien” ja ns. kolmansien maiden kanssa – Euroopan sisäiseen kulttuurienväliseen vuoropuheluun ei sisälly turvallisuusnäkökohtaa.

(4) Lisäksi on tärkeää tuoda esiin eri kulttuurien myötävaikutus EU:n jäsenvaltioiden kulttuuriperintöön ja elämäntapaan ja tiedostaa, että kulttuuri ja kulttuurienvälinen vuoropuhelu ovat keskeisiä tekijöitä, joiden avulla voimme oppia elämään sopusoinnussa toistemme kanssa.

(COM ehdotus EKVVP:n teemavuodesta)

(2.2.) Vuoropuhelu kulttuurien välillä on yksi tärkeimmistä rauhan säilyttämisen ja konfliktineston välineistä, ja siksi se luonnollisesti kuuluu kyseessä olevien toimijoiden ensisijaisiin tavoitteisiin. Siihen tähtääviä toimia on käynnistetty komission puheenjohtajan perustaman neuvoo-antavan ryhmän tukemana, ja muun muassa perustettu Alexandriaan Anna Lindh -säätio Euroopan ja Välimeren maiden välistä kulttuurivuoropuhelua varten sekä aloitettu erilliset

kulttuurikeskustelut osana monien kolmansien maiden kanssa käytävää poliittista vuoropuhelua.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Puheen kulttuurisesta monimuotoisuudesta turvallisuuden yhteydessä voidaan siis katsoa linkittyneen nimenomaan Euroopan ulkopuolelta peräisin olevan moninaisuuden kanssa. Euroopan sisäistä diversiteettiä ei turvallisuuskysymysten yhteydessä nosteta esiin tai sen ei katsota olevan jotain sellaista, jota turvallisuuden nimessä pitäisi ”hallita”.

Huomionarvoista on myös, että vuonna 2007 tuotetussa Kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevassa Euroopan toimintasuunnitelmassa komissio nostaa kulttuurienvälisen vuoropuhelun rinnalle uskontojen välisen vuoropuhelun.

(4.4.) Ulkosuhteissa kiinnitetään huomiota erityisesti monikulttuuriseen sekä kulttuurienväliseen sekä kulttuurien ja uskontojen väliseen vuoropuheluun, edistetään EU:n ja sen kansainvälisten kumppaneiden keskinäistä ymmärrystä ja luodaan yhteyksiä laajempiin kohderyhmiin kumppanimaissa.
(COM tiedonanto kulttuuria kv maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta)

Uskontojen välisestä vuoropuhelusta puhutaan unionin ulkosuhteisiin liittyvänä piirteenä. Komission voidaan siis tulkita ajattelevan Euroopan unioni uskontojen osalta homogeenisenä kokonaisuutena tai vaihtoehtoisesti, että unionin uskontojen kirjo ei luo tarvetta käydä sisäistä uskontojen välistä dialogia. Vieraiden uskontojen, joiden kanssa Euroopan tulisi käydä vuoropuhelua, katsotaan siis tulevan muualta, Euroopan ulkopuolelta.

5.5. Vuoropuhelu: unity, diversity, unity in diversity ja maahanmuuttajapuhe

Aineistossa esiintyvä puhe maahanmuuttajista ja maahanmuuttajakulttuureista ei rakentunut osaksi unity, diversity ja unity in diversity diskursseja, vaikka kyseiset diskurssit sinällään nousivatkin selvästi esiin aineistosta. Maahanmuuttajia ei siis mainittu osana Euroopan yhtenäisyyttä, moninaisuutta tai moninaisuudesta kumpuavaa yhtenäisyyttä.

Diskurssien voidaan kuitenkin katsoa rakentavan roolia ja merkityksiä maahanmuuttajille myös yhteyksissä, joissa diskurssit eivät suoraan heitä nimeä – dokumenteissa puhutaankin

maahanmuuttajista väkevimminkin juuri vaikenemalla. Mainitsemattomuus konkretisoituu mm. siinä, että maahanmuuttajilla ei dokumenteissa nähdä olevan roolia Euroopan unionin kulttuuripolitiikassa kohderyhmänä, eikä myöskään aktiivisina toimijoina. He putoavat unionin kansalaisille kohdistettujen kulttuuritoimien ulkopuolelle.

Toisaalta maahanmuuttajilla ja "vierailta kulttuureilla" voidaan katsoa olevan kulttuuripoliittisissa dokumenteissa tärkeä rooli "toisina", joiden kautta Eurooppaa ja eurooppalaisuutta hahmotetaan.

5.5.1. EU:n kulttuuritoimien kohderyhmät

Euroopan unionin toimijat korostavat aineistossa kulttuurin olevan merkittävä väline, jonka avulla voidaan vaikuttaa unionin yhtenäisyyteen. Koska kulttuurin rooli integraatiolle nähdään näin merkittävänä, voidaan kulttuuridokumenttien katsoa kertovan Euroopan unionin toimijoiden kantoja paitsi kulttuuriin, myös laajemmin Euroopan yhdistymiseen liittyen. Esimerkiksi samalla kun toimijat määrittelevät kulttuuripoliittisten toimien kohderyhmän, tulevat he määritelleeksi sen ryhmän jonka näkevät kuuluvan osaksi integroituvaa yhteistä Eurooppaa.

Toimijat käyttävät siis kulttuuripoliittisissa dokumenteissa poliittista valtaa määrittelemällä ja rajaamalla keille toimet ovat tarkoitettuja. Kulttuuritoimien kohderyhmiksi määriteltiin "Euroopan kansalaiset", "Euroopan kansat" ja "Euroopan unionin jäsenvaltiot" – ns. kolmansista maista Eurooppaan muuttaneet ihmiset, jotka eivät ole jonkin unionin jäsenmaan ja siten myös Euroopan unionin kansalaisia, jäävät sivuun ohjelmien kohderyhmistä. Maahanmuuttajien ei siis katsota kuuluvan unionin kulttuuripolitiikan ja yhdistyvän Euroopan piiriin.

Tämän rajauksen voidaan katsoa olevan linjassa myös perustamissopimuksessa unionin toimille asetettujen periaatteiden kanssa. Niiden mukaan moninaisuus on otettava huomioon – kyseessä on kuitenkin ainoastaan unionin sisäinen moninaisuus, joka käsittää vain kansallisen ja alueellisen diversiteetin.

Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuoteen liittyvät dokumentit muodostavat kuitenkin aineistossa poikkeuksen. Niissä teemavuoden kohderyhmäksi määritellään kansalaisten lisäksi "kaikki EU:n alueella asuvat". Muista aineiston kulttuuripoliittisten ohjelmien toimenpiteistä poiketen, Euroopan "ei-kansalaiset" huomioidaan kulttuurienväliseen

vuoropuheluun liittyvissä toimissa tasavertaisena kohderyhmänä. Eräs syy tähän saattavat olla ne yhteydet, jotka kulttuurienvälisellä vuoropuhelulla nähdään EU:n piirissä olevan esimerkiksi syrjinnän, rasmin ja muukalaisvihan vähentämisessä sekä Euroopan turvallisuustilanteen parantamisessa. Nämä ovat ne teemat, joiden kautta maahanmuuttajat nousevat muutoinkin esiin aineistossa.

5.5.2. Eurooppalaisuus ”muihin” peilattuna

Unity-diskurssissa Eurooppaa, eurooppalaisuutta ja Euroopan unionia rakennetaan voimakkaasti yhtenäisyyden varaan. Vaikka diskurssi ei tunnista tai mainitse diversiteetin olevan osa eurooppalaista yhteiskuntaa, tulee se silti kuin ohimennen puhuneeksi myös maahanmuuttajista.

Eurooppalaisen yhtenäisyyden rakentaminen nojaa unity-diskurssissa ikään kuin salaa ”meihin” ja ”heihin” perustuvaan jaotteluun. Eurooppa nähdään yhtenäisenä ja ylevänä ihmisoikeuksien, demokratian ja rauhan puolestapuhujana, jonka arvot, kulttuuriperintö ja historia muodostavat ainutlaatuisen sivilisaation. ”Muu maailma” ja maahanmuuttajat sen edustajina nähdään Euroopan negaationa, erilaisuutena, jonka kautta Eurooppa voi peilata yhteenkuuluvuuttaan ja sisäistä samankaltaisuuttaan. Maahanmuuttajat ovat Baumania (1997) mukailleen se kuvitteellinen vastavoima jonka ryhmä, tässä tapauksessa eurooppalaiset, tarvitsee tunteakseen itsensä eheäksi.

Vaikka moninaisuuden ylistys on diversity-diskurssin kantava ajatus, nähdään eurooppalainen moninaisuus siinäkin hyvin rajattuna. Eurooppalaiset ovat diversiteetti-diskurssissakin yhtenäinen ihmisryhmä, joka käy vuoropuhelua muualta tulleiden, eri kulttuurien, etnisiä taustoja ja uskonnollisia ryhmiä edustavien kanssa. Euroopan unionin toimielimet puhuvat myös kulttuurisen moninaisuuden yhteydessä ”meistä” ja ”heistä”: globalisaation seurauksena Eurooppaan saapuneet vieraat kulttuurit ovat lisänneet yhteiskuntiemme monimuotoisuutta ja ”meille eurooppalaisille” on avautunut mahdollisuus tutustua niitä edustaviin ihmisiin, ”heihin”.

Vieraille kulttuureille ja niiden edustajille asetetaan dokumenteissa myös reunaehdot: niiden on kunnioitettava Euroopan kulttuuriperinnön etuoikeutettua asemaa jäsenvaltioissa. Positiiviseksi koetun monimuotoisuuden lisäksi maahanmuuttajat, matkailijat ja muut vierailijat

muodostavat osaltaan Euroopan unionin toimielinten mielestä tunnistetun uhan Euroopan yhteiselle kulttuuriperinnölle.

6. JOHTOPÄÄTÖKSET

Analyysi Euroopan unionin toimielinten kulttuuripoliittisissa dokumenteissa tuottamasta puheesta jakaantui viiteen osaan: unity-diskurssiin, diversity-diskurssiin, unity in diversity-diskurssiin, maahanmuuttajapuheeseen sekä näiden väliseen vuoropuheluun. Monica Sassatellilta lainatut diskurssit – Euroopan yhtenäisyyttä korostava unity, sen monimuotoisuutta korostava diversity sekä moninaisuutta ja yhtenäisyyttä samanaikaisesti korostava unity in diversity – olivat toimivia analyttisiä välineitä myös tässä aineistossa. Aineistossa hegemonisena diskurssina esiintynyt unity in diversity nojasi voimakkaasti Euroopan unionin perustamissopimuksessa unionille asetettuun tavoitteeseen myötävaikuttaa siihen, että jäsenvaltioiden kulttuurit kehittyvät kukoistaviksi, pitäen arvossa niiden kansallista ja alueellista moninaisuutta, korostaen kuitenkin samalle niiden yhteistä kulttuuriperintöä.

Diskurssit eivät kuitenkaan pystyneet vastaamaan asetettuihin maahanmuuttajiin ja maahanmuuttajakulttuureihin liittyviin tutkimuskysymyksiin, koska maahanmuuttajista ei puhuttu osana Euroopan yhtenäisyyttä tai diversiteettiä.

Yksi tutkimuksen tuloksista onkin, että Euroopan unioni ei puhu maahanmuuttajistaan osana omaa monimuotoisuuttaan, vaan keskittyy kulttuuripoliittisissa ohjelmissaan ainoastaan unionin ”sisäiseen diversiteettiin”, jonka muodostavat jäsenmaiden kansalliset kulttuurit ja vähemmistöt. Dokumenteissa tehdään selkeä jako eurooppalaisten ja ei-eurooppalaisten kulttuurien välille. Kulttuuridiversiteetti, jonka voidaan määritellä olevan etnistä, Eurooppaan sen ulkopuolisista maista maahanmuuton seurauksena saapunutta, ei ole osa eurooppalaista kulttuuridiversiteettiä, vaan se jää Euroopan unionin kulttuuripoliittisessa päätöksenteossa marginaaliin.

Euroopan ulkopuolelta tulevan diversiteetin lisäksi unionin toimijat eivät kansallisen suvereniteetin ja identiteetin kunnioituksen hengessä puhu dokumenteissa myöskään muusta alue- tai paikallistasosta, vaan niiden huomioonottaminen jätetään hyvin selkeästi jäsenvaltioiden tehtäväksi.

Ilkka Heiskasen ja Ritva Mitchellin lista ihmisten kulttuurisista oikeuksista (katso s. 39–40) on yksi välineistä, joiden avulla voimme tarkastella maahanmuuttajien kulttuurisia oikeuksia ja

niiden toteutumista Euroopan unionissa, aineiston muodostavien kulttuuripoliittisten dokumenttien pohjalta. Tämän aineiston pohjalta keskiöön voidaan nostaa erityisesti oikeus tasa-arvoiseen osallistumiseen ja toimintamahdollisuuksiin sekä oman että vähemmistö- että myös enemmistökulttuurin piirissä. Maahanmuuttajat jäävät tutkimuksen tulosten mukaan kulttuurisina toimijoina paitsioon, Euroopan unionin kohdentaessa kulttuuripoliittiset toimenpiteensä ainoastaan unionin kansalaisille. Kuten Shore (2000) totesi, Euroopan kansalaisuuden pimein puoli ovat sen seuraamukset ei-EU-kansalaisille. Näissäkin kulttuuripoliittisissa dokumenteissa korostuu Euroopan unionin eksklusiivinen luonne ja tarve jaotella unionissa asuvat ihmiset ”meihin” ja ”heihin” – kansalaisiin ja ei-kansalaisiin.

Castlesin ja Millerin (1993) määrittelemien tähänastisen globaalin muuttoliikkeen tarjoamien opetusten mukaan maahanmuuttajien muodostaman etniset ryhmät tarvitsevat uuteen yhteiskuntaan sopeutuakseen myös oikeuden omaan kieleensä ja kulttuurinsa – kieltävät käytännöt saattavat johtaa maahanmuuttajavähemmistöjen eriytymiseen ja separatismiin muusta yhteiskunnasta. Integroidakseen maahanmuuttajaväestönsä osaksi eurooppalaista yhteiskuntaa, tulisi Euroopan unioninkin sisällyttää heidät osaksi omaa kulttuuridiversiteettiään ja ulottaa unionin kulttuuripoliittiset toimet ja linjaukset koskemaan myös Eurooppaan sen ulkopuolelta saapuneita maahanmuuttajia.

Kulttuuripoliitiikan kohderyhmän tai eurooppalaiseen yhteiskuntaan kuuluvan väestöryhmän sijasta maahanmuuttajat nousevat aineiston kulttuuripoliittisissa dokumenteissa esiin erityisesti maahanmuuton turvallisuusnäkökulman priorisoivan ns. Security first -periaatteen mukaisessa valossa: Euroopan unionin toimielimet puhuvat Euroopan ulkopuolelta saapuvasta moninaisuudesta nimenomaan turvallisuuteen ja terrorismin vastaisuuteen liittyvissä yhteyksissä. 2000-luvun alun tapahtumien luomaa viitekehystä maahanmuuttokeskustelulle kuvaa turvallisuuspuheen lisäksi myös se, että maahanmuuttajia halutaan aineiston dokumenteissa suojella rasismilta, syrjinnältä ja muukalaisvihalta. Tämä kertonee osaltaan ajan kiristyneistä asenteista Euroopan maahanmuuttajaväestöä kohtaan.

Huomionarvoista on myös, että Euroopan ulkopuolelta saapuneiden ihmisten mukanaan tuomia hyötyjä Euroopalle ei tunnusteta unionin toimielinten puheenvuoroissa lähes laisinkaan. Eurooppaan kohdistunut maahanmuutto on esimerkiksi tarjonnut EU:n jäsenvaltioille koulutettua tai verrattain edullista työvoimaa, osaltaan monipuolistanut niiden kulttuurista kenttää sekä tasapainottanut maiden vanhenevaa demografista rakennetta.

Euroopan ja eurooppalaisuuden rakentaminen yhteisen historian perustalle on maahanmuuttajien näkökulmasta hyvin ongelmallista. Tämänkaltainen eurooppalaisuus on luonteeltaan eksklusiivista ja sulkee ulkopuolelleen unionin yhä kasvavan nk. kolmansista maista saapuneen maahanmuuttajaväestön. Nykydiskurssi ei myöskään tunnusta Euroopan historian synkkiä jaksoja, esimerkiksi kolonialistimaiden hirmutöitä, osaksi omaa perintöään, vaan näkee itsensä puhtaana ihmisoikeuksien, demokratian ja humanismin lipunkantajana.

Jatkotutkimusaiheita tämän tutkimuksen tiimoilta voisivat olla esimerkiksi Euroopan unionin päätösasiakirjojen arvioiminen pidemmältä ajanjaksolta. Näkemykset maahanmuuttajista ja maahanmuuttajakulttuureista olisivat todennäköisesti hyvin erilaisia ennen 2000-luvun alkua tuotetussa päätöksenteossa, esimerkiksi työperäisen maahanmuuton Eurooppaan ollessa suurimmillaan toisen maailmansodan jälkeen. Myös Euroopan yhtenäisyyttä rakennettaisiin tuolloin kenties toisenlaisten perustojen varaan. Vastaavasti mielenkiintoista olisi selvittää, minkälaisia vastauksia tutkimuskysymyksiin antaisi parhaillaan valmisteilla oleva Euroopan unionin seuraavan rahoituskehysten (vuosiksi 2014–2020) kulttuuriohjelma, joka tulee raamittamaan unionin kulttuuritoimintaa seuraavan seitsemän vuoden ajan.

AINEISTOLÄHDELUETTELO

Ehdotus Euroopan parlamentin ja neuvoston päätökseksi kulttuuriyhteistyön yhtenäisen rahoitus- ja ohjelmointivälineen perustamisesta (Kulttuuri 2000 -ohjelma) / KOM/98/0266 lopullinen

Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 508/2000/EY, tehty 14 päivänä helmikuuta 2000, Kulttuuri 2000 -ohjelman perustamisesta

Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös Kulttuuri 2007 –ohjelman perustamisesta (2007-2013) (komission esittämä) / KOM (2004) 469 lopullinen

Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 1855/2006/EY, tehty 12 päivänä joulukuuta 2006, Kulttuuri-ohjelman perustamisesta (2007-2013)

Ehdotus: Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta (2008) (komission esittämä) / KOM (2005) 467 lopullinen

Euroopan parlamentin ja neuvoston päätös N:o 1983/2006/EY, tehty 18 päivänä joulukuuta 2006, Euroopan kulttuurienvälisen vuoropuhelun teemavuodesta (2008)

Komission tiedonanto kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta / KOM (2007) 242 lopullinen

Euroopan parlamentin päätöslauselma 10. huhtikuuta 2008 kulttuuria kansainvälistyvässä maailmassa koskevasta Euroopan toimintasuunnitelmasta (2009/C 247 E/07)

Euroopan neuvoston päätöslauselma, tehty 16 päivänä marraskuuta 2007, Euroopan unionin kulttuuria koskevasta asialistasta (2007/C 287/01)

LÄHDELUETTELO

- Anderson, B. (1983) *Imagined Communities. Reflections on the origin and spread of nationalism*. London: Verso
- Bauman, Z. (1997) *Sosiologinen ajattelu*. Tampere: Vastapaino
- Bennett, T. (2001) Introduction. Teoksessa *Differing Diversities: Cultural Policy and Cultural Diversity*. Toim. Bennett, T. Strasbourg: Council of Europe Publishing, s.23-26
- Bruun, O. & Kuusela, H. (2009) Johdanto: Euroopan unioni oikeutusta etsimässä. Teoksessa *Euroopasta ei mitään uutta?* Toim. Kuusela, H. & Bruun, O. Helsinki: Gaudeamus, s. 15–26
- Burgess, M. (2009) Federalism. Teoksessa *European integration theory*. Toim. Wiener, A. & Diez, T. Oxford : Oxford University Press, s. 25-44.
- Castiglione, D. (2009) Political identity in a community of strangers. Teoksessa *European Identity*. Toim. Checkel, J. & Katzenstein, P. New York: Cambridge University Press, s.29-51
- Castles, S. & Miller, M. (1993) *Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Hampshire: Palgrave
- Checkel, J. & Katzenstein, P. (2009) The Politicization of European Identities. Teoksessa *European Identity*. Toim. Checkel, J. & Katzenstein, P. New York: Cambridge University Press, s. 1-25
- Checkel, J. & Katzenstein, P. (2009) Conclusion – European Identity in Context. Teoksessa *European Identity*. Toim. Checkel, J. & Katzenstein, P. New York: Cambridge University Press, s.213-227.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino
- Euroopan komissio [online A] (lainattu 20.9.2011) Saatavilla Internetistä:
http://europa.eu/about-eu/institutions-bodies/index_fi.htm
- Euroopan komissio [online B] (lainattu 1.8.2011) Saatavilla Internetistä:
http://europa.eu/legislation_summaries/culture/index_fi.htm
- Euroopan komissio [online C] (lainattu 25.9.2010) Saatavilla Internetistä:
<http://www.interculturaldialogue2008.eu>
- Euroopan komissio [online D] (lainattu 25.9.2011) Saatavilla Internetistä:
<http://ec.europa.eu/culture>
- Euroopan komissio [online E] (lainattu 13.9.2011) Saatavilla Internetistä:
http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/why/index_fi.htm

Euroopan komissio [online F] (lainattu 10.8. 2010) Saatavilla Internetistä:
http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/index_fi.htm

Euroopan komissio [online H] (lainattu 15.8.2010) Saatavilla Internetistä:
http://europa.eu/abc/eurojargon/index_fi.htm

Euroopan parlamentti [online A] (lainattu 4.8.2011) Saatavilla Internetistä:
<http://www.europarl.europa.eu/fi>

Fairclough, N. (1992) Discourse and Social Change. Cambridge: Polity Press

Favell, A. (2009) Immigration, migration and free movement in the making of Europe. Teoksessa European Identity. Toim. Checkel, J. & Katzenstein, P. New York: Cambridge University Press, s. 167-189

Fligstein, N. (2009) Who are Europeans and how does this matter for politics? Teoksessa European Identity. Toim. Checkel, J. & Katzenstein, P. New York: Cambridge University Press, s. 133-166.

Foucault, M. (1972) The Archaeology of Knowledge. London: Tavistock

Fuss, D. & Grosser, A. (2001) What makes young European feel European? Results from a cross-cultural research project. In European Citizenship: between national legacies and postnational projects. Toim. Eder, K. & Giesen, B. New York: Oxford University Press

Geddes, A. (2003): The Politics of Migration and Immigration in Europe. London: Sage Publications Ltd.

Hall, S. (1996) Identiteetti. Tampere: Vastapaino

Hall, S. (1992) Kulttuurin ja politiikan murroksia. Tampere: Vastapaino

Halmesvirta, A. (1994) Eurooppalaisen pimeää puoli: antropologien "neekerit" 1860-luvun Englannissa. Teoksessa Eurooppalainen ihminen – todellisuutta, ihanteita ja pelkoja. Toim. Halmesvirta, A. Jyväskylä: Ateena, s. 207-224

Harinen, P. (2000) Valmiiksi tulleet: Tutkimus nuoruudesta, kansallisuudesta ja kansalaisuudesta. Nuorisotutkimusseura, julkaisu 11/2000. Helsinki: Hakapaino oy

Hix, S. (2005) The Political System of the European Union. London: Palgrave Macmillan

Hobsbawm, E. (1994) Nationalismi. Tampere: Vastapaino

Häkkinen, K. (2004) Nykysuomen etymologinen sanakirja. Juva: WS Bookwell

International organization for Migration [online] (viitattu 10.9.2010) Saatavilla Internetistä:
www.iom.int

- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993) Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1999) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino
- Kaelble, H. (2009) Identification with Europe and politicization of the EU since the 1980s. Teoksessa European Identity. Toim. Checkel, J. & Katzenstein, P. New York: Cambridge University Press, s.193-212
- Kastoryano, R. (2003) Transnational Networks and Political Participation: The place of Immigrants in the European Union. Teoksessa Europe without Borders. Toim. Berezin, M. & Schain. Baltimore: The John Hopkins University Press, s.64-85
- Kiwan, N. & Meinhof, U. (2006) Perspectives on Cultural Diversity: A Discourse Analytic Approach. Teoksessa Transcultural Europe. Toim. Meinhof, U. & Triandafyllidou, A. Chippenham: Pgrave Macmillan, s. 57-81
- Kumar, K. (2003) The Idea of Europe: Cultural Legacies, Transnational Imaginings and the Nation-State. Teoksessa Europe without Borders. Toim. Berezin, M. & Schain. Baltimore: The John Hopkins University Press, s.33-50
- Lähdesmäki, T. (2010) United in diversity: Analyzing the rhetoric of unity and cultural diversity in the making of the European cultural identity in the cultural policy of the European Union. ICCPR working paper
- Mandel, R. (1994) 'Fortress Europe' and the Foreigners Within: Germany's Turks. Teoksessa The Anthropology of Europe. Toim. Goddard, V. & Llobera, J. & Shore, C. Oxford: Berg Publishers Ltd, s.113-124
- Marshall, T. (1950) Citizenship and Social Class and Other Essays. Cambridge: Cambridge University Press
- Meinhof, U. & Triandafyllidou, A. (2006) Transcultural Europe: An Introduction to a Cultural Policy in a Changing Europe. Teoksessa Transcultural Europe. Toim. Meinhof, U. & Triandafyllidou, A. Chippenham: Pgrave Macmillan, s.3-23
- Mikkeli, H. (1994) Euroopan idea. Eurooppa-aatteen ja eurooppalaisuuden pitkä historia. Helsinki: Suomen historiallinen seura.
- Metsämuuronen, J. (2005) Kokeellisen tutkimuksen perusteet ihmistieteissä. Helsinki: International Methelp
- Mäkinen, K. (2004): Citizenship, Culture and Sense of Togetherness. Teoksessa Construction of Cultural Policy. Toim. Kangas, A. & Ahponen, P. Jyväskylä: Minerva kustannus oy

Niemann, A. & Schmitter, P. (2009) Neofunctionalism. Teoksessa European integration theory. Toim. Wiener, A. & Diez, T. Oxford: Oxford University Press, s. 45-66

Niiniluoto, I. (1996): Mitä on olla eurooppalainen? Teoksessa Euroopan henkinen tila ja tulevaisuus. Toim. Niiniluoto, I. ja Löppönen, P. Juva: WSOY

Oikeusministeriö [online] (viitattu 25.11.2011) Saatavilla Internetistä: <http://www.vaalit.fi>

Paasi, A. (1998) Koulutus kansallisena projektina: "Me" ja "muut" suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa. Teoksessa Elävänä Euroopassa: Muuttava suomalainen identiteetti. Toim. Ala-Suutari, P. ja Ruuska, P. Juva: WSOY, s. 215–250

Pedersen, T. (2008) When Culture becomes Politics. European Identity in Perspective. Aarhus: Aarhus University Press.

Pelkkää retoriikkaa (1996) Toim. Palonen, K. ja Summa, H. Tampere: Vastapaino

Rex, J. (1996) Ethnic Minorities in the Modern Nation State: Working Papers in the Theory of Multiculturalism and Political Integration. London: MacMillan Press

Ruonala, M. (2011) EU-perusteos. Helsinki: Ulkoasianministeriön eurooppatiedotus

Ruonala, M. (2008) EU-perusteos. Helsinki: Ulkoasianministeriön eurooppatiedotus, Helsinki

Saari, J. (2003) Uusi aikakausi: Yhdentyvä Eurooppa ja sosiaalipolitiikka. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto

Sassatelli, M. (2009) Becoming Europeans: Cultural Identity and Cultural Policies. London: Palgrave Macmillan

Sassatelli, M. (2006): The Logic of Europeanizing Cultural Policy. Teoksessa Transcultural Europe. Toim. Meinhof, U. & Triandafyllidou, A. Chippenham: Pagrave Macmillan, s.24-42

Saukkonen, P. (2007) Poliitiikka monikulttuurisessa yhteiskunnassa. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit oy.

Shore, C. (2001) The Cultural Policies of the European Union and Cultural Diversity. Teoksessa Differing Diversities: Cultural Policy and Cultural Diversity. Toim. Bennett, T. Strasbourg: Council of Europe Publishing, s.107-121

Shore, C. (2000) Building Europe: The Cultural Politics of European Integration. London: Routledge

Shore, C. & Black, A. (1994) Citizens' Europe and the Construction of European Identity. Teoksessa The Anthropology of Europe: identity and boundaries in conflict. Toim. Goddard, V. & Lobera, J. & Shore, C. Oxford: Berg Publishers Ltd, s. 275-298

Soysal, L. (2003) Europe and the Topography of Migrant Youth Culture in Berlin. Teoksessa Europe without Borders. Toim. Berezin, M. & Schain. Baltimore: The John Hopkins University Press, s.197-215

Stamselberg, N. (2009) Eurooppalainen identiteetti: todellinen rakennelma vai rakennettua todellisuutta. Teoksessa Euroopasta ei mitään uutta? Toim. Kuusela, H. & Bruun, O. Helsinki: Gaudeamus, s. 129–141

Suoninen, Eero (1999) Teoksessa Diskurssianalyysi liikkeessä. Toim. Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. Tampere: Vastapaino.

Therborn, G. (1995) European modernity and Beyond: The Trajectory of European Society, 1945-2009. London: Sage.

Triandafyllidou, A. & Gropas, R. (2007) Concluding remarks. Teoksessa European Immigration: A Sourcebook. Toim. Triandafyllidou, A. & Gropas, R. Aldershot: Ashgate

Triandafyllidou, A. Gropas, R. & Vogel, D. (2007) Introduction. Teoksessa European Immigration: A Sourcebook. Toim. Triandafyllidou, A. & Gropas, R. Aldershot: Ashgate

Valtioneuvosto [online] (lainattu 16.11.2011) Saatavilla Internetistä:
<http://valtioneuvosto.fi/eu/teemoja/schengen/fi.jsp>